
ZUZANA SLUŠNÁ

**SÚČASNÁ
KULTÚRNA SITUÁCIA
Z POHĽADU
TEÓRIE A PRAXE**

2015

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Publikácia je výsledkom riešenia grantovej výskumnej úlohy KEGA Zručnosti pre sféru kultúry 115UK-4/2013

© PhDr. Zuzana Slušná, PhD., 2015

Toto dielo (ani jednu jeho časť) nemožno reprodukovať bez súhlasu autorky.

Recenzenti:

prof. PaedDr. Miroslav Krystoň, CSc.,

Doc. PhDr. Hana Pravdová, PhD.,

PhDr. Svetlana Chomová, PhD.

ISBN 978-80-223-4026-7

OBSAH

Úvod.....	5
1 KULTÚRA Z POHĽADU TEÓRIE A PRAXE.....	9
1.1 Východiská nazerania na kultúru v kulturológii.....	10
1.2 Kulturologické poznatky tvoria systém.....	13
1.3 „Srdcom“ kulturologického vedenia sú filozofické disciplíny	13
1.4 Kulturologické vedenie je empiricky ukotvené.....	14
1.5 Kulturologické vedenie je využiteľné v praxi.....	16
1.6 „Dobrá prax“ je súčasťou kulturologického vedenia.....	19
ZHRNUTIE	21
2 NOVÉ POHĽADY NA KULTÚRU	22
2.1 Úskalia ohraničovania kultúry	23
2.2 Kultúra ako oblasť špecificky ľudských prejavov	28
2.3 „Gramatika“ kultúry	31
2.4 Prežívanie, sprostredkovanie a participácia v kultúre.....	35
2.5 Význam kultúry pre spoločenstvá a kolektívy.....	40
2.6 Právo účasti na kultúrnom živote a kultúrne práva.....	44
ZHRNUTIE	46
3 KULTÚRA AKO ZDROJ KREATIVITY A INOVÁCIÍ	48
3.1 Kultúra ako kontext súvisiaci s generovaním znalostí a inovácií	49
3.2. Kultúra ako súčasť národného hospodárstva	52
3.3 Kultúra v medzinárodných dokumentoch	58
3.3.1 Prelomová definícia kultúry podľa UNESCO.....	61
3.3.2 Rozmanitosť a pestrosť kultúr ako nedocenená hodnota ľudstva.....	62

3.3.3	Kultúra ako štvrtý pilier rozvojových projektov	67
3.3.4	Výlučnosť a jedinečnosť kultúrnych prejavov: konceptia kultúrnych aktivít, tovarov a služieb	72
3.4	Kultúra v kultúrnej politike Európskej únie	77
3.5	Nový model rezortného vnímania kultúry	82
	ZHRNUTIE	94
4	SÚČASNÁ KULTÚRNA SITUÁCIA:	
	VÝZVY, RIZIKÁ A MOŽNOSTI	96
4.1	Korózia sociálneho priestoru ako dôsledok globalizácie	97
4.2	Miestne kultúrne systémy ako konštitutívne prvky národnej kultúry	98
4.3	Kultúrne dedičstvo: Kultúrny antikvariát, atraktivita alebo zdroj informácií a nápadov?	101
4.4	Potenciál kultúrnej a sociálnej animácie	105
	ZHRNUTIE	107
	Záver	109

ÚVOD

Súčasná spoločnosť kladie pred človeka vysoké ciele a má čoraz vyššie nároky. O úspešnosti na trhu práce nerozhoduje výška dosiahnutého vzdelania, ale najmä rozsah skutočných, v praxi preukázateľných schopností, zručností a kompetencií. Vzdelávanie už nemožno vnímať len ako mechanické a nepretržité hromadenie informácií a vedomostí. Aj samotní poslucháči kulturológie dlhodobo oceňujú príležitosti, keď môžu získané teoretické poznatky aplikovať v praxi. Nový typ znalostí, ktoré sa ukazujú byť pre kultúrnu sféru nezastupiteľné, je naviazaný nielen na poznatky o špecifikách súčasnej kultúrnej situácie. Kultúra je jedným z najkomplexnejších a najzložitejších systémov. Kompetencie, schopnosti a zručnosti, ktoré spolu s teóriou tvoria kulturologické poznatky, sú predpokladom úspechu jednotlivca na pracovnom trhu. Teoretik Pierre Lévy v práci *Kyberkultúra* (2001) konštatoval, že **kultúrny a sociálny kontext tzv. znalostnej spoločnosti si vyžaduje komplexnejšie poznatky a rafinovanejšie kompetencie**. Medzi najdôležitejšie zaradil schopnosť určiť priority, selektovať zdroje informácií, filtrovať informácie podľa ich kontextu a kvality, kategorizovať a klasifikovať údaje, syntetizovať a usúvzťažňovať informácie. Medzi ďalšie nezastupiteľné schopnosti pre nové Milénium zaradil spoločnú pamäť, imagináciu, skúsenosti, praktickú výmenu poznatkov, nové formy organizácie práce a flexibilitu.

Na dôležitosť tzv. kultúrnych kompetencií upozorňujú aj kľúčové dokumenty kultúrnej politiky Európskej únie *Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu (tzv. Zelená kniha, 2010)* ako aj **Stratégia pre kultúru v globalizovanom svete (2007)**. Predstavitelia Rady Európy s ohľadom na zmeny hospodárskeho, spoločenského aj kultúrneho kontextu v súvislosti s aktuálnym kultúrno-politickým dianím vytýčili základné línie rozvoja kultúrnej sféry a jej kultivácie:

- udržateľnosť kultúrnej rozmanitosti,
- rozširovanie možností verejne ju manifestovať,
- kontinuálne upevňovanie kreativity a inovácií,
- zdokonaľovanie a rozvíjanie kvalifikačných a osobnostných profilov, kultivovanie vizuálnej citlivosti mládeže,
- rozširovanie využitia technologických vymožeností v procesoch vzdelávania.

Dôvody, prečo sa pozornosť odborníkov upriamila práve na uvedené oblasti, odhaľuje súčasný sociálny a kultúrny kontext, najmä jeho dynamické zmeny: globalizácia, internacionalizácia a zvýšená mobilita ľudí, ako aj kultúrnych prvkov. Antropológ Arjun Appadurai na margo globalizácie upozorňuje, že hoci s procesom primárne spájame „zjednocovanie“ či unifikáciu (homogenizáciu), každodenné prejavy globalizácie nie sú vždy prognózovateľné a predvídateľné. Kultúrne vzorce, ale aj tovary a produkty sa vďaka technologickým inováciám a novým možnostiam komunikácie šíria celosvetovo (globálne). Súčasnú kultúrnu situáciu poznamenali globalizácia, prehľbujúca sa individualizácia, konzumizmus, ľahostajnosť a strata záujmu o verejnú občiansku sféru, či rôzne formy eskapizmu.

Do všetkých častí kultúry preniká tlak komercializácia a komodizácie. Od začiatku nového milénia sledujeme dôsledky novej globálnej kultúrnej politiky, ktorá propaguje **konvergenciu** (zblížovanie) **kultúrnych subjektov a priemyselných inštitúcií**. Kultúra sa s hospodárskymi odvetviami zblížila až do takej miery, že sa zmenila na sektor, ktorého kľúčovou funkciou je generovanie hospodárskych benefitov. Kultúrny a kreatívny priemysel nepochybne patrí medzi najdynamickejšie sa rozvíjajúce odvetvia, ale jeho implementácia vyžaduje pripravených aktérov, ktorí okrem kreativity a osobnej angažovanosti disponujú aj schopnosťami a zručnosťami.

Aj v kultúre vzniká množstvo subjektov, ktoré ponúkajú aktivity, služby a tovary patriace do sféry kultúry a kultivácie, v podobe komerčných a platených tovarov či služieb. Dôležitou oblasťou kultúrneho priemyslu je **trh so zážitkami**, sektor orientovaný na aktivity

počas voľného času (vrátane vzdelávacích), ktorý je však ovplyvnený **kultom spotreby a kultúrou komodít**. Kultúra spotreby ovplyvňuje vzorce správania prijímateľov kultúrnych tovarov a služieb, generuje očakávania a nastavuje parametre hodnotenia úspešnosti kultúrnych aktivít.

Ako dokladajú zistenia prieskumu EUROBAROMETER 278, Slovensko spolu s Dánskom patria medzi krajiny s najvyšším percentom obyvateľov, ktorí pod kultúrou vnímajú primárne aktivity počas voľného času a zábavné aktivity. Redukovanie ponuky kultúrnych aktivít, tovarov a služieb len na zábavné, príjemné a páčivé je podľa kritikov konzumizmu „skrytou agendou“ spriemyselňovania kultúry. Viditeľným dôsledkom hĺbky prieniku konzumizmu je postupná transformácia kultúry na pseudokultúru, ako aj strata záujmu občanov o participáciu na verejnom živote. Kreovanie spoločensky žiadanych rozvojových projektov s presahom do sociálnej a kultúrnej sféry vyžaduje v prvom rade kvalifikovaných profesionálov so špecifickými schopnosťami a zručnosťami a so **znalosťou sociálno-kultúrneho potenciálu lokality, pre ktorú majú byť projekty určené**.

Rozvoj kultúrnych a kreatívnych odvetví, ako aj kultivácia verejnej občianskej kultúry patrí medzi prioritné oblasti záujmu európskeho spoločenstva. Európska agenda pre oblasť kultúry zdôrazňuje dôležitosť odbornej prípravy profesionálov, s dôrazom na získavanie a rozvíjanie najmä tých zručností a schopností, ktoré sú dôležitým predpokladom na podnikanie v kultúrnej a kreatívnej sfére.

Na nedostatok kvalifikovaných profesionálov a na potrebu doplniť si osvojené schopnosti a zručnosti odkazujú základné strategické a koncepcné dokumenty kultúrnej politiky (Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike, 2014; Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020).

Riešením je **dôslednejšia príprava profesionálov**, ktorí sa budú podieľať na kultivácii kultúrneho a sociálneho života. K vyžadovaným zručnostiam a schopnostiam patrí aj presvedčivé zdôvodňovanie strategického významu investícií do kultúry v regionálnych a lokálnych kultúrnych politikách, jasnejšie a konkrétnejšie prezentovanie

nenahraditeľnosti kultúry pre rozvoj ľudských zdrojov, metodicky precíznejšie vyhodnocovanie reálnosti cieľov stanovených v kultúrnych politikách a politikách regionálneho rozvoja, znalosť aktuálnych stratégií uľahčujúcich efektívne dosiahnutie stanovených cieľov, ako aj využívanie grantových schém zameraných na rozvojové projekty aj pre oblasť kultúrnych a sociálnych služieb.

Predložená učebnica ponúka základnú orientáciu vo vnímaní základných kulturologických kategórií v kľúčových nadnárodných dokumentoch (UNESCO, Rada Európy), ktoré sú východiskom kultúrnych politik členských štátov Európskej únie. V duchu priorít, prezentovaných v koncepcných a strategických dokumentoch na nadnárodnej a národnej úrovni sumarizuje základné princípy koncepcných a metodických materiálov. Mapuje tendencie a trendy v aktivitách viditeľne zlepšujúcich kvalitu sociálneho a kultúrneho života. Adresáti predloženej učebnice sa aktívne zaujímajú o teoretická východiská, ktoré môžu **aplikovať smerom do praxe**, využiť ich pri projektovaní a príprave rôznych typov a foriem kultúrnych aktivít a podujatí. Rovnako je určená každému, kto sa chce dozvedieť aktuálne informácie o súčasných trendoch v kultúre a tendenciách *v smerovaní kultúrneho života*.

1

KULTÚRA Z POHĽADU TEÓRIE A PRAXE

Kulturoológia nie je jedinou disciplínou, ktorej objektom je reflexia kultúry. Okrem kulturologie či etnológie a kultúrnej antropológie je kultúra objektom záujmu vied užšie špecializovaných vedných disciplín (filozofia kultúry, sociológia kultúry), ako aj vied, ktoré využívajú interdisciplinárnu reflexiu (kultúrna geografia). Jednotlivé vedné disciplíny, ako aj konkrétne spôsoby nazerania pristupujú ku kultúre z odlišných perspektív, všímajú si odlišné aspekty.

Kulturoológia nezlučuje ani nesaturuje ostatné disciplíny, ktoré za objekt svojho záujmu považujú kultúru. Formovala sa na priesečníku spoločenských a humanitných vied: aj preto **Václav Soukup nazýva kulturologiu integratívnou oblasťou vedeckého bádania.**¹

Viera Gažová považuje inderdisciplinaritu kulturologie za viditeľnú výhodu: spolupráca s príbuznými disciplínami umožňuje nielen nazeráť a riešiť problémy, ktoré sa rozprestierajú „medzi“ jej jednotlivými oblasťami, ale najmä hľadať a ponúkať riešenia tým, že môže prekračovať hranice iných vedných disciplín.²

---

¹ SOUKUP, V.: *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha : Portál, 2011, s. 663.

² GAŽOVÁ, V.: Kulturoológia, cultural studies, culture club. In: Podoláková, K. (ed.): *Kulturoológia ako akademická disciplína. Acta culturologica č. 15*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2005, s. 42.

1.1 VÝCHODISKÁ NAZERANIA KULTÚRY V KULTUROLOGII

Kulturologia ponúka metodologickú výhodu komplexného, systémového prístupu ku kultúre. Tak ako ostatné vedné disciplíny, aj ona sa navonok prezentuje cez predmet bádania, obsahovú štruktúru, účel a poslanie, metódy bádania a cez inštitucionalizovanú infraštruktúru, prostredníctvom ktorej funguje. Kulturologia sa od počiatkov formovala ako integratívna oblasť bádania spoločenských a humanitných vied. Kultúru vníma ako zložitý systém, na jeho nazeranie využíva **medziodborovú reflexiu a integrálny prístup**.

Svoju odlišnosť od ostatných disciplín prezentuje cez predmet reflexie, v terminológii, prostredníctvom metodológie a teórie a systemizáciou poznatkov.

- **Odlišnosť cez predmet reflexie:**

Kulturologia patrí medzi disciplíny, ktorých predmet (kultúra) nie je jednoznačne vymedzený a ohraničený. Neexistuje jedna všeobecne akceptovateľná definícia kultúry, ktorá by jednoznačne určila hranice kulturologického bádania. Predmet bádania kulturologie ako integratívnej vedy sa môže prekrývať s oblasťami iných vedných disciplín. Práve v miestach stretávania sa možno hľadať a odkrývať nové oblasti a nové uhly pohľadu, uplatniť **kulturologický prístup**. Kulturologia svoj predmet skúmania (kultúru a kultúry) konkretizuje a špecifikuje v kontexte spoločenských potrieb a identifikovaných problémov.

- **Odlišnosť cez terminológiu:**

Terminológia je jazykovým systémom, prostredníctvom ktorého objasňujeme a vypovedáme o predmete reflexie. Tvorí ju sústava vedeckých pojmov a termínov, ktoré vznikli v priebehu poznávacieho procesu, zhrňajú jeho výsledky a umožňujú ďalšie nadväzujúce činnosti (najmä vedecko-pedagogický proces a výskum). Vedecká terminológia je presne vyhradeným súborom odborných pomenovaní, ktoré vo vedeckej diskusii umožňujú prezentovať špecifické poznatky a informácie tak, aby boli prehľadné a zrozumiteľné. Tak ako každá

disciplína, aj kulturológia používa systemizovaný súbor odborných výrazov, prostredníctvom ktorých pomenúva javy, súvislosti, subjekty, procesy, inštitúcie a prvky sociokultúrnej reality, ktoré skúma. Kulturológia do svojej terminológie prevzala ustálené termíny vedných disciplín, s ktorými má spoločnú oblasť vedeckého záujmu (filozofie, sociológie, kultúrnej antropológie, umenoved, marketingu a manažmentu a ďalších). Poznanie a používanie terminológie vlastného vedného odboru a rešpektovanie špecifik vedeckého jazyka je vizitkou kultúry kulturológie ako vedeckej disciplíny.

- **Odlíšnosť v metodológii a teórii:**

Kulturológia patrí medzi tie disciplíny, ktoré si nevytvorili vlastnú špecifickú metodológiu. Využíva vzájomnú kooperáciu jednotlivých disciplín, metód, teórií, teoretických koncepcií. Ako ostatné problémovo a systematicky orientované disciplíny umožňuje zerať na problémy a hľadať ich riešenie z viacerých uhlov pohľadu, vo viacerých rovinách. Kulturologický prístup umožňuje a predpokladá selekciu a kombináciu metód reflexie, čím presahuje mimo „hraníc“ konvenčných či „tradičnejšie“ štruktúrovaných vedných disciplín. Otvára priestor na imagináciu a **invenciu** a ponúka platformu pre nové epistemologické aj inštitucionálne rámce. Medziodborová reflexia je spojená s „vypožičiavaním“ si výskumných nástrojov, kategoriálneho aparátu aj špecifických stratégií objasňovania, analýzy a interpretácie.

Kulturológia čerpá z teoretických koncepcií iných vedných disciplín, integruje ich do systému poznatkov (kulturologického vedenia), ktorý je východiskom pre vlastnú teoretickú prácu aj pre výskum. Využíva metódy a relevantné poznatky iných vedných disciplín a pridáva k nim špecifické hľadiská. Na riešenie špecifických problémov preto môže využívať aj poznatky, informácie a niektoré postupy z oblasti ekonomiky, marketingu, manažmentu, práva a legislatívy a podľa potreby aj ďalších disciplín.

Medziodborová spolupráca, tak ako ju uplatňuje kulturológia, patrí z hľadiska vedeckých prístupov a metód medzi najzložitejšie. Vyžaduje si bádatela, ktorý je dôkladne zorientovaný v teórii, je spô-

sobilý operatívne unifikovať významy a hľadiská, prechádzajúce kooperujúcimi disciplínami, je empatický a otvorený a vníma relatívnosť vedeckých definícií, ako aj dynamiku diania v samotnej vede.

• **Odlíšnosť v systematizácii poznatkov:**

Hoci je pre kulturológiu príznačný jej transdisciplinárny charakter, kulturologické bádanie je systematické; má spoločný postoj a pohľad, predstavuje „kulturologické vedenie“³. Rozvíja perspektívu východiskových a príbuzných vedných disciplín, obohacuje ich novo položenými otázkami či hľadá riešenie problému z nového uhla pohľadu. Do systému poznatkov o kultúre a spoločnosti prináša hĺbkovú a všestrannú analýzu kulturologických fenoménov. Opiera sa o empirické údaje, ktoré získava pomocou výskumných metód. Získané údaje ďalej systemizuje, formuluje výpovede a koncipuje teórie. Poskytuje empirický materiál, ako aj teoretické východiská pre ďalšiu špecializovanú a doplňujúcu reflexiu.

Václav Soukup kulturológiu charakterizuje ako **integratívne syntetizujúcu vedeckú disciplínu**: zastrešuje parciálne diskurzy, zjednocuje koncepcie a teórie a usúvzťažňuje analýzy sociálnej a kultúrnej reality do celku kulturologického vedenia. Kulturológia patrí medzi komplexné viacodborové vedy.

V porovnaní s inými disciplínami je kulturológia špecifická svojou vnútornou rozmanitosťou: pri reflexii využíva najrôznejšie perspektívy poznávania, bádania, skúmania, objasňovania aj prezentácie výsledkov.

Od príbuzných disciplín nazerajúcich na kultúru sa líši:

- rešpektovaním mnohodimenzionálnosti kultúry,

³ Peter Ondrejkovič upozorňuje, že v spoločenskovednej diskusii sa pojem **vedenie** pomenováva systemizovaný súbor všetkých poznatkov, ktoré sú výsledkom a produktom vedeckých aktivít. Na potrebu odlišovať vedenie a poznatky ako dva samostatné systémy odkazuje aj nemecké pomenovanie *Wissenschaft: schaft wissen* znamená tvorenie znalostí. Vedenie má diskurzívny charakter, je kontextovo ukotvené. ONDREJKOVIČ, P.: *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*. Bratislava : Veda, 2007, s. 14, 18.

- komplexným a systémovým prístupom ku kultúre, vo výskume i v pedagogickej činnosti,
- integrovaním a systemizáciou poznatkov vied, z ktorých čerpá.

1.2 KULTUROLOGICKÉ POZNATKY TVORIA SYSTÉM

Teoretická reflexia kultúry vychádza z princípov filozofického nazerania a opiera sa o jeho tradície, metódy, metodiku aj kategoriálny aparát. **Kulturologická teória** je zložitým, ale vnútorne integrovaným a štruktúrovaným systémom. Predstavuje koncentrovanú množinu poznatkov a informácií.

Korpus poznatkov o kultúre tvorí kulturologické „vedné pole“, **systém kulturologického vedenia**. Kulturologické vedenie je komplexným súborom poznatkov o kultúre ako celku, o rozmanitých aspektoch bytia kultúry, o zákonitostiach jej fungovania, o pestrosti a bohatstve spôsobov života, ako aj o hodnotnosti a funkčnosti jedinečných kultúrnych prvkov.

Kulturologické vedenie je všeobecné, systematické a objektívne. Tak ako ostatné typy vedeckého myslenia, aj ono sa usiluje byť objektívne a spoľahlivé. Objektívnosť a spoľahlivosť každej vedy garantujú špecifické metódy a exaktná vyjadrovacia sústava – „**jazyk**“ **vedy** ako sústava pojmov, termínov a kategórií. Vnútorne väzby a stavba pojmov, termínov a kategórií sú presne stanovené – majú **štruktúru**. Kulturológia nemá ambíciu objekt reflexie len opísať (napríklad vytvoriť dokonale presný zoznam „súčiastok“ kultúry), ale aj porozumieť im, **vysvetliť a zdôvodniť ich**.

1.3 „SRDCOM“ KULTUROLOGICKÉHO VEDENIA SÚ FILOZOFICKÉ DISCIPLÍNY

Kulturológia sa nesústreďuje len na empiricky ukotvené objasňovanie (explanáciu). Od ostatných vedných disciplín, ktoré do centra

reflexie kladú kultúru, sa líši najmä ukotvením vo filozofickej tradícii poznávania, objasňovania a interpretácie kultúrnych javov s ambíciou porozumieť im.

Filozofické disciplíny vytyčujú **základnú epistemologickú líniu** kulturologickej teórie, ponúkajú systém princípov, metodológií a metód reflexie, systemizácie a analýzy zistení, poznatkov a informácií. Pomáhajú definovať vnútorný poriadok kulturologickej teórie, usúvzťažujú vnútorné diferenciacie a poskytujú **vedecké aj etické zásady** nevyhnutné aj na uskutočnenie samotnej reflexie. Filozofia „garantuje“ vnútornú integritu a súdržnosť kulturologického poznania ako zložito štruktúrovaného systému poznatkov, informácií, dát a zistení.

Filozofická tradícia je východiskom reflexie otázok a problémov, ktoré sú v komplexe kulturologických vedenia nezastupiteľné a zároveň kulturologickú teóriu prekračujú. Patrí sem najmä problematika ontológie kultúry: otázky o zmysle kultúry pre ľudské bytie, reflexia podmienok na jej jestvovanie, hľadanie najvšeobecnejších príčin kultúrnych zmien a podobne. Medzi základné okruhy patrí pýtanie sa o podstate kultúry, o zmysle a smerovaní ľudského bytia, o pretváraní prirodzeného (prírodného) sveta a o význame kreativity. Umožňuje nazerať na kultúru ako na mnohotvárnny, vnútorne rozmanitý, štruktúrovaný a integrovaný fenomén a všímať si základné princípy bytia kultúry. Filozofická reflexia neponúka deskripciu kultúry, jej cieľom nie je vytvorenie komplexného zoznamu „súčiastok kultúry“. Umožňuje porozumieť otázkam bytia kultúry, odкрýva perspektívy a možnosti kultúry pre človeka a smeruje pozornosť na hodnoty kultúry pre ľudské spoločenstvá.

1.4 KULTUROLOGICKÉ VEDENIE JE EMPIRICKY UKOTVENÉ

Okrem filozofie sa kulturologická teória dôraznejšie opiera aj o empirické disciplíny, ako je antropológia, psychológia, sociológia a etnológia, s ktorými okrem oblasti reflexie má spoločný aj katego-

riálny aparát a metodológiu tak, aby umožňovala hĺbkovú a komplexnú reflexiu.

Teoretická kulturológia je systémom základných predstáv o bytí kultúry, o jej vzťahoch s prírodou, s človekom a so spoločnosťou, ako aj komplexným súborom metodík a metód jej reflexie.

Kulturologická teória umožňuje reflexiu kultúry na všetkých úrovniach, a teda:

- na úrovni najvšeobecnejších a univerzálne platných zákonitostí priebehu kultúrnych procesov,
- na úrovni reflexie systémových procesov a javov,
- na úrovni reflexie nesystémových, ale opakujúcich sa procesov a javov;
- na úrovni reflexie jedinečných a unikátnych javov a udalostí.

Antropológia je pre kulturológiu nezastupiteľná pri reflexii individuality a individuálneho v kultúre cez koncepty kultúrnych charakteristík a kultúrnych univerzálií.

Sociológia je funkčnou pri reflexii špecifických atribútov kultúry. Kulturológia využíva základný pojmový aparát, metodológiu a metódy reflexie pri objasňovaní štruktúry kultúry (morfológia kultúry) a reflexii dynamiky kultúry, pri štúdiu funkcií kultúry a podobne. V nadväznosti na sociologickú perspektívu zohľadňuje kultúru ako jeden z faktorov organizovania a dotvárania života ľudských spoločností. Sociologické vedenie, integrované do kulturologickej teórie umožňuje identifikovať dynamické prejavy kultúry, sociálne väzby a spolu s filozofiou a s antropologickým sú predpokladom interpretácie a dekodovania životných skúseností jednotlivcov aj spoločností.

Psychológia a najmä psychologická antropológia umožňujú nazerať na človeka ako na nositeľa kultúry a slúžia ako východisko objasňovania hĺbkových štruktúr, ako je mentalita, archetypy a vrstva presvedčení a predpokladov.

Kulturológia si všíma aj vzájomné pôsobenie človeka a kultúry, sústreďuje sa na človeka ako na nositeľa, tvorca a interpretátora kultúry. Ďalej si všíma procesy ustanovovania obrazu sveta či svetonázoru,

mechanizmy fungovania duchovnej kultúry, ako aj osobitosti a špecifiká interpersonálnej či interkultúrnej komunikácie. O psychologické koncepcie a teórie sa kulturológia opiera aj pri reflexii učenia sa kultúre, socializácie, enkulturácie a akulturácie.

1.5 KULTUROLOGICKÉ VEDENIE JE VYUŽITEĽNÉ V PRAXI

Teoretické poznatky nachádzajú svoje uplatnenie v aplikácii do každodenného života, do praxe, do kontextového rámca sociálneho a kultúrneho diania. Do kulturologického vedenia patrí aj podsystem poznatkov, ktorý sa zameriava na využívanie teoretických vedomostí a poznatkov pri riešení praktických problémov súčasných spoločností. **Aplikovaná kulturológia predstavuje „most“ medzi teóriou a praxou.** Zastrešuje systém koncepcií, metodologických princípov, metód a poznávacích procedúr orientovaných na používanie a uplatňovanie v sociálnej sfére a na dosiahnutie identifikovaných žiadaných praktických efektov a cieľov.

Podobne ako ostatné aplikované disciplíny, aj kulturológia je zároveň špecifickou oblasťou vedy, keďže **integruje teoretické poznatky s prakticky orientovanými a v praxi ukotvenými metodikami a postupmi.** Kulturologické vedenie je vnútorne štruktúrované ako kontinuum, v rámci ktorého možno identifikovať jeho základné vrstvy (kulturologickú teóriu, výskumnú metodológiu, navrhovať konkrétne riešenia na základe výskumných zámerov, implementáciu a administráciu projektov).

Aplikovanie kulturologického vedenia do praxe znamená:

- využívanie teórie vo forme koncepcií, postupov a údajov pri riešení problémov v kultúrnej a sociálnej oblasti s cieľom zlepšiť, skvalitniť alebo zdokonaľiť životné podmienky⁴;

⁴ FERRARO, G., ANDREATTA, S.: *Cultural Anthropology: An Applied Perspective*. Wardsworth : Cengage Learning, 2010, s. 42-43.

- prenášanie poznatkov do sféry praxe: transformovať ich pre konkrétne každodenné situácie a problémy, nachádzať riešenia a overovať prístupy;
- zameranie sa praktické potreby komunity, spoločenstva alebo organizácie;
- využívanie teórii, metód a techník usmerňovanie procesov spoločenských a kultúrnych zmien a na sociálne a kultúrne plánovanie: na základe objednávky štátnych, medzinárodných alebo súkromných či neziskových inštitúcií a organizácií navrhnuť, pripraviť a realizovať v rámci projektov zlepšovania kvality života modernizácie a inovácie vybraných parametrov kultúrneho života.

Aplikovaná kulturológia je oblasťou, v ktorej sa osvojená teória a informácie navrstvujú na zručnosti a schopnosti, orientované na riešenie každodenných situácií:

- je komplexne ukotvená v teórii a metodikách: v poznatkoch a informáciách o kultúrnych faktoroch, v mechanizmoch, v procesoch, v prvkoch a v zákonitostiach.
- je praktická, pragmatická a orientovaná na riešenie výziev,
- ponúka riešenie konkrétnych problémov sociálneho a kultúrneho diania,
- umožňuje systematické a ciele využívanie získaných teoretických poznatkov a informácií podľa potrieb v konkrétnych prostrediach, situáciách, procesoch a inštitúciách.

Kulturologické vedenie na praktickej („aplikovanej“) rovine využívajú rôzne typy subjektov: štátne inštitúcie (rezortné ministerstvá), krajské úrady, samospráva (obce), neziskové organizácie, inštitúcie, ktorých základným poslaním je verejnoprospešná činnosť, ale aj komerčné kultúrno-vzdelávacie inštitúcie či médiá.

Do aplikovanej kulturológie patrí:

- navrhovanie, testovanie a porovnávanie metodických nástrojov umožňujúcich skúmanie spoločenských problémov či analýzu a interpretovanie kultúrnych javov podľa špecifik a požiadaviek

- konkrétnych klientov, s dôrazom na navrhovanie a implementáciu postupov smerujúcich k ich náprave (skvalitňovanie kultúrneho a sociálneho života v lokalite, upevňovanie a zlepšovanie sociálnej súdržnosti, využívanie kultúrnych aktivít v projektoch zameraných na začleňovanie marginalizovaných alebo vylúčených skupín a podobne);
- analýza a príprava podkladov pre rozhodovacie procesy v oblasti kultúry, ako aj príprava výstupov v kontexte inštitúcií verejných kultúrnych politík, stratégií a koncepcných materiálov pre orgány štátnej správy;
  - navrhovanie, testovanie, implementovanie, manažovanie a realizovanie postupov zameraných na uspokojovanie praktických potrieb komún a organizácií, s dôrazom na ich kultivačnú a výchovno-edukačnú funkciu;
  - analýza a evaluácia fungovania kultúrnych aktivít na rôznych úrovniach spoločnosti, s cieľom identifikovať ich hodnotu (*value* faktor) alebo dôsledky (*impact* faktor) a prostredníctvom systematického empirického zberu údajov a analýzy zvýšiť efektivitu realizovaných aktivít;
  - riadenie kultúrnych zdrojov (*cultural resource management, cultural heritage management*): snaha o sociálne kontextové posúdenie rozmanitých typov kultúrnych zdrojov, s cieľom napomôcť spoločstvu uvedomiť si jedinečnú kultúrnu hodnotu niektorých špecifických súčastí kultúry, vrátane hmotného aj nehmotného kultúrneho dedičstva a pamiatok (lokality s religióznou hodnotou, kultúrna krajina, špecifické tradičné vzorce spôsobu života a podobne).

V kontexte aktuálnych geopolitických pohybov a kultúrnych procesov (migračné vlny) sa otvárajú aj ďalšie možnosti, ktoré predpokladajú citlivý a empatický prístup, vychádzajúci z aplikovania princípov interkultúrnej komunikácie i kultúrnej a sociálnej animácie.

Aktivity kultúrnej a sociálnej animácie často iniciujú v jednotlivcoch také typy skúseností, ktoré umožňujú „zažiť“ a „skúsiť“ odpove-

de na prejavenu alebo identifikovanu odlišnosť alebo empaticky sa vcítiť do kultúrneho sveta „toho druhého“, overiť očakávania, získať skúsenosti a podnety a prežiť intenzívne zážitky. **Kultúrna animácia** nadväzuje na výchovný aspekt, imanentne prítomný v kultúre ako takej. Jednou z najvýraznejších výhod animačných aktivít nie je len neformálnosť, ale aj jej dialogická otvorenosť a kreativita, pretože nové a neznáme predstavuje výzvu, nie ohrozenie. Sociálnym a kultúrnym konaním sa človek vždy obracia na iných a smerom k iným, „vynucuje“ si reakciu vo forme odpovede.

1.6 SÚČASŤOU KULTUROLOGICKÉHO VEDENIA JE „DOBRA PRAX“

Kulturologické vedenie je ukotvené v praxi a je aj prakticky využiteľné. Prax nie je len oblasťou, na ktorú sa orientuje výskum, ale aj zdroj informácií, podnetov a inovácií, oblasť sprostredkovávania praktických schopností. Dôležitú súčasť kulturologického vedenia predstavuje **„dobrá“ (úspešná) prax**, na ktorú sa zameriavajú najmä kvalifikačné práce magisterského stupňa štúdia. „Dobrá prax“ predstavujú inovatívne, zaujímavé a osvedčené, praktické postupy a riešenia, zahŕňajúce prvky kreativity, nových myšlienok a nápadov i metodicky efektívnych riešení a postupov. Príklady „dobrej praxe“ sú zrozumiteľným zdrojom poznatkov a inšpirácií pri riešení vybraných problémových situácií alebo pri realizovaní akcií, aktivít a podujatí:

- ukazujú účinné (menej úsilia) a efektívne (dobré výsledky) cesty k vytýčenému cieľu,
- prezentujú opakovateľné postupy, ktoré sa môžu osvedčiť aj inde a môžu byť aplikovateľné väčším počtom ľudí.

Medzi „dobrou praxou“ a teóriou je vzťah vzájomného dialógu a spolupráce. Každú kultúrnu aktivitu, každý projekt pripravujeme pre konkrétnych adresátov, s konkrétnym cieľom. Identifikovanie príkladov „dobrej praxe“ predpokladá stanovenie a poznanie para-

metrov a kritérií, ktoré majú zdroj v teórii. Beáta Balogová konštatuje, že už objektivizácia „dobrej praxe“, teda stanovenie parametrov a sumarizovanie, aké kritériá kultúrnej aktivity a projekty musia spĺňať, aby boli uznané za „dobré“, je prejavom odbornej (teoretickej) diskusie.⁵ Príklady dobrej praxe sú zdrojom informácií aj pre teóriu, pretože ukazujú pozadie, v ktorom sa formujú spôsoby riešenia problémov sociokultúrnej reality, odкрývajú pestrú sieť aktérov kultúrneho života, naznačujú efektivitu riešení a môžu spätne ovplyvniť aj legislatívnu sféru alebo zaužívanú prax kultúrnych subjektov.

Kulturologické vedenie sa formuje na priesečníku teórie a praxe. Znalosť teórie je predpokladom na využiteľnosť výsledkov interdisciplinárnych výskumov v oblasti kultúry a korektné používanie pojmov je podmienkou na dosiahnutie precízneho formulovania výsledkov analýz, interpretácií, pozorovaní či prieskumov.

Okrem bazálnych teoretických informácií o kultúre („čo je kultúrou“) zastrešuje aj vedomosti a poznatky o špecifických prejavoch súčasných kultúr (kultúrna rozmanitosť a pluralita kultúrnych prvkov), o trendoch a tendenciách spoločenského a kultúrneho diania (momentálna „dominancia“ vizuálnej kultúry), o rozmanitých a rozdielnych sférach kultúry (poznávanie bohatého spektra umeleckých kultúr, dôležitosť jazykovej kultúry a podobne). Do kulturologického vedenia patria aj informácie o aktéroch kultúrneho života, znalosť kompetenčného rámca inštitúcií a subjektov, ktoré zabezpečujú kultúrny život na všetkých úrovniach správy, poznávanie finančného rámca ich pôsobenia, ako aj schopnosť zorientovať sa v platných legislatívnych rámcach.

---

⁵ BALOGOVÁ, B.: Dobrá prax v konfrontácii s riskantnou praxou v sociálnej práci. In: *Výzvy pre sociálne profesie v modernej spoločnosti*, Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 60-71.

ZHRNUTIE

Kulturologické vedenie ako systém poznatkov o kultúre stojí na niektorých základných princípoch:

- zohľadňuje rovnocennosť všetkých kultúr;
- priznáva každej kultúre jej špecifickú jedinečnú hodnotu;
- nazerá na každú kultúru a na jej nositeľov ako na jedinečné a neopakovateľné fenomény;
- zohľadňuje existenciu množstva lokálnych kultúr, z ktorých má každá z nich vlastný étos, systém hodnôt a dosiahnutú úroveň.
- odkazuje na spôsob života spoločenstiev a sociálnych celkov.

Kulturoológia nazerá ako kultúru bohaté a pestré prejavy, ktoré sú výsledkom predvážania výnimočných schopností a uplatňovania ľudskej kreativity, sú výnimočné hodnotou (umeleckou, estetickou, spoločenskou, historickou a podobne), sú súčasťou „ľudského sveta“.

Nazeranie na kultúru ovplyvňuje nová spoločenská paradigma: kultúra sa stáva odvetvím, ktoré akceleruje rast hospodárstva národných ekonomík. Zároveň je nevyhnutné vyvažovať silnejúci diktát ekonomizácie kultúry zohľadňovaním špecifik kultúrnych hodnôt. Znalosti a zručnosti vyžadované od profesionálov, ktorí pôsobia v kultúrnych odvetviach, vyplývajú zo schopnosti postupne **aplikovať získané poznatky a informácie** (oblasť teoretického kulturologického vedenia) **do každodennej praxe** (oblasť aplikovaného kulturologického vedenia).

2

NOVÉ POHĽADY NA KULTÚRU

Raymond Weber ako člen Rady Európy v roku 2001 upozornil, že pojem *kultúra* používame často, niekedy nadbytočne. Reagoval na rastúci záujem o kultúru zo strany ekonómov a politikov a na súvisiace premeny nazerania na kultúru v koncepcných a metodických materiáloch UNESCO, Rady Európy a následne aj v kultúrnych politikách členských krajín EÚ.

Pojem kultúra počas jeho dlhodobého používania nadobudol množstvo významov, ktoré si niekedy zdanlivo odporujú a protirečia⁶. Okrem nahromadených definícií rastie aj počet odborníkov a publikácií, ktoré sa kultúre venujú. Odlišnosť prístupov a uhlov nazerania dotvára obraz kultúry ako vnútorne rozmanitého, ale súdržného celku, ktorý sa dynamicky obmieňa, transformuje a inovuje.

Pri používaní slova «kultúra» sa jeho význam môže meniť – rozširovať alebo zužovať – v závislosti od kontextu.

V úzkom význame sa kultúra vzťahuje na širšie vnímaný sektor umenia: okrem klasickej hudby, krásnej literatúry či divadla zahŕňa aj prejavy masového a populárneho umenia.

---

⁶ SLUŠNÁ, Z.: Metamorfózy kategórie „kultúra“. In: SLUŠNÁ, Z., GAŽOVÁ, V. (ed.): *Kultúra a rôznorodosť kultúrneho*. Acta culturologica č. 13, Bratislava: PEEM, 2005, s. 32-52; SLUŠNÁ, Z.: Kultúra v diskurze vied o kultúre. In: PODOLÁKOVÁ, K. (ed.) (2005): *Kulturoológia ako akademická disciplína*. Acta culturologica 15. Bratislava: NOC, 2005, s. 126-138; SLUŠNÁ, Z.: Referovanie o kultúre a diskurz post/postmoderný. In: *Medzi modernou a postmodernou 3*. Ostrava : TU, 2008. s. 159-164.

V **širšom význame** pod kultúrou chápeme kultúrnu dimenziu sociálneho sveta. Vo svojom bohatstve a rozmanitosti sem patria aj všetky každodenné prejavy, ktoré majú formálny a symbolický charakter: sociálne praktiky a aktivity, rituály, prejavy spôsobu života (móda, kultúra stravovanie, kultúra tela a podobne), verejné občianske rituály (občianska kultúra, politická kultúra)⁷.

V **najširšom a najvšeobecnejšom význame** kultúra zovšeobecňuje všetky prejavy vrátane artefaktov, hodnôt, noriem a presvedčení, ktoré sú spojené s konkretizovaným spoločenstvom či s konkrétnou spoločnosťou (antická kultúra, európska kultúra, slovenská kultúra).

2.1 ÚSKALIA OHRANIČOVANIA KULTÚRY

Kultúra je vnútorne pestrou, bohatou a štruktúrovanou oblasťou rôznorodých individuálnych, skupinových a spoločenských záujmov, aktivít, činností, obsahov a prejavov. Kultúra je faktorom organizovania a dotvárania života ľudských spoločenstiev, fenoménom, organizujúcim a stmelujúcim sociálny celok. Podľa Jána Sokola je **kultúra závislá od ľudskej starostlivosti**. V nadväznosti na Cicerovu „poľnohospodársku metaforu“ zdôrazňuje, že kultúra je „živá“ len dotedy, kým ju ľudské spoločenstvo pestuje, kultivuje, zdokonaľuje. Za opak kultúry považuje nedbalú ľahostajnosť.⁸

Cicero v spise Tuskulské rozhovory vymedzil *colere* – **kultiváciu** ako **dobrovoľnú, zámernú a cielavedomú aktivitu jednotlivca**. Človek ako rozumná bytosť dopomáha rozvoju a rastu okolitého, primárne rastlinno-živočíšneho sveta. Podstatný atribút **kultúry** vyjadril cez tzv. poľnohospodársku metaforu (Tuskulské rozhovory 2,13). Otázkou: *Quid est agrum bene colere?* (Čím je pôda bez kultivácie?) naznačil, že podstatou starostlivosti (*colere* – kultivácie) sú:

⁷ BAYER, I., ŠAFŘ, J., VOJTÍŠKOVÁ, K.: *Přístupy k sociologickému zkoumání kultury a stratifikace*. Praha : CESES FSV UK, 2007, s. 10-11.

⁸ SOKOL, J.: *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. Praha : Portál, 2002, s. 10n.

- cieľavedomé snaženie: Jan Sokol pripomína, že až do 17. storočia sa v latinčine gerundívny tvar *colere* používal spolu s predmetom (kultivovať čo: *cultura agri, cultura vini*),⁹
- znalosti, stratégie (*know-how*), ako cieľ dosiahnuť.

Cicero v ďalších spisoch koncepciu kultivácie rozpracoval: zdokonaľovaniu samého seba sa človek zo svojho osobného rozhodnutia môže venovať v čase, ktorý je nevyplnený inými povinnosťami. Jednou z možností je vyplniť ho zábavou a osobnými potešeniami, ďalšou možnosťou je venovať sa aktivitám, ktoré síce vyžadujú úsilie, ale priniesú špecifické benefity a potešenia. Človeka šľachtí a poľudšťuje (humanizuje), ak v čase, určenom na osobné príjemnosti a radosti, nájde potešenie v aktivitách, rozvíjajúcich duchovné aspekty: v starostlivosti o dušu (*tēs psychēs epimeleia*). Následne svojim rímskym súčasníkom odporučil venovať sa (podľa príkladu Grékov) *filozofovaniu*.

Cicero pre pôvodne poľnohospodársky pojem kultúra (*colere agri*) ustanovil nový kontext jeho používania (*colere animi*):

- kultúra je aktivita (proces) zdokonaľovania: *agri cultura, juris cultura, cultura literare*,
- zdokonaľovanie – **kultivovanie** – je dlhodobá, vedomá a zámerná činnosť,
- jej základom je ucelený, identifikovaný a systematizovaný súbor stratégií, postupov a metód.

Latinské *colere* sa stalo významovým základom pojmu kultúra – slova, ktorého prestíž komplikovaného vedeckého pojmu upevnil Raymond Williams, predstaviteľ britských *cultural studies*, keď ho v práci *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society* (1976) označil ako jedno z troch významovo najkomplikovanejších slov v anglickom jazyku. Dlhodobým používaním sa významové pole pojmu kultúra nestabilizovalo, ale, naopak, dynamicky sa menilo a komplikovalo.

⁹ SOKOL, J.: *Antropologie kultury*. (9. 3. 2014) Dostupné na <http://www.jan-sokol.cz/2014/03/antropologie-kultury/>

Koncom minulého storočia sa medzi predstaviteľmi vied o kultúre a spoločnosti (najmä v rámci kultúrnej antropológie a sociológie) zintenzívnilo odmietanie až negativizovanie pojmu a **skepsa** týkajúca sa jeho vedeckej akceptovateľnosti. Podľa Jacka Davida Ellera sami kultúrni antropológovia, ktorí sa považovali za kompetentných pri kreovaní "starých" definícií, *konceptiu kultúry stratili (ak ju niekedy mali)*. Adam Kuper, ktorý sa venuje dejinám kultúrnej antropológie, ironicky konštatoval, že hľadanie akceptovateľnej definície kultúry niekedy pripomína kakofóniu prekrikujúcich sa, ironizujúcich či komentujúcich sa hlasov. Okrem vedcov tento pojem intenzívne používali aj politici, aktéri občiansko-politického života aj bežní laici. Triezvejší prístup zaujala Liza Cerroni-Longová: pojem nemôže byť zodpovedný za spôsoby, akými ho používali akademici, politici a s nimi aj laická verejnosť.

Zuzana Lehmannová preto uvažuje o troch základných spôsoboch používania pojmu kultúra, o jeho:¹⁰

- 1. intuitívnom používaní,**
- 2. vedeckom používaní,**
- 3. rezortnom používaní.**

- 1. Intuitívne, „laicky“** znamená používať pojem bez jeho presného významového určenia, bez potreby ohraničiť oblasť reality a praktík, na ktoré pojmom odkazujeme. Pojem kultúra preto môže zahŕňať veľmi úzko chápané prejavy duchovného života spoločenstva alebo len špecifický typ aktivít a praktík. Intuitívne používanie sa spája s neznalosťou špecifikácie významu pojmu a so skresľovaním jeho obsahu (kultúra ako oblasť špecifických – umeleckých prejavov ľudskej tvorivosti).
- 2. Teoretické (vedecké) používanie** je spojené s rešpektovaním pravidiel pre používanie odborných pojmov. Pojem je zhrnutím teoretických poznatkov, získaných dlhodobým a cieleným empirickým

¹⁰ LEHMANNOVÁ, Z. : *Kulturní dimenze mezinárodních vztahů*. Praha : VŠE, 1999, s. 6.

aj teoretickým poznávaním predmetu («kultúry»). Abstrahovať (zovšeobecniť) špecifická a vnútornú pestrosť všetkých rozmanitých kultúr a kultúrnych prvkov do všetko vystihujúcej definície je mimoriadne náročné. Hoci žiadna z doteraz vytvorených definícií („charakteristík“) kultúry nevystihuje jej vlastnosti a špecifiká, používanie tohto pojmu má svoje opodstatnenie. Pojmy a termíny sú jazykom skúmania a základnými prvkami, z ktorých sa skladajú vedecké teórie.

Václav Soukup podľa rozsahu a obsahu pojmu rozlišuje tri základné teoretické konceptuálne východiská:¹¹

- **Axiologická konceptualizácia** zdôrazňuje, že kultúra je súhrnom *toho najlepšieho*, čo spoločenstvo vytvorilo, čo prispieva ku kultivácii a humanizácii človeka a spoločnosti – najmä výchova, umenia, prejavy duchovnej kultúry a veda. Axiologická konceptualizácia vychádza z európskej filozofickej tradície a špecifický systém hodnôt prezentuje ako hodnotový etalón.
  - **Zovšeobecňujúca (globálna) konceptualizácia**, ktorá sa snaží kultúru neredukovať len na súhrn pozitívnych hodnôt. Kultúra zastrešuje sústavy ideí a ideových systémov, inštitúcie, regulatívy organizujúce ľudské správanie (hodnoty, normy, vzorce správania) a materiálne výtvyry. Globálna konceptualizácia umožňuje opisovať, charakterizovať a porovnávať sociokultúrne systémy v čase a priestore.
  - **Redukcionistická konceptualizácia** sa snaží obmedziť rozsah pojmu kultúra na výsek sociokultúrnej reality tak, aby umožnil precíznejšie nazeranie. Ward Goodenough **zúžil pojem kultúra** len na systémy poznania a spoločne vyznávané idey (vylúčil materiálnu rovinu, emócie a správanie).
3. **Rezortný (ekonomicko-hospodársky) prístup** si všíma kultúru ako systém činností, aktivít a ich výsledkov, ktoré sú významnou súčasťou národného hospodárstva väčšiny štátov a sú v správe príslušného rezortného ministerstva (Ministerstva kultúry SR).

¹¹ SOUKUP, V.: *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha : Portál, 2011, s. 16-39.

V koncepčných odborových dokumentoch Ministerstva kultúry SR je kultúra ohraničená a vymedzená cez tieto oblasti pôsobnosti: osvetová činnosť, múzejná a galerijná činnosť, divadelná činnosť, činnosť v oblasti audiovizízie, ochrana pamiatkového fondu, knižničná činnosť a ostatné činnosti v oblasti kultúry. Aktuálny rezortný pojem kultúry si podrobnejšie všíma kapitola 3.5 Nový model rezortného vnímania kultúry.

Antropológ Thomas Eriksen upozorňuje, že rozsah a obsah pojmu kultúra sa odlišuje nielen v rámci spoločenských vied (sociológia, kultúrna antropológia, archeológia), ale aj v rámci jednej disciplíny (rozličné definície v rámci sociológie či kultúrnej antropológie). Vzhľadom na množstvo disciplín, pre ktoré je «kultúra» predmetom bádania, ako aj súvisiacich metód nazerania, ani vedecké používanie tohto pojmu nemá záväzné pravidlá.

- Príkladom antropológicko-sociologického ohraničenia kultúry je definícia Martina Soukupa (2010): *Kultúrou se v antropológii rozumí systém idejí, sociokultúrnych regulatívů a artefaktů, který je sdílený a předávaný členy určité společnosti a jež je nutí myslet, jednat a zaopatřovat se určitým způsobem.*¹² I
- Antropológ Tomáš Hirt (2012) pod kultúrou chápe *systém nauč-ných sociálně sdílených symbolických vzorců, které formují jednání a myšlení aktérů v různých společnostech a společenských situacích.*¹³

Sociológ Zygmund Bauman (Culture as Praxis, 1999) upozornil na tri funkčné roviny, ktoré používanie pojmu ustanovilo:

1. ak je kultúra ohraničená ako *súhrn toho najlepšieho*, priznaním alebo odopretím kvalitatívneho príznaku možno hierarchizovať jednotlivcov, spoločenstvá, národy;

¹² SOUKUP, M.: *Antropologie v psychosociálních vědách*. Praha : Vysoká škola psychosociálních studií. 2010, s. 29.

¹³ HIRT, T. a kol.: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s.11.

2. ak je pod kultúrou chápaný *zvolený spôsob života*, kultúra je vnímaná najmä ako súbor stratégií, ktoré ľudia využívajú na manifestovanie svojej vzájomnej odlišnosti;
3. ak kultúru považujeme za *univerzálne ľudský fenomén*, cez gramatickú formu jednotného čísla naznačujeme centristickú predstavu, že existuje jediná všeľudská kultúra. Takéto monokultúrne chápanie významovo koliduje s realitou kultúrnej pestrosti a diferencovanosti (kultúrna rozmanitosť).

Marek Jakoubek považuje pojem *kultúra* za „vynález modernity“ a „produkt“ euroamerického civilizačného okruhu. **V novoveku sa slovo kultúra zmenilo na kategóriu:** získalo funkcie vedeckého nástroja (umožňuje kategorizovať a klasifikovať javy), ktorý má heuristickú hodnotu, umožňuje bádateľovi ohraničiť nazeraný celok. Ako vedecký pojem je kultúra abstrakciou, pričom bádateľ vytvára konceptuálny model nazeraného celku, je pôvodcom aj autorom abstrahovania.¹⁴ Ako vedecká abstrakcia je pojem zbavený pozitívneho či negatívneho kvalitatívneho príznaku, je významovo neutrálny a nehodnotiaci a ako taký je operatívny pri opisovaní, zaznamenávaní, interpretovaní, porovnávaní a analýze kultúrnych systémov.

2.2 KULTÚRA AKO OBLASŤ ŠPECIFICKY ĽUDSKÝCH PREJAVOV

Pojem kultúra sa vzťahuje na oblasť považovanú za špecificky ľudské prejavy. V kontexte aktuálnych prístupov kultúru nevymedzujeme ako radikalizovanú opozíciu prírody, ale ako špecificky ľudský mechanizmus, ktorej základom je adaptívna kumulácia. Vyrovnáva šan-

¹⁴ JAKOUBEK, M.: Multikulturalizmus vs. kultura (na príkladu tzv. Romů a „jejich“ kultury. In: HIRT, T., JAKOUBEK, M.: *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*. Plzeň : Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, s. 214-217.

ce človeka na prežitie ako nešpecializovanej (podľa Arnolda Gehlena „nedostatkovej“) bytosti: človek má jedinečnú schopnosť uchovávať a ďalej rozvíjať poznatky a skúsenosti uložené do kolektívnej pamäti. Richard Leakey uvažuje, že predkovia človeka počas dlhého evolučného procesu získali tzv. **kultúrny kód**, ktorý umožňuje generačnú akumuláciu znalostí a skúseností, ich zdokonaľovanie a aj ich medzi-generačné negenetické šírenie (transmisiu). Luigi Cavalli-Sforza preto považuje kultúru za výsledok toho, čo si pozorovaním alebo učením osvojíme od iných.

Ernst Cassirer spojil bytie kultúry so schopnosťou človeka systematicky a konštantne symbolizovať. Za zdroje kultúry považoval vstupovanie človeka do prirodzených daností, neustále tvorenie, pretváranie a dotváranie okolitého sveta. V porovnaní s ostatnými živými tvormi človek žije nielen vo fyzickom, ale aj (najmä) v symbolickom svete. Dôkazmi vstupovania človeka do sveta sú symbolické systémy: jazyk, mýty, umenia, náboženstvo. S rastom aktivity v oblasti symbolizácie sa mení dôležitosť kultúry: divoká príroda sa stáva kultúrnou a kultivovanou krajinou a kultúra vytlačila prírodu „na druhý plán“. Človek sa okolitého sveta dotýka len pomocou symbolov, preto Ernst Cassirer nevystihuje človeka ako tvora mysliaceho, ale nazýva ho *homo symbolicus*. Kreovanie symbolov a kultúry je z pohľadu filozofickej antropológie jedným z dištinkívnych prejavov ľudskosti človeka: patrí medzi antropína.¹⁵

Biologický druh *homo sapiens* svoju vlastnú odlišnosť od sféry prírodného tematizuje aj symbolizuje: medzi svoju ľudskosť (humanitu) a prírodnosť (prirodzenosť, animálnosť) pomocou symbolov vytýčil symbolické hranice. V tomto význame je kultúra nielen „druhou prirodzenosťou“ človeka, ale aj stratégiou, ktorou sa človek z prírodného vymaňuje. V procese kultivácie sa ľudský jedinec špecializuje, získava väzby na okolité prostredie. Človek sa nerodí s kultúrou, ale je schopný **tvorivej adaptácie** na meniace sa podmienky a situácie a rovnako

¹⁵ PLAŠIENKOVÁ, Z.: *Obrazy človeka z filozofickej a eticko-axiologickej perspektívy. 1. časť*. Bratislava : Stimul, 2010, s. 21.

je schopný pretvárať a prispôsobovať tieto podmienky svojim potrebám a záujmom Na rozdiel od iných biologických bytostí je *homo sapiens* nehotovou bytosťou, ľudskosť si osvojuje sociálnym a kultúrnym „učením sa“, obklopený spoločnosťou a kultúrou.

Kultúra systemizuje skúsenosti sociálneho kolektívu, dáva im vnútornú logiku (poriadok – *ordo, nomos*). Vytvára a ustanovuje základné vzorce bytia človeka medzi inými členmi: je systémom návrhov, odporučených návodov a overených modelov správania sa a konania v spoločnosti iných ľudí. Je súborom obsahov a symbolov, okolo ktorých sa sociálny kolektív stmeluje. V uvedenom kontexte **kultúra zastrešuje všetky kolektívne sprostredkovateľné a zovšeobecnené významy**. Geert Hofstede objasňuje princípy fungovania kultúry tým, že ju pripodobnil k softvéru „programujúcemu“ jednotlivcov aj sociálne kolektívy¹⁶. Dôležitým princípom kultúrneho softvéru je inštitucionalizácia: ustálenie „overených“ spôsobov správania a konania do konkrétneho „vzorca“, ktorý možno v procesoch socializácie následne odovzdávať a šíriť. Inštitucionalizované „návody“ na očakávané formy správania a konania sa každý člen spoločnosti naučí a následne ich predvádza. Odborníci využívajú divadelnú terminológiu a hovoria o hraní spoločenských rol (E. Goffman, P. Berger). Normatívnu kultúru možno vnímať ako scenár, ktorého autorom je spoločnosť. Scenár obsahuje rôzne inštitucionalizované „vzorce“, ktoré regulujú a usmerňujú konanie človeka. Sociálne konanie je nielen usmerňované, ale aj typizované: základom každej sociálnej roly sú typizované očakávania a typizované reakcie¹⁷.

Ako funkčný systém kultúra existuje len vo vzťahu ku konkrétnemu nositeľovi, ktorý kultúru ako súbor interiorizovateľných a objektivizovateľných prvkov vytvoril. „Nositeľom“ kultúry a aktérom kultúrneho života môže byť:

¹⁶ HOFSTEDÉ, G.: *Kultury a organizace. Software myslí*. Praha : Linde, 2007, s. 3-14.

¹⁷ BERGER, P.: *Pozvání do sociologie: humanistická perspektiva*. Brno : Barrister & Principal, 2003, s. 101.

- nadnárodné spoločenstvo,
- národ,
- etnické spoločenstvo,
- sociálna skupina,
- jednotlivec.

Človek nemá potenciál naučiť sa, poznať a používať všetko, čo členovia daného kultúrneho systému vytvorili, a učí sa len vybranú časť informácií – **kultúra je selektívna**. Úspešnosť procesov učenia sa kultúre spoločnosť ohodnocuje na základe prejaveneho konania a správania sa a „kontroluje“ cez rôzne sociálne inštitúcie. Ostatní hodnotia vonkajšie prejavy a mieru rešpektovania a znalostí, „ako by to malo byť“, ale v kultúrnej pluralitnom prostredí by neznalosť vyžadovaných vzorcov nemala byť dôvodom spoločenského vyčlenenia jednotlivca.

2.3 „GRAMATIKA“ KULTÚRY

Ak chceme porozumieť kultúre (či už kultúre regiónu, miestnej komunite, vybranej subkultúre), nemôžeme sa uspokojiť len so zachytením povrchu (opisom spoločenského života). **Kultúra má nielen špecifický súbor vyjadrovacích prostriedkov, ale aj vlastný jazyk a „gramatiku“**. Cieľom bádateľa je postihnúť „gramatiku“ danej kultúry.

„Jazyk kultúry“ tvoria dve základné roviny prvkov:

- v rovine *langue* je situovaný abstraktný jazyk kultúry: konvencionalizované súbory pravidiel, ktoré sú všeobecne známe, uznávané a akceptované, odovzdávané v procesoch sociálneho a kultúrneho učenia a selektívne tradované mechanizmom transmisie.
- v rovine *parole* sa nachádza „realizovaná kultúra“, s ktorou sa v jej pestrosti a bohatosti stretávame v každodennom „reálnom“ živote.

Jazyk kultúry vykazuje podobnosti s inými symbolickými systémami:

- je funkčný, logický a vnútorne súdržný (koherentný),
- umožňuje podieľanie sa na kultúre,

- je utilitárny,
- je symbolický a naučiteľný,
- je sprostredkovateľný.

Podobne ako v jazyku a spoločnosti, aj v kultúre uvažujeme o horizontálnom a vertikálnom členení:

- vertikálna diferenciacia je určená pohybom prvkov nahor a nadol:
  - vertikálna dichotómia vysokej a nízkej,
  - stratifikovanie kultúrnych symbolov, ktoré vymedzujú symbolické hranice (vyššia hodnota – nižšia hodnota, rozlišovanie stupňov kultúrnosti),
- horizontálna diferenciacia:
  - vo „vodorovnom“ rozlišujeme jednotlivé kultúrne útvary ako variety, ktoré sú voči sebe doplnkové a paralelne existujúce (generačne, etnicky, jazykovo, profesijne),
  - zo sociologickej perspektívy je horizontálna diferenciacia sledovateľná aj cez kultúrne prejavy („spôsob života“ a životnosť-ové orientácie) sociálnych skupín.

Základom všeobecnej kultúrnej gramatiky je **morfológia kultúry**. Umožňuje zerať na vnútornú logiku kultúry:

- odkrýva organizačno-funkčné súčasti kultúry: jazyky, mýty, systémy vier a presvedčení, náboženstvá, umenia, veda atď.,
- systemizuje a klasifikuje základné prvky kultúry,
- identifikuje vzájomné vzťahy a väzby medzi prvkami kultúry v čase a priestore.

V kultúrnych a sociálnych vedách je zaužívané členenie základných zložiek kultúry do troch základných oblastí:

- **symbolickej** (ideačnej) **kultúry**: prvkov, ktoré primárne existujú ako abstrakcia – myšlienky, predstavy, hodnoty, idey, zvyky a obyčaje, normy a požiadavky, ktoré sociálno-kultúrne spoločenstvo rešpektuje a dodržiava, ustanovené inštitúcie, viery a predstavy, jazyk a po-dobne;

- medzi hlavné podsystémy symbolickej kultúry patria: filozofia, vedy, umenia, náboženstvá, **mytológie**, **politické ideológie**, folklór;
- **materiálnej kultúry**: okrem hmotných produktov (artefaktov), ktoré slúžia ďalším ľudským činnostiam alebo pre ne vytvárajú podmienky, zahŕňa aj súbor javov a procesov, ktoré umožňujú ich zhotovenie alebo pozmenenie na základe určitých metód a princípov (technológií):¹⁸
  - umenia,
  - architektúra a stavba obydlí,
  - komunikačné a masovokomunikačné prostriedky – od hlinených tabuliek cez papyrusové zvitky, knižné kódexy, tlačoviny až po televíziu a internet,
  - jedlo,
  - odievanie;
- **normatívnej kultúry**: jej základom je oblasť hodnôt, od ktorej sa odvíjajú normatívne systémy. Medzi základné normatívne systémy patria etické a sociálne normy, morálka, zvyky a obyčaje, umelecké kánony, zásady správania, príkazy, nariadenia a podobne.

Kultúru a kultúrne prvky možno predstaviť nielen cez jej prejavy, ale aj prostredníctvom vlastností (charakteristík), ktoré sa odvíjajú od funkcií kultúry:

- Každé ľudské spoločenstvo má špecifické a osobité prejavy, vlastný spôsob života – kultúru. Základom kultúry je neopakovateľný a jedinečný spôsob života každého spoločenstva a **každá kultúra je unikátna**, jedinečná, neopakovateľná.
- Kultúra ako unikátny spôsob života **predstavuje základ totožnosti i odlišnosti jednotlivcov aj spoločenstiev**. Pomocou kultúry navonok komunikujeme, kým sme, zviditeľňujeme svoju identitu. Kultúra obsahuje prostriedky vo forme symbolov, obsahov, vzor-

¹⁸ PETRUSEK, M.: *Základy sociologie*. Praha : Akademie veřejné správy, 2009, s. 79-80.

cov správania a konania, komunikačných kódov aj materiálnych produktov, pomocou ktorých identitu predvádzame v sociálnom konaní.

- Sprostredkovanie spoločnej kultúry **je základom spolupatričnosti**, príslušnosti a príslušnosti k spoločenským skupinám, ktorá sa navonok prejavuje ako kolektívna identita.
- Vedomie jedinečnosti mojej kultúry a rešpektovanie jedinečnosti ostatných kultúr, ktoré tvoria zdroj inšpirácií, podnetov a bohatstva celého ľudstva, je základom uvedomenia si, že rovnako ako ostatné odlišné kultúry, aj **moja kultúra je hodnotná**.
- Kultúra nie je vrozená, žiaden človek sa nenarodí s kultúrou. **Kultúru** si osvojujeme, **získavame** ju – učíme sa – ako špecifický „operačný softvér“ v procesoch sociálneho učenia.
- **Kultúra** ako operačný softvér **je ustálená** (inštitucionalizovaná) do „overených“ spôsobov správania sa a konania.
- Ustálenosť znamená, že v sociálnej komunikácii reakcie opakovaným konaním očakávanej odpovede nadobudli formu rozpoznateľného „vzorca“. Kultúra systemizuje súbory očakávaných odpovedí pre rozličné prípady sociálnych interakcií.
- Kultúru možno sprostredkovať a šíriť. **Kultúra je aj jedinečným odkazom sociálneho kolektívu**, ktorý si jednotlivé generácie odkazujú a odovzdávajú.
- **Kultúra je kontinuálna**, pretrváva a pokračuje, kým existujú jej nositelia, ktorí ju ale zároveň neustále obohacujú o nové prvky.
- **Kultúra sa neustále obnovuje a inovuje**.

Kultúra je vnútorne zložitým systémom, ktorý špecifickým spôsobom „predpisuje“ konanie jednotlivcom aj spoločnostiam. Jednou z úloh kulturológie je poznanie „jazyka“ kultúry, rozmanitých a pestrých foriem, znakov, symbolov, textov a artefaktov, ktoré:

- ľudia najrozmanitejšími spôsobmi využívajú pri vzájomnej komunikácii,
- umožňujú orientáciu v priestore a čase,
- slúžia ako univerzálne formy porozumenia a pochopenia reality.

Kultúra vzniká osobnou účasťou a nemôže existovať bez ľudskej účasti. Rozmanité a rôznorodé kultúrne aktivity obohacujú každodenný život. Kultúra má obrovský a nevyčerpatelný potenciál. Je odpoveďou a reakciou na premenlivé podnety okolia – prírodného aj sociálneho. Vzniká osobnou účasťou človeka, nie mimo jeho aktivít a nemôže existovať bez ľudskej účasti. Kultúra organizuje, ohraničuje a smeruje človeka k tomu, aby mohol v sociálnom systéme fungovať ako z samostatný, aktívny a kreatívny subjekt. Miroslav Petrussek považuje kultúru za „tmel“, ktorý spája všetky ľudské prejavy do vnútorne súdržných a usporiadaných celkov a dáva im význam.¹⁹

2.4 PREŽÍVANIE, PODIEĽANIE A PARTICIPÁCIA V KULTÚRE

Základom kultúry každého jedinečného spoločenstva je **kolektívna skúsenosť**, na ktorej sa spoločenstvo podieľa, ktorú rešpektuje a v prípade funkčnosti si ju jednotlivé generácie medzi sebou ďalej odovzdávajú. Kultúra je kolektívnym dielom. Podľa francúzskeho sociológa Edgara Morina základom súdržnosti spoločenstiev je kolektívna pamäť a spoločné normy a zásady, ktoré pojem kultúra v najširšom a najvšeobecnejšom význame zastrešuje.

Participácia na kultúre vo forme rozmanitých a pestrých kultúrnych aktivít, podujatí a kreatívnych či voľnočasových podujatí umožňuje jednotlivcom prežiť skúsenosť človeka ako sociálnej bytosti, teda „bytia“ v kolektíve. **Kultúra je založená na prežívaní a podieľaní sa:** uskutočňuje cez sociálne kontakty medzi osobami v čase a priestore, v konkrétnom prostredí a kontexte (hospodárskom, historickom, náboženskom, etnickom, sociálnom, politickom) a nadobúda rozmanité prejavy.

Medzi prejavmi kultúry majú osobitý význam a účelnosť aktivity, spojené s rozmanitými oblasťami ľudskej činnosti a ich výsledky, medzi nimi aj:

¹⁹ PETRUSEK, M.: *Základy sociologie*. Praha : Akademie veřejné správy, 2009, s. 72-73.

- kultivácia duše a kontinuálne prehlbovanie humanizácie cez vytváranie oceňovaných hodnôt vo sfére umenia,
- seberealizácia a celoživotné zdokonaľovanie sa tvorivými aktivitami a celoživotným vzdelávaním,
- zábava a vyplňanie voľného času, napríklad participáciou na populárnej kultúre,
- skvalitňovanie spoločného a verejného priestoru cez sociálno-občianske či spolkové aktivity,
- „kultivácia“ domova cez aktivity každodennej kultúry (koníčky, kutilstvo a pod.),
- „kultivácia“ cielená na psychickú a fyzickú spokojnosť: aktivity spojené s wellness a regeneráciou, športovo-relaxačné aktivity.

Pre každé sociálne spoločenstvo majú obrovský význam aktivity a činnosti, ktoré sú zamerané na ostatných členov spoločnosti a iniciujú, vytvárajú či „provokujú“ k vzájomnému dialógu, k spoluúčasti, participácii alebo umožňujú uvedomenie si vzájomnej kolektívnej spolupatričnosti. Princípy, od ktorých sa odvíja **občianska a demokratická spoločnosť**, garantujú, že napriek rozmanitosti nesmie byť nikomu odopieraný prístup k účasti na verejnom živote z etnických, národnostných či vekových dôvodov, kvôli pohlaviu, rase, politickej alebo sexuálnej orientácii. Okrem rovnosti pred zákonom a rovnosti príležitostí patrí medzi dôležité princípy občianskej demokracie aj úplná a dobrovoľná participácia jednotlivca na aktivitách a diani spoločnosti, s ktorou sa pozitívne identifikuje.

Napriek vzájomným rozdielom občania musia navzájom spolupracovať a komunikovať s ohľadom na spoločný, tzv. verejný záujem. Súčasťou spoločného záujmu sú nielen občianske cnosti, ale aj verejné dobro, vzájomná dôvera a participácia. Participáciu nie je vhodné vnímať len ako využitie volebného práva alebo možnosť zapojiť sa do aktivít politických strán. **Spája sa s aktívnou a s efektívnou účasťou na spoločnom konaní a rozhodovaní, ako aj s využívaním individuálnych schopností a spôsobilostí pre dobro spoločenstva. Participácia vychádza z ochoty, odhodlania a aktívneho záujmu o problémy**

spoločenstva²⁰. Spoločenstvo, ktoré stráca schopnosť deklarovať spoločný konsenzuálny verejný záujem, stráca svoju vnútornú súdržnosť a životaschopnosť.

Medzi dôležité princípy občianskych demokracií patrí aj hľadisko prospešnosti. Vzájomná prospešnosť je základným mechanizmom spolkových a združovacích aktivít, založených na spoločnom záujme a vzájomnej podpore členov (profesijné združenia, klubové aktivity, spolková činnosť a pod.). Všeobecná verejná prospešnosť nie je legislatívnymi nariadeniami jednoznačne určená²¹.

V legislatívnom prostredí SR sa pod **verejnoprospešným účelom** rozumie:

- rozvoj a ochrana duchovných a kultúrnych hodnôt,
- realizácia a ochrana ľudských práv alebo iných humanitných cieľov,
- ochrana a tvorba životného prostredia,
- zachovanie prírodných hodnôt,
- ochrana zdravia, ochrana práv detí a mládeže,
- rozvoj vedy, vzdelania, telovýchovy a plnenie individuálne určenej humanitnej pomoci pre jednotlivca alebo skupinu osôb, ktoré sa ocitli v ohrození života alebo potrebujú naliehavú pomoc pri postihnutí živelnou pohromou²².

Pre oblasť kultúry Koncepcia rozvoja miestnej a regionálnej kultúry (2008) určila verejný záujem takto:

²⁰ BŮTOROVÁ, Z., GYARFÁŠOVÁ, O.: Občianska participácia: trendy, problémy, súvislosti. In: *Sociológia* 42, 2010, č. 5, s. 449-450.

²¹ MARČEK, E. (ed.): *Verejná prospešnosť: legislatíva a prax. Verejný záujem a verejná prospešnosť v legislatíve a praxi orgánov verejnej správy*. Nadácia Otvorenej spoločnosti – Open Society Fund a Fórum donorov. Bratislava : Vydavateľstvo Pozsony, 2006.

²² Verejnoprospešný účel vymedzuje Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách a o zmene občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov, definícia verejného záujmu je obsiahnutá v ústavnom zákone č. 357/2004 Z. z.

Verejným záujmom v oblasti kultúry je zabezpečenie prístupu občanov ku kultúre, a to prostredníctvom:

- *podpory kultúrnych aktivít a kultúrnych projektov organizácií a jednotlivcov,*
- *podpory iniciatív a angažovanosti občanov v oblasti kultúry,*
- *účinnnej ochrany hmotného a nehmotného kultúrneho a prírodného dedičstva, jeho prístupňovania a využívania,*
- *využitia kultúrnej infraštruktúry územia a zabezpečenia jej dostupnosti na území,*
- *efektívnej a tvorivej činnosti kultúrnych inštitúcií a podpory slobodnej umeleckej tvorby.*

Kritériom hodnotenia verejnoprospešného účelu nie je hľadisko ekonomickej výnosnosti, ale naplnenie vytýčených cieľov, ktoré presahujú záujmy jedného človeka alebo jedinej skupiny. Verejnoprospešné aktivity teda výraznejšie ovplyvňujú spoločenstvá a spoločenské skupiny alebo špecifické skupiny ľudí, ktorí potrebujú pomoc – neorientujú sa primárne na jednotlivcov. V konečnom dôsledku sú funkčné a hodnotné pre celú spoločnosť, pretože z ich uskutočnenia profitujú širšie cieľové skupiny, ktoré kontrolujú mieru dodržania stanovených cieľov.

Podľa Marie Dohnalovej medzi **dôležité znaky verejnoprospešných aktivít**²³ patria:

- vznik „zdola“, dobrovoľnou a spontánnou iniciatívou občanov,
- úžitok a prospech z nich majú občania miestneho spoločenstva, regiónu či štátu,
- súlad s verejným záujmom a viditeľný podiel na verejnom dobre.

Analýzy a štúdie upozorňujú, že globalizácia, rozširovanie možností mobility ľudí a informácií, ako aj zdokonaľovanie komunikač-

²³ DOHNALOVÁ, M.: *Občanský sektor*. DOHNALOVÁ, M., MALINA, J., MÜLLER, K.: *Občanská společnost. Minulost – současnost – budoucnost*. Brno : Masarykova universita, 2003, s. 57-60; DOHNALOVÁ, M.: *Verejný prostor a dobrovolnické organizace*. IN: *Lidé města č. 7*, 2005, 2 (16). Dostupné na <http://lidemesta.cz/index.php?id=28&issue=380>

ných prostriedkov ovplyvňujú každodenný život v čoraz výraznejšej miere. Hoci ide o globálny, celosvetový trend, jeho dôsledky sa výrazne prejavujú najmä v podmienkach miestnej kultúry. Jedným z pozitívnych dôsledkov je zvyšujúci sa záujem občanov o participáciu na verejnom občianskom živote, záujem o využívanie občianskych práv a slobôd a snaha o neustále zlepšovanie životných podmienok.

Komplexnejšie a metodickéjšie využívanie potenciálu kultúry pre verejné dobro je aj východiskom globálnych smerovaní (Rezolúcia OSN „Kultúra a rozvoj“, 2010) aktuálnych kultúrno-výchovných metód (kultúrna a sociálna animácia) a mnohých iniciatív občianskeho („tretieho“) sektora. Aj v hospodárskej sfére sa čoraz výraznejšie zdôrazňuje prínos kultúry do miestneho a regionálneho rozvoja, o čom svedčia aj programy Kohézneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja, ako i legislatívne nariadenia v rámci politiky súdržnosti pre obdobie rokov 2014 – 2020.

Strategické medzinárodné dokumenty, napríklad Miléniová deklarácia OSN (2000), Európska stratégia pre kultúru v globalizovanom svete (2007); *The Power of Culture for Development* (2010) organizácie UNESCO, zdôrazňujú ako spoločenské benefity kultúry:

- **Kultúra je jedinečným odkazom minulosti:** predstavuje súbor špecifických a unikátnych prejavov (duchovných, materiálnych, intelektuálnych aj emocionálnych), ktorým spoločenstvá pripisujú hodnotu nielen na základe ich skutočných vlastností, ale aj v kontexte širokej škály hodnotiacich stanovísk, nárokov či mravných zásad.
- **Kultúra každého spoločenstva je vždy jedinečná** a rozmanitosť a pestrosť kultúrneho priestoru treba zachovať. V európskom prostredí sa ako rešpektovaná politická forma kultúrnej rozmanitosti etabloval kultúrny pluralizmus. Pluralizmus európskeho kultúrneho priestoru predstavuje jedinečnú hodnotu Európy. K prejavom kultúrnej plurality patria: sloboda prejavu, pluralizmus médií, viacjazyčnosť, rovnosť prístupu všetkých k umeleckým prejavom, k vedeckému a technologickému výskumu a rovnocenný prístup ku komunikačným prostriedkom.

- **Kultúra umožňuje vnútornú súdržnosť spoločenstiev:** je dôležitou vyvíjajúcou sa silou, podstatnou pre všetky spoločenstvá, či už na globálnej, alebo na lokálnej úrovni;
- **Kultúra upevňuje participáciu spoločenstva:** dosiahnutie cieľov v oblasti trvalo udržateľného rozvoja predpokladá na všetkých úrovniach účinné, transparentné, zodpovedné a demokratické inštitúcie. Kultúra je jedinečnou možnosťou zapojiť občanov do fungovania participatívnej demokracie. Kultúrne aktivity sa môžu stať možnosťou a prostriedkom na plné a intenzívnejšie vykonávanie občianskych a politických práv.
- **Kultúra môže byť využitelným zdrojom:** v prípade adekvátnej starostlivosti predstavuje obnoviteľný zdroj, ale pri zanedbaní starostlivosti môže byť stratená alebo zničená.

2.5 VÝZNAM KULTÚRY PRE SPOLOČENSTVÁ A KOLEKTÍVY

Kultúra je jedinečným donucovacím mechanizmom: ako kolektívny program (G. Hoffstede) „núti“ jednotlivcov aj spoločenstvo konať, správať sa a dokonca až myslieť predvídateľným spôsobom.

Kultúra je pre človeka dôležitá v mnohých aspektoch:

- poskytuje kontextový rámec každodennosti ľudskej existencie;
- je priestorom, v ktorom špecifické, ale aj každodenné aktivity človeka nadobúdajú význam a zmysel;
- umožňuje ľuďom pociťovať a prejavovať spoločenskú (sociabilitu), spolupatričnosť, ľudskosť a humanitu, kreativitu, identitu a individualitu;
- kultúra je „garanciou“ poriadku a usporiadanosti;
- umožňuje vnímať aj opisovať odlišnosti medzi človekom a ostatnými biologickými druhmi.

Jedným z predpokladov nekonfliktného fungovania sociálnych systémov je predvídateľnosť konania iných ľudí: tí, ktorí využívajú výhody a funkcie sociálnosti, vytvorili základné schémy, uľahčujúce kaž-

dodenný život. Kultúra je komplexným celkom ideí, pravidiel, princípov, ktoré existujú v mysli iných ľudí a následne sú manifestované v praktickom každodennom konaní.

Základom kultúry je dohodnuté správanie a na konvenciách ustanovený spôsob života skupiny.

Každá kultúra predstavuje nahromadenú, systemizovanú a objektivizovanú skúsenosť spoločenstva – **zhromažďuje symboly, významy, obrazy a predstavy, ktoré umožňujú spoločenstvu identifikovať sa ako „my“ a odlíšiť sa od okolitých spoločenstiev.**

Sociálna súdržnosť a pocity vzájomnej spolupatričnosti patria medzi osvojiteľné kultúrne kompetencie. Ako „naučiteľné“ schopnosti ich možno vhodnými stratégiami iniciovať a upevňovať. Vo sfére teórie aj praxe sa čoraz výraznejšie zdôrazňuje prínos kultúry do miestneho a regionálneho rozvoja: programy Kohézneho fondu a Európsky fond regionálneho rozvoja, legislatívne nariadenia v rámci politiky súdržnosti pre obdobie rokov 2014 – 2020, vnímanie kultúry ako samostatného priemyselného odvetvia – tzv. kultúrny a kreatívny priemysel, integrovanie kultúry do regionálnych alebo mestských rozvojových stratégií.

K najčastejšie využívaným stratégiám upevňovania súdržnosti a participatívnosti patria:

- spolupráca založená na rešpektovaní kultúrnej odlišnosti a na metodikách interkultúrneho vzdelávania,
- nielen upevňovanie spolupráce s odlišnými skupinami, ale aj udržiavanie bezkonfliktného spolunažívania skupín tvoriacich spoločenstvo,
- využívanie symbolického potenciálu kultúry pri projektoch upevňujúcich spolupatričnosť a vnútornú súdržnosť sociálnych skupín,
- upevňovanie interkultúrnych kompetencií cez podporu kultúrnej turistiky, mobility a vzájomnej spolupráce,
- ochraňovanie a zabezpečovanie jedinečných kultúrnych prvkov a prejavov ako unikátneho kapitálu celého spoločenstva,
- podpora sociálnej spravodlivosti, rovnostárstva a kultúrnych práv aj pre marginalizované skupiny a zohľadňovanie niektorých ich špecifických potrieb a požiadaviek.

Súčasná spoločnosť nie je vnútorne jednoliatym celkom (homogénna), ale **je rozmanitá, rôznorodá a diferencovaná**. Tvorí ju množstvo sociálnych skupín, ktoré sa môžu formovať z rôznych dôvodov – od etnických spoločenstiev cez cirkvi a rôzne typy náboženských komunít cez politické strany, záujmové zoskupenia na manažovanie voľného času až ku komunitám občianskych aktivistov.

V mnohých prípadoch sa jednotlivci (či kolektívy) v prípade odmietania normalizovaných vzorcov odvolávajú na princípy kultúrneho pluralizmu a relativizmu. Hoci teoretické práce a medzinárodné dokumenty vyžadujú akceptovanie princípov kultúrneho relativizmu, nejde o negáciu a relativizovanie hodnôt ako takých. Jack David Eller upozorňuje²⁴ na **špecifika prejavov kultúrneho relativizmu v každodennom živote**:

- Nie všetky obsahy, idey a predstavy, ktoré kultúra („moja“ alebo odlišná) obsahuje, sú pravdivé. Ak je obraz sveta odlišného spoločenstva založený na predstave zeme ako plochej dosky, je táto predstava pravdivá pre členov spoločenstva, ale nemusí byť prijatá ako pravdivá všetkými ostatnými spoločenstvami. Kultúra, ktorú Geert Hofstede pripodobnil k operačnému programu ľudskej mysle, vnucuje nielen vzorce správania a konania, ale aj spôsoby vnímania sveta.
- Kultúrny relativizmus nikoho nenúti zaujať voči ostatným postoj „konaj ako chceš“ a neznamená odmietnutie principiálnych hodnotových štandard. Rozmanité kultúry sa môžu odlišovať vzorcami konania, etickými štandardmi a vnímaním dobrého, morálneho či žiadaného. Dôvody ich odlišnosti možno skúmať, objasňovať a interpretovať. Konkrétne prejavy odlišnosti možno opísať či porovnávať, ale **odlišnosť nemá byť príčinou odsudzovania, znevažovania alebo výsmechu**.
- Kultúrny relativizmus neznamená, že všetky obsahy a prvky odlišnej kultúry sa automaticky stávajú dobrými/morálnymi/hod-

²⁴ ELLER, J. D.: *Cultural Anthropology. Global Forces, Local Lives*. New York: Routledge, 2009, s. 18-19.

notnými či normálnymi. Základom kultúrneho relativizmu je rešpektovanie odlišných vzorcov konania v kontexte danej kultúry: vedomie, že aj iné kultúry majú právo pochopiť a interpretovať moje konanie bez toho, aby ho automaticky prevzali či prijali. Odlišnosti, osobitosti a špecifiká ostatné kultúry nemusia prevziať či prebrať.

- Kultúrny relativizmus nevyúsťuje do teórie, že v jednotlivých kultúrach sa nevyškutujú niektoré univerzálne či zovšeobecniteľné princípy. Upozorňuje, že univerzálnosť kultúrnych princípov nesmieme automaticky predpokladať. Princípy, funkčné a platné v „mojej“ kultúre, nemusia byť univerzálne platné v ostatných kultúrach.

Transformáciu antropologickej koncepcie kultúrneho relativizmu na politickú doktrínu kritizovali aj mnohí predstavitelia kultúrnej antropológie, v poslednom období najmä Thomas H. Eriksen. Jedným z prvých bol Claude Lévi-Strauss, ktorý v štúdiu *Rasa a kultúra* (*Race et culture*, 1971) konštatoval, že napriek úsiliu medzinárodných organizácií (UNESCO) sa vnímanie rozdielov, založených na genetickej odlišnosti, nestratilo. Zdôrazňuje, že kultúrne spoločenstvo si háji svoju identitu a určitá dávka rezistencie voči iným kultúram je prirodzená, predstavy o odlišnosti od iných spoločenstiev prispievajú k vnútornej integrite spoločenstva.²⁵

Za pozitívne dôsledky zdôrazňovania princípu kultúrnej odlišnosti a aplikovania princípov kultúrneho pluralizmu možno považovať zviditeľnenie faktu, že veľké sociálne celky („národ“) nie sú kultúrne jednoliate (homogénne), ale sú vnútorne diferencované a rozmanité (heterogénne). Rozmanité prvky a zoskupenia majú právo prejavovať svoju jedinečnosť a odlišnosť, môžu vyjednávať a vyžadovať toleranciu väčšiny, ale zároveň by mali prejavovať toleranciu k väčšine.

²⁵ STOCZKOWSKI, W.: Claude Lévi-Strauss and UNESCO. In: *The UNESCO Courier*, 5, 2008, s. 5-8. Dostupné na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001627/162711e.pdf>

2.6 PRÁVO ÚČASTI NA KULTÚRNOM ŽIVOTE A KULTÚRNE PRÁVA

Na dôležitosť kultúry poukazuje aj identifikovanie skupiny práv, ktoré majú zaistiť sociálnu spravodlivosť a účasť na sociálnych, ekonomických a kultúrnych aspektoch života spoločnosti. Európska únia sa neprofiluje ako teritoriálne, hospodárske či súdržné spoločenstvo len na základe politických cieľov. Za dôležitý vonkajší prejav považuje existenciu toho, čo je pre Európu špecifické a jedinečné: kultúry v jej rozmanitosti a pestrosti.

Všetky strategické dokumenty zdôrazňujú **kultúrnu dimenziu**: vnútorná súdržnosť európskeho spoločenstva vyplýva zo spoločných **hodnôt a vzorcov konania a správania**, ktoré sú deklarované ako ľudská dôstojnosť, sloboda, rovnosť a solidarita. Zdôrazňovanie existencie spoločných hodnôt je základom konceptu európskeho občianstva. Zviditeľnením tejto myšlienky sa stalo prijatie Charty základných práv Európskej únie, medzi ktorými majú dôležitú pozíciu sociálne a kultúrne práva.

Kultúrne práva predstavujú nezastupiteľnú súčasť občianskych a politických práv a v roku 2009 boli etablované Lisabonskou zmluvou. **Týmto legislatívnym aktom sa** všetky skupiny ľudských práv stali svojím významom aj rozsahom formálne rovnocenné.²⁶ Označujeme ich ako tzv. pozitívne práva. Okrem záväzku akceptovať, ochraňovať a rešpektovať ich sú kultúrne práva špecifické tým, že **vyžadujú, aby ich štát aktívnou činnosťou vytváral**. Pred štát kladú tzv. pozitívnu povinnosť, keďže štát musí deklarované práva nielen akceptovať a chrániť, ale svojou aktívnou politikou ich naplňať. Aplikácia kultúrnych práv predstavuje pre štát a verejné financovanie **náklad**: pri garantovaní a naplňaní kultúrnych práv je štát povinný aktívne vytvárať a zabezpečovať systémy na ich uplatňovanie.

²⁶ OROSZ, L., SVÁK, J. BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 227 a n.

Všeobecnú ochranu základných práv a slobôd, vrátane politických, občianskych, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, práva na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva, práva na súdnu a inú ochranu, ako aj práv príslušníkov národnostných menšín a etnických skupín definuje **Ústava SR**.

Medzi kultúrne práva patria:

- **Právo na účasť na kultúrnom živote, na využívanie výhod vedeckého pokroku a právo na ochranu vedeckej a kreatívnej tvorby** (podľa čl. 15 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach).
- **Právo na vzdelanie:** predstavuje jediné z ľudských práv, ktoré je priamo zakotvené v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj v Charte základných práv Európskej únie v čl. 14. Zaručuje ho aj Ústava Slovenskej republiky v čl. 42: *(1) Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná. Jej dĺžku po vekovú hranicu ustanoví zákon.*

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach v čl. 13 obmedzuje zasahovanie štátu do obsahov vzdelávania spôsobmi, ktoré by vzdelávanie zmenili na nástroj ideologickej výchovy, umožňuje pluralitu vzdelávacích systémov, pre každého člena spoločnosti garantuje rovnaký prístup ku vzdelávacím inštitúciám. Vzťahuje sa na základné, stredné aj vysoké školy, ale nekladie štátu povinnosť zabezpečiť každému štúdium na vysokej škole ani právo bezplatného vysokoškolského vzdelávania. **Právo na slobodu vedeckého bádania, tvorby a umenia, ako aj zákonnú ochranu tvorivej duševnej činnosti** zaručuje Ústava Slovenskej republiky v čl. 43. Slobodu umení a vied deklaruje aj Charta základných práv Európskej únie v čl. 13 a je obsiahnutá aj v čl. 15 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

- S kultúrnymi právami súvisí aj požiadavka uvedená v článku 22 Charty základných práv Európskej únie, deklaráujúca **rešpektovanie kultúrnej, náboženskej a jazykovej rozmanitosti EÚ**. Osobitý dôraz je venovaný zachovaniu jazykovej rozmanitosti.

Kultúrne práva podrobnejšie vymedzujú aj ďalšie **medzinárodné dohovory**, ktorými je Slovenská republika viazaná. Článkom 6 Lisabonskej zmluvy sa únia prihlásila k Charte základných práv, ktorá sa stala súčasťou primárneho práva Európskej únie. Sociálne a kultúrne práva predstavujú jeden z prioritných cieľov Rady Európy a členských krajín EÚ. **Ich** dôležité postavenie deklaruje aj stratégia Európa 2020.

Medzi dôležité aspekty fungovania kultúry patrí **sprostredkovateľnosť a participatívnosť kultúry**. Na ich potenciál a využiteľnosť upozorňujú viaceré metodické materiály a programy európskeho spoločenstva, ktoré zdôrazňujú, že z kultúry musí mať úžitok celá verejnosť. Predpokladom **podieľania sa** a participácie je **zabezpečenie dostupnosti kultúry**. Dostupnosť kultúry predstavuje jeden z najdôležitejších cieľov pre všetky kultúrne inštitúcie a organizácie, ktoré sú financované z verejných zdrojov. V rámci Európy patria medzi výhody a výtoby moderných liberálnych demokracií v každodennom živote princípy **pluralizmu (kultúrneho, politického či náboženského)**, **tolerancie**, **prístupnosti ku kultúre** a nevylúčovania z verejného života, pluralizmus, nediskriminácia (čl. 21 Charty), tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.

ZHRNUTIE

Kultúra má obrovský a nevyčerpatelný potenciál. Je odpoveďou a reakciou na premenlivé podnety okolia prírodného aj sociálneho. Vzniká osobnou účasťou človeka, nie mimo jeho aktivít a nemôže existovať bez ľudskej účasti. Základom každej kultúry je aktivita členov každého spoločenstva: kultúru spoločenstvo vytvára, udržiava, obnovuje a pretvára tak, aby plnila dynamicky sa meniace funkcie. V najširšom význame pod kultúrou vnímame zámerné, cielavedomé, inštitucionalizované a tvorivé aktivity, činnosti a ich prejavy.

Kultúra organizuje, ohraničuje a smeruje človeka k tomu, aby mohol v sociálnom systéme fungovať ako samostatný, aktívny a kreatívny subjekt.

V kontexte silnejúcej kritiky niektorých princípov multikulturalizmu sa ukazuje, že súčasná kríza v hospodárskej a sociálnej sfére je následkom:

- relativizácie zmyslu pre povinnosť, absencie tzv. „rešpektujúcej tolerancie“,
- odmietnutím či negovaním principiálnych hodnotových štandardov a nivelizáciou konsenzom dosahovaného „verejného záujmu“,
- nahradenia aktívneho cieľavedomého snaženia ľahostajnosťou, pasívnym konzumizmom,
- radikalizovaného zdôrazňovania odlišnosti, ktoré sa prejavuje stratou vízie spoločného cieľa, silnejúcou partikularizáciou a prehlbujúcim sa individualizmom.

Kultúrne a sociálne aktivity získavajú pre súčasného človeka čoraz väčší význam a hodnotu, ale musia plniť aj nové funkcie:

- podnecovať aktivitu a kreativitu človeka,
- vyzývať k podnetom, zážitkom a participácii,
- uspokojovať individualizované preferencie a potreby,
- zlepšovať kvalitu spoločenského života.

3

KULTÚRA

AKO ZDROJ KREATIVITY A INOVÁCIÍ

Nové vnímanie kultúry sa prejavuje aj dôrazom na kultúrne hodnoty, ktoré sú špecifické a jedinečné pre miestne a regionálne spoločenstvá, ako je kultúrne dedičstvo a kultúrna tradícia. K aktuálnym odporúčaniam na národnej aj nadnárodnej úrovni patrí aj **ochrana hmotného a nehmotného dedičstva spoločenstva a jedinečných prejavov miestnej kultúry**, ako sú remeslá či unikátne technológie a postupy. Pre Slovenskú republiku je špecifické nedostatočné využívanie potenciálu kultúrnych prejavov v ich rozmanitom spektre. Aj v prostredí miestnej kultúry je zaujímavé všímať si a podporovať nielen komerčné a ziskové tovary a služby, ale neprehliadať ani sféru tzv. tradičnej kultúry, živej kultúry či alternatívnej kultúry, v ktorej sa generujú špecifické expresívne hodnoty. Medzi oblasti, ktoré sa v poslednom desaťročí intenzívnejšie rozvíjajú, ale ich potenciál ešte stále nie je dostatočne využitý, patrí aj oblasť kultúrnej turistiky.

Kultúra ponúka dostatok príležitostí a možností na generovanie zisku nielen vo forme sociálneho či kultúrneho kapitálu, ale je aj špecifickým prostredím na podnikanie v rámci tzv. kreatívnej ekonomiky. Ponuka kultúrnych aktivít a pestrosť kultúrneho života výraznou mierou prispieva k celkovému zvyšovaniu atraktivity miestnej kultúry. Kultúrny a sociálny život má zohľadňovať potreby a požiadavky miestneho spoločenstva a zároveň má rešpektovať aktuálne ciele národných a nadnárodných stratégií (Národný strategický referenčný rámec, operačné programy EÚ).

3.1 KULTÚRA AKO KONTEXT SÚVISIACI S GENEROVANÍM ZNALOSTÍ A INOVÁCIÍ

Postindustriálna etapa priniesla nahradenie dominancie ťažkého priemyslu hospodárskymi segmentmi, ktoré v tradičných schémach niesli označenie sekundárne či terciárne. Na zvýraznenie ich ekonomického potenciálu boli začlenené medzi ostatné priemyselné segmenty: od druhej polovice dvadsiateho storočia sa formujú nové typy priemyselných odvetví (priemysel zábavy, vzdelávací priemysel, informačný priemysel). Začiatok nového milénia medzi ne zaradil aj **kultúrny a kreatívny priemysel**.

Globalizácia a prudký vývoj nových technológií (nástup digitálneho veku) zmenili štruktúru hospodárskych odvetví: medzi najdynamickejšie sa vyvíjajúci patrí sektor služieb a sektor produkujúci nové znalosti a inovácie.

- **Globalizácia** je súhrnným pomenovaním rozsiahlych a zložitých procesov, primárne realizovaných ako hospodárska aj politická spolupráca. Zahŕňa vytvorenie celosvetového obchodu s tovarmi a službami, pohyb kapitálu a informácií aj vzájomne previazané siete vlastníckych vzťahov a riadenia nadnárodných spoločností. Základným mechanizmom globalizácie je vzájomné prepájanie, spolupráca a vytváranie partnerstiev medzi organizáciami, inštitúciami a rôznymi subjektmi, pričom nastáva stieranie hraníc medzi hospodárskymi sektormi i národnými štátmi. Komplexné a zložené procesy, ktoré globalizáciu sprevádzajú, najvšeobecnejšie vystihuje francúzske pomenovanie *mondialisation* (G. Rocher) – celosvetová integrácia. Zasahuje do všetkých oblastí ľudského života – do ekonomických tokov, vzťahov medzi produkciou a spotrebou, do charakteru práce, prežívania voľného času.
- Fungovanie globálneho celosvetového trhu umožňuje najmä technologický pokrok vo sfére komunikačných technológií a médií. Umožňujú nielen rýchle odovzdávanie informácií a obsahov, ale aj pohyb finančného kapitálu. Fungovanie globálnej ekonomiky zaručuje infraštruktúra, ktorá je výsledkom informačnej revolúcie

- posledných desaťročí. Jej symbolom je „zosieťovanie“ sveta (*networking*, Manuel Castells). Celosvetová telekomunikačná a počítačová sieť sú dnes všednou súčasťou sveta, v ktorom žijeme.
- Jedným z najžiadanejších produktov sa stali znalosti a informácie. Principiálnu zmenu nového modelu ekonomických vzťahov (**znalostnej ekonomiky**) vystihol Peter Drucker: určujúcim faktorom dneška nie je ani pôda, ani práca, ani kapitál, ale znalosti, vedomosti a informácie. „Hnacím motorom“ znalostnej ekonomiky je produkovanie, reprodukovanie a kolobeh informácií, znalostí a vedomostí v novom hospodárskom sektore: **znalostnom priemysle**. Základom znalostného priemyslu je spolupráca, integrácia a zlučovanie sektorov a segmentov, ktoré aj naďalej môžu fungovať samostatne, ale práve kooperácia, vymykajúca sa konvenciám a očakávaniam, umožňuje nachádzať inovatívne riešenia problémov.
  - Základom ekonomickej produktivity znalostnej ekonomiky je kvalita ľudských zdrojov a **informácie, transformované do formy výrobných síly**. Podľa Manuela Castellsa **základnými procesmi znalostného priemyslu** sú: získavanie, zhromažďovanie, ukladanie, analyzovanie a vytváranie informácií a znalostí. Znalosti, nápady, myšlienky a obsahy, ale aj ich nositelia, tvorcovia a používatelia prekračujú hranice a slobodne a voľne sa pohybujú v rozdielnych geografických, ale aj kultúrnych prostrediach. **Znalosti sú** podľa Manuela Castellsa **základom kultúry**: kultúra umožňuje ich kolobeh a je aj zdrojom, z ktorého sa generujú. Pripomína, že znalosti treba vnímať ako dynamickú a premenlivú zložku. Nie je to nahromadené množstvo informácií, ale systém, ktorý je nevyhnutné stále aktualizovať podľa podmienok meniaceho sa sociálneho kontextu. Mitchel Resnick, profesor Massachusettského inštitútu technológií (MIT), vystihol podstatu nového modelu znalostí týmto tvrdením: **predpokladom úspechu** v dnešnej spoločnosti nie je to, koľko toho vieme (kvantita získaných informácií), ale **schopnosť jednotlivcov kreatívne myslieť a konať**.

Dôsledky globalizačných procesov možno sledovať nielen na celosvetovej úrovni, ale aj na nižších úrovniach, v prostredí miestnej a regionálnej kultúry. Výrazným spôsobom ovplyvňujú najmä architektonické, sociálne a kultúrne prostredie súčasných miest. Aj obce, mestá a regióny sú súčasťou globalizovaného sveta: už nie sú len **územím**, ohraničeným hranicami, ale cez svojich obyvateľov sú „zosieťované“ a spojené. **Každé miesto a každá lokalita je súčasťou globálnej siete**, ale dôsledky a prejavy (pozitívne aj negatívne) tohto „zosieťovania“ nie sú rozložené rovnomerne. Najvýraznejšie sa dôsledky globalizačných procesov prejavujú v dôležitých hospodárskych centrách a metropolách. Pod vplyvom globalizácie sa sformovali špecifické životné štýly, rozvíja sa nový typ urbanizácie.

V globalizovanom svete a v ére digitalizácie patria medzi najdôležitejšie znalosti tie, ktoré konštituuju sociálny, symbolický a inovačný potenciál ľudských zdrojov (ľudský kapitál):

- otvorenosť novým poznatkom a potenciál neustálej kultivácie – schopnosti učiť sa, „vedieť ako“,
- tvorivé myslenie a potenciál „vidieť“ inovátné riešenia,
- schopnosti kódovať posolstvá a informácie pomocou najrozmanitejších symbolov, hĺbkové porozumenie zložito štruktúrovaným symbolom, skúsenosti s procesom tvorby aj zážitku,
- spôsobilosť podieľať sa na generovaní spoločenského kapitálu, teda spoločne efektívne spolupracovať v kolektívoch a tímoch pri sledovaní spoločných cieľov
- rozvíjanie znalostí prostredníctvom interakcií vzájomného pôsobenia medzi ľuďmi.

Ľudský kapitál sa akumuluje nielen prostredníctvom vzdelávania, ale aj kultiváciou človeka a prostredníctvom participácie na rozmanitých aktivitách, ktoré konštituuju kultúru. V novom type ekonomiky (znalostná ekonomika) sa najdôležitejšou konkurenčnou výhodou stali vysokokvalifikovaní profesionáli, schopní identifikovať a riešiť problémy inovátnym spôsobom.

Hnacím motorom funkčnej znalostnej ekonomiky je kontinuálny kolobeh informácií na globálnom trhu:

- produkovanie informácií, nápadov a inovácií,
- ich difúzia,
- implementácia a využívanie informácií a inovácií,
- tvorivé „recyklovanie“ overených postupov.

Znalostná ekonomika dôsledne využíva princípy (a čerpá z nich), na ktorých je od počiatkov postavená kultúra: intelektuálnu produkciu, potenciál ľudskej tvorivosti, zručnosti a talent (V. Gažová).

Kultúrne a kreatívne činnosti majú obrovský význam nielen pre zdokonaľovanie ľudského kapitálu, ale sú aj zdrojom hospodárskeho rastu a generátorom nových pracovných príležitostí. Zdôrazňovanie potenciálu kultúry znamená, že v **konceptných a strategických dokumentoch kultúra nie je prezentovaná už len ako ekonomické bremeno** či rozpočtová záťaž, ale dostáva sa medzi základné oblasti ďalšieho rozvoja spoločnosti.

3.2 KULTÚRA AKO SÚČASŤ NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA

Na hospodárske a spoločenské **benefity kultúry** odborníci intenzívne upozorňujú od deväťdesiatych rokov 20. storočia. Adela Kvasničková vníma snahu maximalizovať hospodársku efektívnosť kultúrnych a kreatívnych aktivít a využívanie ich benefitov v oblasti hospodárskeho, ekonomického a sociálneho rozvoja:²⁷

- ako momentálnu štvrtú fázu europeizovanej kultúrnej politiky,
- ako završenie globálneho procesu ekonomizácie kultúry.

²⁷ KVASNIČKOVÁ, A.: Kreatívny priemysel ako obrat v definíciách kultúry. Metamorfózy priemyslu kultúry. In: *Acta culturologica* č. 23. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2014, s. 37-60.

Kultúra, vnímaná ako súčasť národného hospodárstva a v kontexte nového globálneho prístupu transformovaná na samostatný hospodársky segment, nie je „vyviazaná“ z politiky a z politických vzťahov: medzi funkcie kultúrnej politiky patrí vymedzenie stabilných vzťahov a väzieb a podmienok na rozvoj kultúry. Kreovanie kultúrnej politiky je súčasťou verejnej diskusie aj politického procesu, pričom na základe formulovania hlavných priorít a cieľov vzniká kontext pre plánovanie výsledkov. V ideálnom a žiadanom prípade sú výsledky a ciele kultúrnej politiky konsenzom medzi záujmami všetkých nositeľov kultúrnej politiky z verejnoprávnej, súkromnej aj neziskovej sféry.

Pre plnenie hospodársko-ekonomických parametrov je dôležité zosúladienie cieľov na jednotlivých hospodárskych úrovniach (nadnárodnej, národnej, nadregionálnej až po lokálnu). V medzinárodných dokumentoch pri formulovaní východísk kultúrnej politiky získava dôležitosť sociálno-ekonomické hľadisko (kultúra ako hospodársky segment), s presahom do rozvojovej oblasti (kultúra ako „štvrtý pilier“ rozvoja).

Hoci oproti ostatným hospodárskym odvetviám vykazuje kultúra množstvo zásadných rozdielov, v „ekonomizujúcich“ koncepciách je prezentovaná ako:

- nástroj na rozvoj regiónov,
- katalyzátor ekonomického rastu,
- významný zdroj zamestnanosti (najmä plnením úloh v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva),
- pozitívny prínos pre sociálnu integráciu a súdržnosť,
- parameter ovplyvňujúci investičné rozhodnutia.

Jedným z prvých krokov pri vymedzovaní kultúrnej politiky je vyjasnenie si a definovanie funkcií a hodnôt kultúry z pozície jednotlivých nositeľov a aktérov. Vyjasnenie si horizontálnych a vertikálnych kompetencií a previazanosť na všetkých úrovniach je v kompetenciách jednotlivých členských štátov.

Nositeľom kultúrnej politiky je štát a na jej vykonávanie ustanovil štátne orgány, jednotlivé kroky realizácie sumarizujú strategické

a rozvojové koncepcie. Základný rámec pri určovaní cieľov kultúrnej politiky predstavuje Programové vyhlásenie vlády SR, stanovené ciele zahraničnej politiky SR a medzinárodnoprávne bilaterálne záväzky. Kultúrna politika SR zohľadňuje medzinárodných partnerov Ministerstva kultúry. Medzi najdôležitejších partnerov patria: Organizácia spojených národov pre výchovu, vzdelávanie a kultúru (UNESCO), Rada Európy a jej pracovné orgány, Stredoeurópska iniciatíva a Vyšehradská skupina.

Na národnej úrovni v oblasti štátnej správy je oblasť kultúry kompetenčným poľom Ministerstva kultúry. Podľa Štatútu Ministerstva kultúry Slovenskej republiky (čl. 2) z roku 2010 pod «kultúru» patrí:

- štátny jazyk,
- ochrana pamiatkového fondu, kultúrne dedičstvo a knihovníctvo,
- umenie,
- autorské právo a práva súvisiace s autorským právom,
- osvetová činnosť a ľudová umelecká výroba,
- prezentácia slovenskej kultúry v zahraničí,
- podpora kultúry národnostných menšín,
- vzťahy s cirkvami a s náboženskými spoločnosťami,
- médiá a audiovizia,
- kultúrne aktivity zdravotne postihnutých alebo inak znevýhodnených skupín obyvateľstva.

Rámec na realizovanie kultúrnej politiky predstavujú strategické vízie a ciele, zákonné rozdelenie kompetencií medzi národnú, regionálnu a miestnu úroveň verejnej správy. Nový rámec rezortného vnímania kultúry nastolujú tieto základné dokumenty:

- Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020,
- Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v SR,
- Zákon č. 189/ 2015 o kultúrno-osvetovej činnosti.

V **Stratégii rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020** je kultúra rovnocenne s ekonomikou a štátom deklarovaná ako ukazovateľ vyspelosti a prosperity národa. Každý národný strategický

dokument prináša rozvojové koncepcie, plány, programy a návrhy politik pre danú sféru.

V základných koncepcných dokumentoch, ako je aj **Koncepcia rozvoja miestnej a regionálnej kultúry** (2008) a **Koncepcia rozvoja ľudovej kultúry** (2007), prevažuje funkčné vymedzenie kultúry: kultúra je prezentovaná ako objekt systematickej starostlivosti. Funkcie kultúry, na ktoré dokumenty upriamujú pozornosť, možno zhrnúť do troch základných skupín:

- symbolicko-reprezentačná funkcia: kultúra ako bohatstvo štátu a spoločnosti, kultúra ako dištinkatívny príznak národného spoločenstva, reprezentačná funkcia kultúrneho dedičstva;
- ekonomická funkcia: kultúra ako kultúrny a kreatívny priemysel, kultúrne dedičstvo v systéme kultúrnej turistiky;
- sociálna funkcia: kultúra ako faktor integrujúci sociálny celok, sociálno-motivačná dimenzia kultúry, kultúra ako zmysluplná či hodnotná náplň voľného času, funkcia sociálnej solidarizácie (prevencia xenofóbie, neznašanlivosti), „terapeutická funkcia (integrácia a nevylučovanie menších, osôb s postihnutím alebo znevýhodnených osôb a skupín).

Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020 dokladá posun vo vnímaní kultúry, ktorý je dnes globálnym trendom:

- nový postoj ku kultúre ako ku strategickej zložke rozvoja spoločnosti, ktorá je *nielen spotrebiteľom, ale aj tvorcom spoločenských hodnôt*,
- deklarovanie verejného záujmu využiť potenciál kultúry pri eliminácii negatívnych dopadov hospodárskej a sociálnej krízy,
- zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj kultúrneho sektora,
- vôľu riešiť tieto problémy súčinnosťou a spoluprácou všetkých hospodárskych rezortov, predstaviteľov samosprávy aj cirkví.

Stratégia rozvoja kultúry určuje sedem prioritných strategických cieľov:

- formovanie kultúrnych potrieb a dopytu po kultúre výchovou a vzdelávaním,
- zachovanie a sprístupnenie kultúrneho dedičstva,
- systematické podporovanie pôvodnej umeleckej tvorby,
- nastavenie funkčného systému financovania v oblasti kultúry,
- funkčné využitie kreativity a kultúry v hospodárskom rozvoji Slovenska,
- systematické podporovanie výskumu v oblasti kultúry,
- dôslednejšie využívanie potenciálu kultúrnej diplomacie (kultúra ako spolutvorca obrazu o krajine v zahraničí).

Nadväzuje na príslušné medzinárodné dokumenty a zohľadňuje ekonomické súvislosti a definované globálne ciele:

- V kontexte Miestnej Agendy 21 (MA21) a Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja **vníma kultúru ako celospoločenskú prioritu**, teda oblasť rovnocennú s ostatnými tromi piliermi trvalo udržateľného rozvoja (ekonomický rozvoj, sociálny rozvoj, ochrana prírody a životného prostredia).
- V nadväznosti na Lisabonskú stratégiu zdôrazňuje **nevyhnutnosť využiť kultúru pri akumulovaní ľudského kapitálu**, s dôrazom na kultivačné a vzdelávacie aktivity podnecujúce tvorivosť a imaginatívnosť.
- V nadväznosti na medzinárodné a európske dokumenty v oblasti globálneho vzdelávania (Miléniové rozvojové ciele OSN, Maastrichtskú deklaráciu globálneho vzdelávania) a v kontexte Národnej stratégie pre globálne vzdelávanie na obdobie rokov 2012 – 2016 navrhuje **výraznejšie akcentovať kultúrnu výchovu** (i interkultúrne a vzdelávanie).
- V nadväznosti na Európsku stratégiu pre kultúru v globalizovanom svete (2007) strategickou prioritou zostáva zachovanie, obnova a ochrana hmotného aj nehmotného kultúrneho dedičstva.
- V nadväznosti na Európsku stratégiu pre kultúru v globalizovanom svete (2007), Lisabonskú stratégiu a Stratégiu Európa 2020 zdôrazňuje potenciál **kultúry ako katalyzátora tvorivosti**. **Upo-**

- zoruje na potrebu** systémovo, cielene a funkčne podporovať využívanie kreativity a kultúry na hospodársky rozvoj.
- V nadväznosti na tretí súbor cieľov Európskej stratégie pre kultúru v globalizovanom svete (2007) pod názvom Kultúra ako dôležitá súčasť medzinárodných vzťahov navrhuje strategicky prezentovať a propagovať slovenskú kultúru v zahraničí. Dôležitým prvkom medzinárodných vzťahov zostáva kultúrna diplomacia.
  - V nadväznosti na Zelenú knihu a Európsku stratégiu pre kultúru v globalizovanom svete navrhuje dôsledne a efektívne využívať kultúrne zdroje a atraktivity Slovenska, vrátane potenciálu kultúrnej krajiny, hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva, v kontexte kultúrneho a kreatívneho priemyslu a s podporou kultúrnej turistiky.
  - V nadväznosti na dlhodobú priority európskej kultúrnej politiky je dôležitým cieľom aj podpora pôvodnej umeleckej a kultúrnej produkcie v národnom jazyku, vrátane podpory a ochrany národného jazyka. K posilneniu rozmanitosti a šíreniu kreatívnych a inovatívnych riešení výrazne prispieva mobilita umelcov, ako aj ostatných predstaviteľov tzv. kreatívnej triedy.
  - Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020 poukazuje na dôsledky dlhodobého finančného podhodnocovania kultúry na Slovensku. Okrem tvorby systémových nástrojov, zlepšujúcich financovanie kultúry, navrhuje zlepšiť aj efektívnosť fungovania kultúrnych organizácií v rezorte kultúry, vylepšiť systém riadenia ľudských zdrojov, zlepšiť odmeňovanie zamestnancov a predchádzať ich fluktuácii.

Aktuálna Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020 dokladá, že v koncepcných a strategických materiáloch možno sledovať prehlbovanie

- **europizácie rezortného vnímania kultúry:** do domáceho (štátneho aj subštátneho diskurzu), ako aj verejných politik sa včleňujú formálne aj neformálne pravidlá, procedúry, spôsoby usporiadania záležitostí a sprostredkovateľné normy a presvedčenia, ktoré sú najskôr politicky definované a konsolidované na úrovni EÚ;

- **ekonomizácie vnímania kultúry:** v aktuálnych strategických a koncepcných dokumentoch je živá a dynamická kultúra predstavená ako kapitál a bohatstvo, ktorý má potenciál naštartovať ekonomický rozvoj regiónov či sídiel (a v konečnom dôsledku aj národných ekonomík). Stáva sa objektom meraní, štatistík a dokumentácie.

Zbližovanie cieľov kultúrnej politiky SR s medzinárodnými organizáciami sa prejavuje v troch základných oblastiach:

- cez implementáciu vnímania koncepcie kultúry, ktorú od druhej polovice dvadsiateho storočia prezentovala organizácia UNESCO,
- v kontexte kultúrnej politiky Rady Európy a Európskej únie,
- cez implementáciu a fungovanie komunitárnych programov a štrukturálnych fondov.

3.3 KULTÚRA V MEDZINÁRODNÝCH DOKUMENTOCH

V súčasnosti je UNESCO výraznejšie vnímané cez svoje iniciatívy v oblasti ochrany hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva. Organizácia spojených národov pre výchovu, vzdelávanie a kultúru (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* – UNESCO) už od svojho vzniku zdôrazňovala nenahraditeľnosť kultúrnej spolupráce a vzájomného dialógu medzi spoločnosťami a národnými prostredníctvom kultúry. UNESCO je jedinou špecializovanou agentúrou Organizácie spojených národov s mandátom na rozvoj kultúrneho a intelektového potenciálu svetového spoločenstva.

Základom agendy sú štyri základné oblasti:

- **vzdelávanie,**
- **vedy (prírodné vedy, sociálne vedy),**
- **kultúra,**
- **komunikácia a informácie.**

Agenda je štruktúrovaná do troch základných úrovní (globálne priority, strategické ciele a aktuálne problémy). UNESCO spolupra-

čuje najmä s Európskou úniou (EÚ), s Európskou hospodárskou komisiou (EHK) a s Radou Európy (RE). Na úrovni národných štátov sa opiera o sieť národných komisií. Členské krajiny sú rozdelené podľa stanoveného kľúča do niekoľkých skupín. Slovenská republika patrí do oblasti „stredná a východná Európa“. Poradným orgánom UNESCO na Slovensku je Slovenská komisia pre UNESCO (SK UNESCO), zriadená Uznesením vlády SR č. 6 z 12. 1. 1993.

UNESCO prijíma rôzne druhy dokumentov, ktoré sa odlišujú spôsobom prijatia aj mierou legislatívnej záväznosti. Najčastejšie majú formu **zmlúv** (v prekladoch sa uvádzajú aj ako dohovory či konvencie, teda mnohostranné zmluvy), odporúčaní a deklarácií. Medzinárodné zmluvy definujú pravidlá, ktoré sa prístupujúce štáty zaväzujú rešpektovať. Po prijatí zmluvy nasleduje ratifikačný proces, ktorý sa riadi vnútornými ústavnými pravidlami členských štátov. **Odporúčania** predstavujú dokumenty, prostredníctvom ktorých jednotlivé štáty, zastúpené Generálnou konferenciou UNESCO, formulujú princípy, štandardy a normy pre problémové okruhy (napr. sprístupňovanie múzeí, architektonické súťaže a podobne). Odporúčanie má vysokú autoritu a rovnako predpokladá začlenenie odporúčaných princíпов do národnej legislatívy.

Do dialógu pri príprave koncepčných materiálov, metodických dokumentov a správ UNESCO zapája širokú odbornú aj laickú verejnosť – vedeckú, intelektuálnu, umeleckú a kultúrnu komunitu.

Na rozdiel od dohovorov, ktoré majú formu medzinárodných zmlúv, deklarácie a odporúčania nie sú pre vlády členských štátov záväzné. Ich funkciou je vymedzovať štandardy. Keďže UNESCO predstavuje hlas svetovej verejnosti, vystupuje ako morálna autorita svetového spoločenstva.

UNESCO za jadro svojej činnosti považuje *hľadanie odpovedí s praktickými riešeniami na konkrétne výzvy tak, aby každá oblasť mala neustále sa vyvíjajúcu koncepciu kultúry*.²⁸

²⁸ 10 kľúčov k Dohovoru o ochrane a rozmanitosti kultúrnych prejavov, 2005. Dostupné na: <http://old.culture.gov.sk/zahranicna-spolupraca-/unesco/unesco-dohovory>

Svoje poslanie a ciele vníma cez tieto základné oblasti pôsobenia:

- ako laboratórium ideí pri predvídaní a identifikovaní vhodných kultúrnych stratégií a politík,
- ako filter na výber, prenos, rozširovanie a výmenu informácií, údajov a najlepšej praxe,
- ako budovateľ ľudských a inštitucionálnych kapacít členských štátov,
- ako mediátor štandardov, ktoré umožňujú členským štátom dohodnúť spoločné pravidlá, určené na posilnenie jedinečnej medzinárodnej spolupráce.

Za implementáciu úloh vyplývajúcich z členstva SR v UNESCO a z medzinárodných zmlúv a dohovorov, ktoré UNESCO administruje, zodpovedá v Slovenskej republike Ministerstvo kultúry. Aktuálne ciele SR vo vzťahu k UNESCO zahŕňajú:

- pokračovanie medzinárodnej spolupráce a výmeny skúseností,
- podporu projektov v oblasti inkluzívneho vzdelávania rómskych detí a rómskej mládeže,
- zlepšovanie ochrany pamiatok zapísaných v Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva,
- úlohu podporovať rozvoj čitateľskej gramotnosti detí a mládeže.

K najdôležitejším prijatým medzinárodnoprávnym nástrojom patria: Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva (1972), Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov (2005) a Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (2003).

Kultúrna politika UNESCO sa sústreďuje na niekoľko základných okruhov:

- na tzv. inkluzívnu definíciu kultúry,
- na rešpektovanie princípov kultúrneho pluralizmu a zachovanie bohatstva rozmanitých kultúr,
- na deklarovanie nenahradiiteľnosti kultúry v procesoch hospodárskeho a spoločenského rozvoja,
- na zdôraznenie špecifík kultúrnych aktivít, tovarov a služieb,

- na potenciál a benefity ľudskej tvorivosti,
- na nevyhnutnosť ochraňovať pestré a bohaté kultúrne dedičstvo jednotlivých kultúr ako súčasť kultúrnej rozmanitosti ľudstva.

3.3.1 Prelomová definícia kultúry podľa UNESCO

UNESCO vypracovalo jednu z najvplyvnejších východiskových definícií kultúry, používanú v koncepcných a metodických materiáloch.²⁹ Vznikla počas Svetovej konferencie o kultúrnej politike (MONDIACULT), ktorá sa v roku 1982 konala v Mexico City za účasti 960 zasadaúcich, ktorí reprezentovali 126 zo 158 členských krajín OSN.

Kultúra musí byť považovaná za súbor charakteristických duchovných, materiálnych, intelektuálnych a emocionálnych črt spoločnosti alebo spoločenskej skupiny a zahŕňa okrem umenia a literatúry aj životný štýl, spôsoby spolunažívania, hodnotové systémy, tradície a viery (v niektorých verziách je pri preklade použitý výraz presvedčenia).³⁰

Definícia je významná vo viacerých bodoch:

- Zohľadňuje široké vnímanie kultúry ako spôsobu života (zahŕňa spôsoby spolunažívania, hodnotové systémy, tradície a presvedčenia). Rešpektuje **široké** antropologické vnímanie kultúry: kultúra nie je centrovaná okolo jedného partikulárneho javu, ale je prezentovaná ako dynamický a pestrý fenomén.
- Umenia a literatúru vníma ako dôležité časti kultúry, ale necentralizuje ich postavenie medzi ostatnými súčasťami kultúry. Definícia je modelovým východiskom tzv. **inkluzívneho prístupu**.
- Kultúru vníma ako proces, ako prejavy tvorivého procesu, a nie ako dosiahnutý stav.

²⁹ Katedra kulturológie FiF UK v Bratislave používa uvedenú definíciu od svojho vzniku.

³⁰ Na definíciu MONDIACULT sa odvolávajú aj ďalšie dokumenty: Správa Svetovej komisie o kultúre a rozvoji Naša tvorivá rozmanitosť, 1995, Medzivládna konferencia o kultúrnych politikách pre rozvoj, Štokholm, 1998.

- Rešpektuje, že dôležitým základom každej kultúry je kultúrna tradícia a kultúrne hodnoty.

Definíciu z roku 1982 (MONDIACULT) UNESCO využíva ako základné vymedzenie kultúry aj v ďalších zásadných dokumentoch:

- v Správe svetovej komisie pre rozvoj Naša tvorivá rozmanitosť (*Our Creative Diversity*, 1996),
- vo Všeobecnej deklarácii UNESCO o kultúrnej rozmanitosti (2001),
- v Akčnom pláne kultúrnych politík pre rozvoj (Štokholm, 1998).

3.3.2 Rozmanitosť a pestrosť kultúr ako nedoceniteľná hodnota ľudstva

Kultúrna rozmanitosť predstavuje ďalší dôležitý princíp kultúrnej politiky UNESCO. Problematika kultúrnej rozmanitosti sa začala javiť ako jedna z prioritných oblastí na pozadí analýzy vzťahov medzi homogenizáciou ako neprehliadnuteľným dôsledkom globalizácie, tlakom trhového hospodárstva na všetky oblasti ľudského života a kultúrou. K zásadným dokumentom, ktoré predchádzali prijatie Dohovoru UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov (2005), patrila Správa UNESCO o svetovej kultúre (World Culture Report, 2000). Upriamila pozornosť na prehlbujúcu sa homogenizáciu kultúry, na potrebu nových stratégií v ochrane kultúrneho dedičstva a kultúrnej tradície, ako aj na potenciál kultúrnych tovarov a služieb.

Problematike rozmanitosti a pestrosti kultúrnych prejavov sa venovali aj staršie koncepčné materiály:

- Dohoda z Florencie (1950),
- Nairobský protokol (1976),
- Deklarácia princípov medzinárodnej kultúrnej spolupráce z roku 1966,
- Dohovor o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva z roku 1972,
- Deklarácia UNESCO o rase a rasových predsudkoch (1978).

K smerodajným dokumentom patrí aj správa Svetovej komisie pre kultúru a rozvoj Naša tvorivá rozmanitosť (1996).

Na konečnej koncepcii kultúrnej rozmanitosti sa výrazným spôsobom podieľali frankofónne štáty (najmä odborníci z Francúzska a Kanady), pre ktorých predstavovala jednu z prioritných tém deväťdesiatych rokov.³¹ Nazeranie problematiky vo východiskovej etape ovplyvnil francúzsky antropológ Claude Lévi-Strauss, ktorý nevyhnutnosť ochrany kultúrnej rozmanitosti prezentoval už v štúdiu *Rasa a dejiny* (1952). Konštatuje, že *žiadna kultúra neexistuje sama, vždy sa nachádza spolu s ďalšími kultúrami*.³² Kultúrna rozmanitosť je podľa neho dôsledkom kultúrneho pluralizmu, ktorý považoval za jednu z najdôležitejších hodnôt demokratických štátov. Za najvýraznejší faktor ohrozenia kultúrnej rozmanitosti považoval stieranie rozdielov medzi kultúrami. Zároveň konštatoval, že na dosiahnutie ciele nestačí uchovávať miestne tradície a umelo udržiavať pri živote minulosť. Dôležité je zachovanie bohatstva a pestrosti kultúr, nielen historických obsahov.³³

Spolupráca UNESCO a odbornej verejnosti, najmä frankofónnej, sa prejavuje aj cez konceptualizáciu kultúrnej rozmanitosti, s dôrazom na princípy kultúrneho pluralizmu: *kultúrny pluralizmus je odpoveďou na realitu kultúrnej rozmanitosti. Kultúrny pluralizmus je neoddeliteľný od demokratického rámca, priaznivo vplýva na kultúrne výmeny a rozvoj tvorivých schopností, ktoré rozvíjajú verejný život*. (Čl. 2 Všeobecnej deklarácie o kultúrnej rozmanitosti).³⁴ Kultúrna rozmanitosť ako zdroj výmeny, inovácií a tvorivosti je pre ľudstvo rovnako nevyhnutná, ako je biologická rozmanitosť nevyhnutná pre prírodu, a preto jej obranu UNESCO vnímalo ako *morálny imperatív*.

³¹ TOMALOVÁ, E.: *Kulturní diplomacie. Francouzská zkušenost*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů. 2008, s. 93-105.

³² STRAUSS, C. -L.: *Rasa a dejiny*. Brno : Atlantis, 1999, s. 61.

³³ STRAUSS, C. -L.: *Rasa a dejiny*. Brno : Atlantis, 1999, s. 61.

³⁴ Všeobecná deklarácia UNESCO o kultúrnej rozmanitosti, prijatá na 31. zasadaní Generálnej konferencie v UNESCO v Paríži, 2. 11. 2011. Dostupné na: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/diversity/pdf/declaration_cultural_diversity_sk.pdf

Východiskové princípy vyžadovanej globálnej politiky voči kultúrnej rozmanitosti prezentoval text Všeobecnej deklarácie UNESCO o kultúrnej rozmanitosti (2003). Završením zložitých diplomatických rozhovorov a negociácií sa stala príprava Dohovoru UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov (2005), ktorý má na rozdiel od Všeobecnej deklarácie o kultúrnej rozmanitosti formu medzinárodnej zmluvy a má právnu moc. Text Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov je výsledkom dlhoročnej diskusie, na ktorej participovali odborníci UNESCO, Európskej únie, Rady Európy, Medzinárodnej siete o kultúrnej politike a ďalší. Na rozdiel od Všeobecnej deklarácie je záväzný a **pôsobí normotvorne**: stanovuje súbor práv a povinností na národnej aj medzinárodnej úrovni zameraných na ochranu a podporu kultúrnej rozmanitosti.

V článku 1 Všeobecnej deklarácie o kultúrnej rozmanitosti je rozmanitosť prezentovaná ako *spoločné svetové dedičstvo*, rovnako nevyhnutné ako biologická rozmanitosť.

Článok 5 Všeobecnej deklarácie o kultúrnej rozmanitosti (Kultúrne práva, vhodný rámec pre kultúrnu rozmanitosť) takto vymedzuje **kultúrne práva**: *Každý človek má teda právo vyjadrovať sa, tvoríť a rozširovať diela v jazyku podľa svojho výberu, a najmä vo svojom materinskom jazyku; každý človek má právo na kvalitnú výchovu a vzdelanie, ktoré v plnom rozsahu rešpektujú jeho kultúrnu identitu; a každý človek má právo zúčastňovať sa na kultúrnom živote podľa vlastného výberu a vykonávať vlastné kultúrne praktiky v rámci hraníc dodržiavania ľudských práv a základných slobôd.*

Ambíciou Dohovoru UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov je **upozorniť na riziká prehlbujúcej sa kultúrnej homogenizácie a odpovedať na výzvy, ktoré pre kultúrnu rozmanitosť predstavujú globalizácia a medzinárodný obchod.**³⁵ V Článku 7 (Opat-

³⁵ AVOCATAS, G. (ed.): *Vykonávanie dohovoru UNESCO z roku 2005 v Európskej únii*. Štúdia. Brusel : Európsky parlament, 2010. Dostupné na: <http://www.diversitystudy.eu/es/esstudyunescoconventionsk.pdf>

renia určené na podporu kultúrnych prejavov) sa zdôrazňuje potreba vytvoriť podmienky a prostredie umožňujúce *tvoriť, produkovať, šíriť a distribuovať svoje vlastné kultúrne prejavy a sprístupňovať ich všetkým*. Opatrenie je nepriamou kritikou obchodnej politiky veľkých spoločností, ktoré aj vo sfére kultúrnej produkcie prostredníctvom marketingovej sily uplatňujú kolektívnu moc ako oligopol. Dôsledkami disproporcie medzi marketingovou silou (nielen hollywoodskych) oligopolov na jednej strane a financovaním členských štátov EÚ prostredníctvom selektívnej štátnej pomoci na druhej strane sú:

- výrazná polarizácia kultúrnych odvetví (ziskové – neziskové),
- systematická kultúrna diskriminácia časti kultúrnej produkcie, tovarov a služieb („dovoz“ kultúrnych tovarov prevažuje nad domácou tvorbou),
- nerovnováha v oblasti výmeny kultúrnych tovarov a služieb.

Dohovor UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov má v porovnaní s textom Všeobecnej deklarácie o kultúrnej rozmanitosti odlišnú formu: predstavuje programový dokument, ktorý zmluvným stranám poskytuje v rámci národných kultúrnych politík priestor na realizovanie jeho nástrojov, a preto formu a rozsah vykonávania Dohovoru pravidelne monitoruje. Okrem jednotlivých členských štátov EÚ sa zmluvnou stranou dohovoru stala aj Európska únia.

K dôležitým prioritám Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov patria:

- **Koncepcia kultúrnej kreativity:** *poskytovať domácemu nezávislému kultúrnemu priemyslu a aktivitám neformálneho sektora účinný prístup k prostriedkom produkcie, šírenia a distribúcie kultúrnych aktivít, tovarov a služieb* (10 kľúčov k Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov).
- **Vymedzenie špecifickej povahy kultúrnych prejavov, aktivít, tovarov a služieb:** *kultúrne tovary a služby sú nositeľmi identity, hodnôt a účelu, čím ich nemožno považovať za obyčajné komodity alebo spotrebiteľské tovary. Dohovor rieši mnohé formy kultúrnych*

prejavov vyplývajúcich z tvorivosti jednotlivcov, skupín a spoločností a prenášajúcich kultúrny obsah so symbolickým významom, ako aj umeleckých a kultúrnych hodnôt, ktoré majú pôvod v kultúrnej identite alebo ju vyjadrujú ... bez ohľadu na použité médiá a technológie sú prenášané kultúrnymi aktivitami, tovarom a službami, ktoré, ako uvádza dohovor, majú dvojakú povahu (ekonomickú a kultúrnu). Z tohto dôvodu ich nemožno považovať len za predmety obchodných dohôd (10 kľúčov k Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov).

- **Právo národných štátov realizovať kultúrnu politiku podľa svojho uváženia:** *umožňuje prijať primerané opatrenia na ochranu a zachovanie kultúrnych prejavov v takýchto situáciách, ... uznáva zvrchované právo zmluvných strán formulovať a uplatňovať svoje kultúrne politiky a prijímať navrhované opatrenia (10 kľúčov k Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov).*
- **Medzinárodná rozvojová spolupráca:** *Kultúrna rozmanitosť svojou schopnosťou podporovať dialóg a tvorivosť je základnou podmienkou na mier a trvalo udržateľný rozvoj, utváranie podmienok, aby kultúry mohli prekvitať a slobodne na seba vzájomne pôsobiť a obohacovať sa. .Napríklad posilnením ich kultúrneho priemyslu, vytvorením kapacít na rozvoj a uplatňovanie kultúrnych politík, technologickým transferom, finančnou podporou a prednostnou starostlivosťou o ich umelcov a iných kultúrnych profesionálnych pracovníkov a o ich kultúrne tovary a služby. (10 kľúčov k Dohovoru o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov).*

K dokumentom venovaným téme kultúrnej rozmanitosti patria aj:

- Kultúra, tvorivosť a trhy. Svetová kultúrna správa (Paríž, 1998),
- Kultúrna rozmanitosť, konflikt a pluralizmus. Svetová kultúrna správa (Paríž, 2000),
- Kultúra, obchod a globalizácia. Otázky a odpovede. (Paríž, 2000),
- Medzinárodný obeh vybraných kultúrnych tovarov. 1980 – 1998. (Paríž, Štatistický inštitút, 2000),

- UNESCO a problematika kultúrnej rozmanitosti. Prehľad a stratégia. 1946 – 2004. Novelizovaná verzia (Paríž, 2004),
- Medzinárodný obeh vybraných tovarov a služieb. 1994 – 2003. (Montreal/Paríž, Štatistický inštitút, sektor pre kultúru, 2005).

3.3.3 Kultúra ako štvrtý pilier rozvojových projektov

Jednou z prvých nadnárodných debát o problematike udržateľnosti hospodárskeho rozvoja bola Štokholmská konferencia OSN o ľudskom rozvoji (1972). Počas Konferencie OSN o životnom prostredí a rozvoji (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*) v Rio de Janeiro v roku 1992 bol prijatý **nový model trvalo udržateľného rozvoja (TÚR)**. Jeho implementáciu a podporu upevňovali 4 zásadné dokumenty: tzv. Riodeklarácia (27 zásad), Dohovor o biologickej diverzite, Rámcový dohovor o klimatických zmenách a AGENDA 21 (40 kapitol), ktorá je smerodajná pre regionálny a lokálny kontext. Na jeseň 1992 Valné zhromaždenie OSN pri Hospodárskej a sociálnej rade (ECOSOC) ustanovilo Komisiu OSN pre trvalo udržateľný rozvoj (*Commission for Sustainable Development, CSD*).

Medzi dokumentmi, prostredníctvom ktorých UNESCO upozorňuje na neoddeliteľnosť kultúrnych a rozvojových aktivít má špecifické postavenie Správa svetovej komisie pre rozvoj **Naša tvorivá rozmanitosť** (*Our Creative Diversity*, 1996). V nadväznosti na konštatovanie britského antropológa Petra Worsleya, že *absentujúcou koncepciou rozvojového myslenia je kultúra* (*Three Worlds: Culture & World Development*, 1984), správa vyhlasuje kultúru za základ rozvoja. Autori správy konštatovali, že za neúspechom rozvojových projektov často bolo podcenenie dôležitosti ľudského faktora. Kultúra preto nemôže byť na okraji diskurzu o komplexnom rozvoji, naopak, musí sa dostať do jeho centra.

Počas Svetovej dekády pre kultúrny rozvoj (1988 – 1997) sa stala centrálnym problémom odbornej verejnosti, politikov a hospodárskeho sektora komplexná analýza vzťahov medzi kultúrou, hospo-

dárstvom a spoločnosťou v kontextovom rámci trvalo udržateľného rozvoja. Sústredila sa na štyri základné body:

1. zdôrazňovanie dôležitosti kultúrnej dimenzie pre hospodársky aj spoločenský rozvoj,
2. presadzovanie a posilňovanie kultúrnej identity,
3. rozšírenie účasti na kultúrnom živote;
4. podporovanie medzinárodnej kultúrnej spolupráce.

V roku 2002 sa na konferencii o úlohe kultúry v projektoch trvalo udržateľného rozvoja diskutovalo pod záštitou Svetovej banky. Závety boli verejnosti prezentované v medziodborovej publikácii, na príprave ktorej sa podieľali významní odborníci (o. i. aj Mary Douglassová, Arjun Appadurai, Stephan Gudeman, Keith Hart).

Rezolúcia OSN „Kultúra a rozvoj“ (2010) následne predstavuje kultúru ako tzv. štvrtý pilier rozvojových projektov (popri ekonomicko-hospodárskej sfére, ideí sociálnej rovnosti a nevyhnutnosti environmentálnej rovnováhy. Zmena nazerania na kultúru a jej prezentovanie ako rovnocennej hospodárskej oblasti je aj vyústením dlhodobých iniciatív UNESCO.

Prvým celosvetovým dokumentom o uplatňovaní trvalo udržateľného rozvoja v rôznych sférach a na rôznych hierarchických úrovniach – teda aj v podmienkach miestnej a regionálnej kultúry, je **Agenda 21**. UNESCO je v rámci Agendy 21 poverené gesciou pri realizácii dvoch kapitol – kapitoly 35 (Veda pre udržateľný rozvoj) a kapitoly 36 (Vzdelávanie, výcvik, osвета).

Agenda 21 predstavuje základné východisko pre vypracovanie stratégií trvalo udržateľného rozvoja na všetkých úrovniach. Od roku 2011 je poradným a koordinačným orgánom vlády SR pre uplatňovanie zásad trvalo udržateľného rozvoja a Agendy 21 na celoštátnej úrovni Rada vlády pre trvalo udržateľný rozvoj.

Problematiku regionálneho rozvoja vymedzuje Zákon 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja. Pod regionálnym rozvojom chápe *súbor sociálnych, hospodárskych, kultúrnych a environmentálnych procesov a vzťahov, ktoré prebiehajú v regióne a ktoré prispie-*

vajú k zvyšovaniu jeho konkurencieschopnosti, k trvalému hospodárskemu rozvoju, sociálnemu rozvoju a územnému rozvoju a k vyrovnávaniu hospodárskych rozdielov a sociálnych rozdielov medzi regiónmi.

Základné ciele regionálneho rozvoja vymedzuje § 3 (Ciele podpory regionálneho rozvoja). **Pre oblasť kultúrnych aktivít, tovarov a služieb sú dôležité najmä tieto ciele:**

- komplexné využívanie vnútorného rozvojového potenciálu územia – prírodných, kultúrnych, materiálnych, finančných, ľudských a inštitucionálnych zdrojov;
- rozvoj ľudských zdrojov vrátane zvyšovania vzdelanostnej úrovne, kvalifikácie a zlepšovania prípravy detí a mladých dospelých na trh práce;
- rozvoj cestovného ruchu (s dôrazom na potenciál kultúrnej turistiky);
- zachovanie identity a rozvoj kultúry a starostlivosť o kultúrne dedičstvo regiónov a sídiel;
- budovanie a posilňovanie štruktúr občianskej spoločnosti, rozvoj prosociálneho správania obyvateľstva;
- rozvoj multikultúrnej spoločnosti v regióne vrátane multikultúrneho dialógu, spolupráce a tolerancie v regiónoch a sídlach. V kontexte zmien diskurzu o multikulturalizme je vhodné v rámci uvedeného cieľa uvažovať o podpore kultúrnej pluralitného prostredia a o rešpektovaní mnohokultúrnosti (polykultúrnosti) európskeho priestoru.

Miestna Agenda 21 (MA21) sa zjednodušene nazýva „rozvojovým programom pre 21. storočie“. Sumarizuje metodické odporúčania na realizovanie procesu trvalo udržateľného rozvoja ako súboru vzájomne sa podporujúcich komunitných aktivít pre obec alebo mikroregión. Poskytuje integračný rámec pre projektovanie rozvojových aktivít miestnych spoločenstiev. Zdôrazňuje nevyhnutnosť holistického prístupu: je zameraná na dosiahnutie rovnocennosti environmentálnej, ekonomickej a sociálno-kultúrnej dimenzie života lokálnych spoločenstiev. Komplexným rozvojovým cieľom je kvalita života všetkých

ľudí v miestnom spoločenstve. Jeho dosahovanie predpokladá pomalé dlhodobé kroky, realizované ako spolupráca všetkých miestnych aktérov. **Kvalitu života** vymedzuje takto: *Blaho ľudstva má sociálne, kultúrne, morálne, duchovné, ako aj materiálne dimenzie*. Vyzýva k iniciatíve zdola: *globálne problémy vyžadujú lokálne konanie*. Zdôrazňuje, že benefity kultúrneho a sociálneho života, vrátane voľnočasových a športových aktivít (oddych a rekreácia), majú byť prístupné pre všetkých. Odporúča rešpektovať a zachovávať jedinečný a osobitý kolorit ľudských sídiel, v ktorých sa spája krása s účelnosťou. Navrhuje do rozvojových aktivít zapájať najmä mládež, a tak podporovať pocity sociálnej súdržnosti a spoluzodpovednosti.

Na miestnej úrovni zabezpečujú realizáciu MA21 obce, pod gesciou okresných úradov v sídle kraja. Problematiku súvisiacu s výkonom samosprávy na úrovni obcí upravuje Zákon 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Vo väzbe na problematiku trvalo udržateľného rozvoja je sféra kvality života, kultúry a sociálneho rozvoja vymedzená cez ciele:

- utvárať a chrániť zdravé podmienky a zdravý spôsob života a práce obyvateľov obce,
- chrániť životné prostredie,
- utvárať podmienky na zabezpečovanie zdravotnej starostlivosti, na vzdelávanie, kultúru, osvetovú činnosť, záujmovú umeleckú činnosť, telesnú kultúru a šport,
- zabezpečovať ochranu kultúrnych pamiatok v rozsahu podľa osobitných predpisov,
- plniť úlohy na úseku sociálnej pomoci.

Do zodpovednosti samosprávneho kraja podľa Zákona 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (Zákon samosprávnych krajov) patria tieto úlohy:

- zabezpečovať tvorbu a plnenie programu sociálneho, ekonomického a kultúrneho rozvoja územia samosprávneho kraja (§ 4),
- utvárať podmienky na rozvoj výchovy a vzdelávania, najmä v stredných školách, a na rozvoj ďalšieho vzdelávania (§ 4),

- utvárať podmienky na tvorbu, prezentáciu a rozvoj kultúrnych hodnôt a kultúrnych aktivít a starať sa o ochranu pamiatkového fondu (§ 4),
- koordinovať rozvoj cestovného ruchu (§ 4),
- koordinovať rozvoj telesnej kultúry a starostlivosť o deti a mládež (§ 4),
- spolupracovať s obcami pri tvorbe programov sociálneho a ekonomického rozvoja obcí (§ 4).

Pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy v **oblasti kultúrno-osvetovej činnosti** upravuje Zákon 189/2015 o kultúrno-osvetovej činnosti z 1. júla 2015.

Základným strategickým dokumentom na podporu regionálneho rozvoja na národnej úrovni je Aktualizácia národnej stratégie regionálneho rozvoja, ktorý schválila Vláda SR uznesením č. 222/2014. Určuje komplexný strategický prístup štátu k podpore regionálneho rozvoja na Slovensku do roku 2030. **Na rozvoj regiónov a zvyšovanie kvality života ich obyvateľov je zameraný Regionálny operačný program (ROP) s podprogramom 3.1 Posilnenie kultúrneho potenciálu regiónov.**³⁶

Medzi dôležité aspekty fungovania kultúry patrí **jej dostupnosť, sprostredkovateľnosť a participatívnosť**. Podpora tvorivosti a participácie na kultúrnom živote patrí dôležité ciele rozvojových projektov. Akčný plán kultúrnych politík v tejto súvislosti pre rozvoj (Štokholm, 1998) odporúča:

- využívať potenciál kultúrnych aktivít a činností pri riešení negatívnych dôsledkov globalizácie, industrializácie a prebiehajúcich technologických zmien;
- podporovať tvorivosť a participáciu na kultúrnom živote a rozvíjať umelecké vzdelanie vo vzdelávacích programoch na všetkých úrovniach;

³⁶ CSD 2014. Profily štátov: Slovenská republika. Aktualizované marec 2015. Dostupné na: <http://www.minzp.sk/files/dokumenty/agenda21-sk.pdf>

- dať k dispozícii na kultúrny rozvoj viac ľudských a finančných zdrojov (cieľ č. 5).

Na potenciál a využiteľnosť kultúrnych aktivít v rozvojových projektoch následne upozorňujú aj metodické materiály a programy európskeho spoločenstva, ktoré zdôrazňujú, že **z kultúry musí mať úžitok celá verejnosť**. Dostupnosť kultúry predstavuje jeden z najdôležitejších cieľov pre všetky kultúrne inštitúcie a organizácie, ktoré sú financované z verejných zdrojov. Komplexnejšie a metodickéjšie využívanie potenciálu kultúry pre verejné dobro je aj východiskom globálnych smerovaní (Rezolúcia OSN „Kultúra a rozvoj“, 2010), aktuálnych kultúrno-výchovných metód (odporúčania využívať v rozvojových projektoch kultúrnu a sociálnu animáciu). Vzhľadom na výzvy *riešiť veľké problémy zdola* UNESCO dlhodobo podporuje iniciatívy občianskeho (tretieho) sektora.

3.3.4 Výlučnosť a jedinečnosť kultúrnych prejavov: konceptia kultúrnych aktivít, tovarov a služieb

UNESCO vníma kultúru ako súčasť každodenného života, ako bohaté, rozmanité a pestré prejavy ľudských aktivít a prejavov. Okrem presvedčení, tradícií a spôsobov spolunažívania zahŕňa **všetky** druhy umeleckých a tvorivých prejavov. Umelecké a tvorivé prejavy sú súčasťou kultúry, ale spoločenstvá im neprisudzujú rovnaký význam a dôležitosť. V kontexte trhovej ekonomiky a konzumných spotrebiteľských vzorcov časť tvorivých prejavov vykazuje výraznejšiu príslušnosť k spotrebnému tovaru a podlieha zákonom a logike trhu. Niektoré tvorivé prejavy sú unikátne a špecifické do takej miery, že ich hodnota nie je transformovateľná do „jazyka trhu“.

Prvé štatistiky poukázali na fakt, že sektor kultúry sa od konca dvadsiateho storočia dynamicky rozvíja: kultúra prestala byť vnímaná ako neperspektívne odvetvie. „Zrovnoprávnenie“ kultúry s ostatnými hospodárskymi segmentmi v sebe nesie aj viaceré riziká: potrebu

evaluovať ponuku verejných kultúrnych služieb a vyhodnocovať prínosy kultúry pre iné obory, vrátane ekonomickej evaluácie. O možnosti „zmerať“ význam kultúry a vykazovať štatisticky porovnateľné údaje prebiehala dlhodobá diskusia. Jedným z jej výsledkov je aj ustanovenie Rámca pre kultúrne štatistiky. Prvý Rámec UNESCO, ustanovený v roku 1986, vychádzal z princípu, že unikátne prejavy kultúry, ako sú napr. presvedčenia, nemožno merať priamo, ale cez s nimi súvisiace prejavy v rovine spôsobu života, každodenných postupov a podobne.³⁷ Predstavuje súbor štandardných parametrov, ktoré umožňujú získavanie ďalej spracovateľných údajov. Metodika UNESCO stanovila základné kultúrne domény: kultúrne dedičstvo (vrátane prírodného), tlač a literatúra, hudba a scénické umenia, výtvarné umenia, film a fotografia, rádio a televízia, sociálne kultúrne aktivity, šport a hry, príroda a prostredie. Pre potreby štatistických meraní UNESCO navrhlo **taxatívne ohraničenie kultúry**. Model **členenia kultúry do základných domén** je základom aj pre tzv. rezortný prístup ku kultúre.

Hoci prvý štatistický rámec rešpektoval logiku východiskovej definície kultúry (MONDIACULT 1982), zároveň nerešpektoval inkluzívny prístup k ohraničovaniu kultúry: tzv. kultúrne domény boli členené podľa umeleckých oblastí (tlač a literatúra, hudba a scénické umenia, výtvarné umenia, film a fotografia). Štatistický rámec z roku 2009 odlíšil prejavy a prvky, ktoré majú aj širšie, sociálne a ekonomicke benefity. Do kultúry, vnímanej ako hospodársky segment, sú včlenené aj voľnočasové a relaxačné aktivity. Určenie štatistického rámca a stanovenie možnosti vykazovať a merať benefity kultúry predstavovalo nevyhnutný predpoklad na začlenenie problematiky kultúry do rozvojovej agendy UNESCO. Zároveň sa problematika kultúry stala súčasťou diskusií o hospodárskej problematike. Diskusia o kultúre začína výrazne zohľadňovať optiku ekonómov. Zdôrazňuje sa ekonomický prínos kultúry, kľúčovou úlohou kultúry je fungovať ako zákaznícky úspešný tovar či služba.

³⁷ UNESCO. The Unesco framework for cultural statistics. Third joint meeting on Cultural Statistics, 17. – 20. 4. 1986.

Na dôsledky komodizácie a globalizácie kultúrnej sféry poukázala Správa svetovej komisie pre rozvoj *Naša tvorivá rozmanitosť (Our Creative Diversity, 1996)*. Dokument poukazuje na to, že funkciou kultúry nie je uspokojovanie ľudských potrieb: hoci na kultúru možno nazerať cez rámec tovarov a služieb, kultúra obsahuje aj neporovnateľnú hodnotu, ktorou môže byť vklad do ľudskej slobody alebo jedinečného spôsobu nášho života. Hoci dokument uznáva dôležitosť kultúry pre rozvojovú politiku OSN, upozorňuje na to, že funkcie kultúry nemôžu byť utilitizované a redukované na nástroje na podporu rozvoja. Rozvoj, hospodárstvo a ekonomika sú súčasťou ľudskej kultúry: kultúra zastrešuje rozvojovú problematiku, preto akýkoľvek rozvoj bez kultúrnej dimenzie nie je možný.³⁸

Ekonomický pohľad na sektor kultúry presadzujú najmä hospodárske organizácie (Svetová organizácia duševného vlastníctva – WIPO a Svetová obchodná organizácia – WTO). Najmä skupina štátov zoskupených v rámci Frankofónie ostro kritizovala globalizáciu, prebiehajúcu „podľa anglosaského modelu“. „Anglosaský model globalizácie“ presadzujú medzinárodné hospodárske a obchodné organizácie, najmä Svetová obchodná organizácia (WTO) a Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). Stanovisko frankofónnych štátov počas prípravy Všeobecnej deklarácie o kultúrnej rozmanitosti tlmočil okrem iných osobností aj vtedajší francúzsky prezident Jacques Chirac. Na vyváženie kultúrnych a sociálnych negatív anglosaskej koncepcie globalizácie navrhol *mondializáciu*, ktorej podstatou je interkultúrny dialóg, nie vytváranie hospodársko-politických „sietí“.

Výsledným kompromisom je zdôraznenie, že kultúrne a ekonomické tovary a služby sú od obchodovateľných komodít odlišné a nemožno ich považovať len za obchodovateľné komodity. Kompromisné riešenie prijala Medzivládna konferencia o kultúrnych politikách

³⁸ Our creative diversity. Report of the World Commission on Culture and Development. 1995, s. 15.

a rozvoji, ktorá sa konala v roku 1998 v Štokholme. V rámci prijatého Akčného plánu kultúrnych politík pre rozvoj sa uznáva dôležitosť kultúry pre rozvoj občianskej spoločnosti a konštatuje nevyhnutnosť zohľadňovať riziká a problémy vznikajúce z podpory tzv. kultúrneho priemyslu a obchodu s kultúrnymi výtvormi.

V Ciele 3 Akčného plánu (o posilňovaní kultúrnej politiky a podpore kultúrneho priemyslu) sa v článku 12 uvádza:

... že kultúrne tovary a služby nie sú ako iné formy tovarov a musia byť takto uznané a musí sa s nimi takto zaobchádzať.

Dôslednejšie rozpracovanie odlišnosti kultúrnych a ekonomických tovarov a špecifikáciu pojmov kultúrne tovary, kultúrne služby a kultúrne prejavy priniesol Dohovor o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov.

Článok 8 Dohovoru (Kultúrne tovary a služby, komodity unikátneho druhu) uznáva špecifickosť kultúrnych tovarov a služieb, ktoré sa ako nositelia identity nedajú považovať za bežný tovar alebo spotrebné predmety. ... kultúrne aktivity, tovary a služby, ktoré sú nositeľmi identity, hodnôt a zmyslu, majú dvojakú povahu – ekonomickú a kultúrnu a nemalo by sa teda s nimi zaobchádzať tak, ako keby mali len obchodnú hodnotu.

V dohovore sa ďalej vymedzujú pojmy kultúrny obsah, kultúrne prejavy, kultúrne aktivity, tovary a služby:

2. **Kultúrny obsah.** Kultúrny obsah znamená symbolický význam, umelecký rozmer a kultúrne hodnoty, ktoré majú pôvod v kultúrnych identitách alebo ich vyjadrujú.
3. **Kultúrne prejavy:** Kultúrne prejavy znamenajú prejavy, ktoré sú výsledkom tvorivosti jednotlivcov, skupín a spoločností a ktoré majú kultúrny obsah.
4. **Kultúrne aktivity, tovary a služby.** Kultúrne aktivity, tovary a služby sú aktivity, tovary a služby, ktoré pri posudzovaní z hľadiska kvality, použitia alebo účelu stelesňujú alebo odovzdávajú kultúrne prejavy nezávisle od obchodnej hodnoty, ktorú môžu mať. Kultúrne aktivity môžu mať účel samy osebe alebo môžu prispievať na produkciu kultúrnych tovarov a služieb.

Na prelome milénia nastal v kontexte pokračujúcej globalizácie a informačno-technologického rozvoja dynamický rozvoj nových oblastí. Začlenenie kultúry do rozvojovej politiky a následné porovnávanie a vyhodnocovanie údajov naznačilo, že kultúra môže generovať vysoké trhové zisky, ale doterajšie metodiky získavania a vyhodnocovania údajov neumožňujú ich jednoznačnú kvantifikáciu. Ukázalo sa, že vyhodnocovanie výdajov na kultúru bolo jednoduchšou úlohou ako deklarovanie ziskov. UNESCO pri príprave novej metodiky zohľadňovalo aj ďalšie zmeny kultúry:

- zmeny v recepčných vzorcoch prijímateľov, ktorí prestávajú zvažovať rozdiely medzi tzv. vyššími a nižšími formami kultúry,
- vytvorenie monopolov v sektore kultúry a mocenské stratégie oligopolov,
- výrazný podiel súkromných a komerčných subjektov v sektore kultúry,
- rast dôležitosti medzinárodného obchodu s kultúrnymi tovarmi a službami,
- posilnenie dôležitosti kultúrnych a kreatívnych priemyslov pre rozvoj.

Rešpektovanie zvláštneho charakteru kultúrnych činností, statkov a služieb síce zohľadňuje špecifickú kultúru, ale zároveň nazerá na kultúru ako na odvetvie podieľajúce sa na ekonomickom rozvoji. K významným hospodárskym presahom patrí – okrem dynamicky fungujúceho nadnárodného trhu s kultúrnymi komoditami – aj generovanie nových pracovných príležitostí, zvyšovanie zamestnanosti, skvalitňovanie podmienok na život, zvyšovanie kvalít ľudských zdrojov a oslabovanie destabilizačných vplyvov sociálneho prostredia. V kontexte trhovej spoločnosti je kultúra spojená s ostatnými odvetviami ekonomiky.

3.4 KULTÚRA V KULTÚRNEJ POLITIKE EURÓPSKEJ ÚNIE

Aktivity Európskej únie v oblasti kultúry len dopĺňajú autonómnu kultúrnu politiku členských štátov. K prioritným oblastiam patria:

- ochrana európskeho kultúrneho dedičstva,
- podpora umeleckých a tvorivých odvetví (s osobitým dôrazom na oblasť mediálnej kultúry),
- mobilita tvorivých pracovníkov, vrátane umelcov a aktérov kultúrneho života,
- spolupráca kultúrnych inštitúcií a aktérov kultúrneho života v rámci EÚ.

Právomoc EÚ v oblasti kultúry stanovuje článok 6 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (konsolidované znenie): *Únia má právomoc vykonávať činnosti na podporu, koordináciu alebo doplnenie činnosti členských štátov.* Medzi priamo vymenovanými oblasťami je aj kultúra.

Rámcom na vymedzenie aktivít a činností EÚ pre oblasť kultúry je článok 167 Zmluvy o fungovaní Európskej únie³⁹. Označuje sa aj ako tzv. **kultúrny článok 167** Lisabonskej zmluvy (ďalej aj LZ). Určuje zásady a východiská pre politiku v oblasti kultúry z hľadiska vecného obsahu aj postupu prijímania rozhodnutí:

- predstavuje právny základ kultúrnych aktivít v rámci EÚ: článkom 167 LZ predstavuje jediné právne ukotvenie oblasti kultúry v rámci EÚ,
- určuje hranice a možnosti kultúrno-politického života EÚ,
- zásadným spôsobom sa od pôvodného článku 151 Amsterdamskej zmluvy nelíši,
- **vytyčuje trendy, ktoré by členské štáty v európskom záujme mali sledovať,**

³⁹ Pôvodne článok 128 ZEÚ, Maastrichtskej zmluvy a článok 151 Amsterdamskej zmluvy.

- v praxi ponecháva realizáciu kultúrnej politiky v kompetencii členských štátov, ale s dôrazom na odsek 4), v ktorom sa stanovuje, že kultúra bude aj obsahom iných európskych politík a agend,
- v odseku 4 článku 167 Lisabonskej zmluvy poskytuje argumenty, na základe ktorých možno čerpať prostriedky na kultúrne projekty zo štrukturálnych fondov EÚ pri presadzovaní aktivít týkajúcich kultúrnych a kreatívnych priemyslov.

Hlava XIII, Kultúra, Článok 167 Lisabonskej zmluvy

1. *Únia prispieva k rozkvetu kultúr členských štátov, pričom rešpektuje ich národnú a regionálnu rozmanitosť a zároveň zdôrazňuje spoločné kultúrne dedičstvo.*
2. *Činnosť Európskej únie sa zameriava na podporu spolupráce medzi členskými štátmi a v prípade potreby aj na podporu a doplňovanie ich činnosti v týchto oblastiach:*
  - zlepšovanie vedomostí a šírenie kultúry a histórie európskych národov,
  - zachovanie a ochrana kultúrneho dedičstva európskeho významu,
  - nekomerčné kultúrne výmeny,
  - umelecká a literárna tvorba vrátane audiovizuálnej oblasti.
3. *Únia a členské štáty podporujú kultúrnu spoluprácu s tretími krajinami a s príslušnými medzinárodnými organizáciami, najmä s Radou Európy.*
4. *Únia zohľadní kultúrne aspekty vo svojej činnosti podľa iných ustanovení zmlúv, a to predovšetkým tak, aby sa rešpektovala a podporovala rozmanitosť jej kultúr.*

Detailnejšie a koncepcnejšie si kultúru všíma **Lisabonská zmluva** (2007): aktuálne platná novelizovaná verzia Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná 13. decembra 2007 v portugalskom Lisabone. V jej preambule sa konštatuje:

*Čerpajúc inšpiráciu z **kultúrneho, náboženského a humanistického dedičstva Európy**, z ktorého sa vyvinuli univerzálne hodnoty nezru-*

šiteľných a nescudziteľných práv ľudskej bytosti, slobody, demokracie, rovnosti a právneho štátu, ...

V článku 3.3 Lisabonskej zmluvy sa ustanovuje jeden zo základných cieľov Európskej únie takto: *rešpektuje svoju bohatú kultúrnu a jazykovú rozmanitosť a zabezpečuje zachovávanie a zvelaďovanie európskeho kultúrneho dedičstva.*

Na kultúrnu spoluprácu a sunáležitosť na základe spoločnej hodnotovej paradigmy odkazoval už aj Článok 1 Štatútu Rady Európy z roku 1949.

- a) *Cieľom Rady Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi na účely ochrany a napĺňania ideálov a zásad, ktoré sú ich spoločným dedičstvom, a uľahčenia ich hospodárskeho a spoločenského rozvoja.*
- b) *Tento cieľ bude napĺňaný prostredníctvom orgánov Rady Európy rokovaním o otázkach spoločného záujmu a dohodami a spoločným postupom v záležitostiach hospodárskych, sociálnych, **kultúrnych**, vedeckých, právnych a správnych a cestou dodržiavania a ďalšej realizácie ľudských práv a základných slobôd.*

Základné legislatívne ukotvenie činnosti EÚ v oblasti kultúry bolo predstavené už v čl. 128 Maastrichtskej zmluve (neskôr čl.151 Amsterdamskej zmluvy).

Oblasť kultúry je spojená s ďalšími oblasťami:

- **So vzdelávaním**, kam patrí aj **ochrana jazykov a podpora štúdia jazykov**: jazyk je ako jeden z fundamentov samotnej kultúry signálom kultúrnej rozmanitosti. Európska únia považuje za svoj cieľ zachovať kultúrnu a jazykovú rozmanitosť Európy, a preto jazykovú a kultúrnu pluralitu a polykultúrnosť podporuje cez viaceré programy, projekty a iniciatívy.
- **S vedeckým výskumom**, ktorý je zdrojom inovácií a kreatívnych riešení. EÚ chce zlepšiť svoju pozíciu na poli medzinárodnej vedy a techniky. S týmto cieľom vyhlásila na roky 2014 – 2020 program Horizont 2020 na podporu excelentnosti výskumu a vývoja v oblasti inovatívnych technológií. Do programu bol začlenený aj výskum v oblasti sociálnych a humanitných vied.

- **Podporou informačných a komunikačných technológií:** cieľom je rozvoj digitálneho hospodárstva a podpora získavania digitálnych zručností pre všetky skupiny obyvateľstva EÚ. V súčasnosti sú digitálne a informačné zručnosti jedným zo základných predpokladov na zapojenia sa do života spoločnosti. Digitálne hospodárstvo má viaceré styčné body s koncepciou kultúrneho a kreatívneho priemyslu (KKP).
- **So sociálnou politikou:** medzi jej prioritné ciele patria plná zamestnanosť, sociálny pokrok, sociálne začlenenie, sociálna ochrana, solidarita a sociálna súdržnosť. Vysoká úroveň zamestnanosti, primeraná sociálna ochrana a boj proti sociálnemu vylúčeniu predstavujú oblasti, ktoré sociálnu politiku spájajú s ďalšími strategickými usernameami. Oporou sociálnej politiky je Charta základných práv EÚ, zahŕňajúca sociálne práva, ktoré Európska únia svojim občanom garantuje podľa Zmluvy o EÚ. Cieľom aktuálne prebiehajúcej stratégie desaťročného rastu Európa 2020 je prekonať dôsledky hospodárskej krízy.
- **S regionálnym rozvojom:** regionálna rozvojová politika sa realizuje prostredníctvom Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR) a Kohézneho fondu. Regionálna politika EÚ predstavuje tzv. investičnú politiku. Podporuje vytváranie pracovných miest, konkurencieschopnosť, hospodársky rast, zvyšovanie kvality života (teda aj **rozvoj sociálnej a kultúrnej sféry**) a udržateľný rozvoj. Tieto investície podporujú plnenie cieľov stratégie Európa 2020. Viac ako tretina rozpočtu je vyčlenená na rozvoj a rast regiónov a miest vrátane možnosti ochrániť oblasti kultúrneho a prírodného dedičstva.

Dôraz na kultúru je prítomný aj v ďalších európskych dokumentoch.

- Charta základných práv EÚ v článku 13 Charty základných práv Európskej únie zdôrazňuje slobodu umeleckej tvorby a vedeckého bádania: *umenie a vedecké bádanie sú slobodné.*
- Charta základných práv EÚ v článku 22 charty stanovuje povinnosť rešpektovať *kultúrnu, náboženskú a jazykovú rozmanitosť.*

- Európska stratégia pre kultúru (2007) uznáva, že kultúra je nevyhnutným prvkom na dosiahnutie strategických cieľov EÚ, ktorými sú prosperita a solidarita.

Stratégia pre kultúru v globalizovanom svete (2007) predstavuje historicky prvú európsku stratégiu pre kultúru. Počas jej prípravy boli pri vymedzovaní kultúry zohľadňované tieto aspekty:

- kritické pripomienky teoretikov;
- návrhy a pripomienky politikov;
- potreba konkretizovať pojem «kultúra» tak, aby sa dali aplikovať odporúčania a navrhované postupy a metodiky v rovine každodennej sociálno-kultúrnej praxe;
- existujúce medzinárodne a národné štatistické klasifikácie;
- vplyv tzv. *novej ekonómie* (konceptia oblastí a segmentov kultúrneho a kreatívneho priemyslu).

Stratégia pre kultúru v globalizovanom svete (2007) stojí na troch základných princípoch:

- Na podpore vzájomného dialógu a na pozitívnych prejavoch kultúrnej spolupráce, ktoré sa odvíjajú od princípov pochopenia a rešpektu.
- Na využívaní kultúry ako „katalyzátora“ tvorivosti v súlade s Lisabonskou stratégiou pre zamestnanosť a rast: pri tvorbe pracovných príležitostí, v podnikaní a pri rozvoji partnerstiev medzi kultúrnym sektorom a ostatnými odvetvami. V súčasnosti je kultúra prezentovaná ako štvrtý pilier regionálneho rozvoja a ešte výraznejšie sa vyžaduje využiť jej potenciál na hospodársky rast a na upevňovanie sociálnej súdržnosti.
- Na podpore kultúry ako impulzu a prostriedku kontaktov a vzťahov medzi EÚ a okolitými krajinami. Súčasne sa zdôrazňujú možnosti a potenciál kultúrnej diplomacie, spolu s podporou kultúrnej spolupráce a výmeny, s pozitívnymi účinkami mobility (umelcov, pracovníkov v kultúre, ako aj umeleckých diel).

Medzi najčastejšie kritizované body Stratégie patrili:

- inštrumentálne využívanie kultúry: na kultúru je čoraz viac nazerané ako na využiteľný zdroj, nie ako na oblasť s nedoceniteľnou a nekvantifikovateľnou hodnotou;
- pozícia nekomerčného umenia, ktoré nemôže byť považované len za účastníka súťaží o čo najväčší počet divákov.

Napriek kritike aj aktuálna európska stratégia, tzv. **Zelená kniha (Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu) z roku 2010**, vníma kultúru ako zdroj hospodárskeho rozvoja. Pod tlakom ekonomizácie vnímania kultúry kultúrny sektor prestal byť považovaný za primárne neziskový. Široko vnímané kultúrne a kreatívne odvetvia preukázateľne generujú vyšší finančný obrat ako výrobné odvetvia (automobilový, chemický či potravinársky priemysel). Kultúrny a kreatívny priemysel sa od ostatných hospodárskych segmentov líši aj svojou vnútornou štruktúrou: predstavuje diverzifikované odvetvia národného hospodárstva. Jeho najdynamickejšími zložkami sú často najmä malé podniky, mikropodniky či jednotlivci („kreatívci“), ktorí môžu byť pracovne previazaní s národnými, ale aj s nadnárodnými podnikmi. Aktuálnou úlohou bolo vytvorenie nového spoločného európskeho definičného rámca, ktorý vymedzuje odvetvia kultúrneho a kreatívneho priemyslu (KKP) a nastavuje jednotné pravidlá zberu štatistických údajov, nevyhnutné na ďalšie spracovanie výsledkov a vyhodnocovanie ekonomických ukazovateľov.

3.5 NOVÝ MODEL REZORTNÉHO VNÍMANIA KULTÚRY

Podľa nezáväznej definície, ktorá bola v roku 2011 v rámci členských štátov Európskej únie prijatá, je **kultúrny a kreatívny priemysel (KKP)** „strešným“ pomenovaním pre aktivity a činnosti, začlenené do segmentu národného hospodárstva, ktoré sú založené na ekonomickom aspekte a patria do tvorivej činnosti, výroby a vydávania, šírenia a obchodu. Zahŕňajú tvorivú činnosť, výrobu, reprodukovanie, pre-

zentovanie, reprezentovanie (vrátane exportu), uchovávanie, archívovanie, vzdelávanie, riadenie aj regulovanie. Kultúrnymi aktivitami sa stali pestré a rôznorodé aktivity, ktoré sa prekrývajú s rekreáciou a s turistikou, s voľnočasovými a odpočinkovými aktivitami, s tvorivosťou a so zábavou, s čistotou životného prostredia, s dizajnom a reklamou. Východiskom rozšírenia sektorov presahujúcich oblasť umení smerom ku komerčnejším aktivitám je koncepcia kultúrnej kreativity. **Kultúr-na kreativita** podľa všeobecne prijatého modelu zahŕňa predstavivosť, schopnosť generovať jedinečné (originálne) nápady, nelineárne imaginatívne myslenie, spôsobilosť mentálne spracovávať komplexné symbolické posolstvá, vyjadrované v textoch, zvukoch a obrazoch.

Kreativita založená na kultúre (*culture based creativity*) sa stala strategickou surovinou nového tisícročia. *Kreativita v tomto zmysle závisí od schopnosti ľudí, obzvlášť umelcov, myslieť imaginatívne či metaforicky, vyhýbať sa konvenčnosti a komunikovať emotívne a pomocou symbolov. Má potenciál narušiť konvencie, odvieť od obvyklého spôsobu myslenia a, naopak, umožniť rozvoj nových vízií, myšlienok či produktov, zvyšuje kvalitu ľudského kapitálu.*⁴⁰

K podporným iniciatívam implementácie kultúrneho a kreatívneho priemyslu patria tieto medzinárodné dokumenty:

- Zelená kniha Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu, 2010,
- Európa 2020 – Stratégia pre inteligentný a udržateľný rast podporujúci začlenenie (2010),
- Policy Learning Platform: iniciatíva aliancie kreatívneho priemyslu European Creative Industries Alliance, ktorej cieľom je zvyšovať povedomie o KKP,
- podporný program Európskej komisie Kreatívna Európa (2014 – 2020).

⁴⁰ GAŽOVÁ, V.: Kulturologické prístupy k reflexii kultúrneho priemyslu. Kultúrny a kreatívny priemysel: aktuálne otázky. In: *Acta Culturologica* 21. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, s. 18.

V kontexte nových dokumentov a prístupov sa zásadným spôsobom zmenilo rezortné vnímanie kultúry: z „nepotrebného“ statku a nevýrobného hospodárskeho sektora sa stalo odvetvie, ktoré akceleruje hospodársky vývoj. Kultúrny sektor sa môže dynamicky podieľať na zvyšovaní HDP, na tvorbe pracovných miest a príležitostí nielen v globálnej a národnej rovine, ale aj v rámci regionálnych a miestnych ekonomík.

V aktuálnych koncepcných a strategických dokumentoch rezortný prístup ovplyvňuje **tendencia vnímať kultúru ako dôležitý hospodársky sektor a kľúčový zdroj vzdelanostnej spoločnosti** (Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, s. 14).

Akceptovaný európsky model vníma kultúrny a kreatívny priemysel ako hospodársky segment, vydelený dvomi základnými odvetviami – kultúrnym a kreatívnym sektorom, ktoré sa ďalej vnútorne členia a štruktúrujú.

Kultúrny sektor KKP zastrešuje:

1. oblasť, ktorá je tradične vnímaná ako umenie: prejavy s priznaným charakterom tvorby, špecifické primárne nereprodukovateľným zážitkom, ktorý sa odvíja od špecifickej hodnoty (umeleckej, estetickej, historickej a podobne):
  - scénické umenia ako elitný typ umeleckej produkcie: opera, symfonická hudba, divadlo, tanec;
  - prejavy umeleckej kultúry s primárnou umeleckou a estetickou hodnotou, ako je maliarstvo, architektúra, sochárstvo, fotografia, ale aj remeslá (nielen ľudové remeslá, ale i akékoľvek kurzy a aktivity zlepšujúce remeselné manuálne zručnosti), trh s výtvornou umeleckou kultúrou a so starožitnosťami (umožňuje zisk z jedinečnosti a nenapodobiteľnosti);
  - dynamicky sa rozvíjajúci sektor kultúrneho dedičstva, kam patria najmä múzeá, knižnice, archeologické náleziská, archívy, knižnice;
2. oblasť kultúrneho priemyslu, teda prejavy s priznaným charakterom priemyselnej produkcie, ktoré sú primárne určené pre širší okruh prijímateľov (môžu mať priznaný charakter populárnosti a masovosti) a sú produkované s cieľom ďalej ich hromadne šíriť a exportovať:

- film a video;
- audiovizia, televízne a rozhlasové vysielanie,
- videohry;
- hudobný priemysel: skladateľov, interpretov, textárov ako aj výrobu zvukových záznamov hudobných diel, vydavateľstvá hudobných diel),
- hry a hračky,
- cirkus a festivaly,
- vydavateľský a knižný trh vrátane neperiodických printových médií (spisovateľov, editorov, prekladateľov, redaktorov, vydavateľov audiokníh);
- podporné služby zabezpečované umeleckými a eventovými agentúrami, poradenskými spoločnosťami a podobne.

Kreatívny sektor KKP zastrešuje hospodárske aktivity, ktorých výstupy predpokladajú tvorivú činnosť:

1. kreatívny priemysel – dizajn, architektúru a reklamu, módu (autorskú, jedinečnú a originálnu),
2. príbuzné oblasti – napr. vývoj softvéru.

Vnímanie kultúry a súvisiacich kultúrnych a umeleckých oblastí ako samostatného hospodárskeho segmentu ustanovuje nový spôsob diskurzu a kultúre aj novú paradigmu vnímania kultúry. Július Gajdoš konštatuje, že koncepcia KKP, ktorá vznikla v anglickom jazykovom prostredí a v kontexte inej spoločensko-kultúrnej praxe (vrátane modelov kultúrnej politiky a financovania kultúry) koliduje s doterajšou konceptualizáciou kultúry ako oblasti, ktorej kľúčové prejavy sú nehmotnej (duchovnej) podstaty. Za jeden z kľúčových kolíznych bodov považuje akceptovanie princípu zábavnosti a komerčnej úspešnosti ako identifikačného príznaku kultúrnych aktivít.⁴¹

---

⁴¹ GAJDOŠ, J.: Kreativní průmysly: rozvoj kultury nebo nová tržní totalita? In: *Disk*, 2011, č. 37, s. 14.

Ministerstvo kultúry SR v používanej definícii kreatívneho priemyslu zohľadňuje pripomienky odborníkov, pričom zároveň nadväzuje na uznesenie Európskeho parlamentu z 12. mája 2011. V kontexte opatrení schválených v RIS3, ako aj s ohľadom na opatrenia Operačného programu Výskum a inovácie (a jeho synergie s Integrovaným regionálnym Operačným protokolom) Ministerstvo hospodárstva SR v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR vypracovalo **Stratégiu rozvoja kreatívneho priemyslu v SR (2014)**, ktorá rámcovo mapuje kultúrne a kreatívne sektory a taktiež príbuzné oblasti z hľadiska ich ekonomického potenciálu a navrhuje priority a opatrenia s ambíciou odstrániť hlavné nedostatky vyplývajúce zo slabej dynamiky rozvoja kultúrnych a kreatívnych odvetví. Materiál schválila vláda SR uznesením č. 32/2015.

Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v SR kultúru neprezentuje len ako oblasť, ktorá pre svoju existenciu vyžaduje investície, ale najmä ako oblasť, ktorá okrem hospodársko-ekonomických prínosov generuje aj ďalšie spoločenské prínosy. Súčasťou zmeny rezortného vnímania kultúry je **rozšírenie rozsahu pojmu a zdôrazňovanie trhového potenciálu výsledkov a prejavov ľudskej tvorivosti**: *„podstata kreatívnych a kultúrnych odvetví zahŕňa tvorbu, výrobu a distribúciu produktov a služieb, ktoré využívajú tvorivosť, kreativitu a intelektuálny kapitál ako primárne vstupy, ďalej súbor činností založených na znalostiach, zameraných, ale nie limitovaných umením, potenciálne vytvárajúcich príjmy z obchodu a duševného vlastníctva, a napokon hmotné a nehmotné intelektuálne alebo umelecké služby s kreatívnym obsahom, ekonomickou hodnotou a trhovými cieľmi“*. (Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v SR, 2014, s. 9). Stratégia predstavuje kreatívny priemysel ako *„tie časti ekonomiky, ktoré vytvárajú ekonomickú hodnotu na základe individuálneho tvorivého vkladu či umeleckého nadania. Ide o sektor postavený na zhodnocovaní duševného vlastníctva, do ktorého možno zaradiť oblasti tvorivej činnosti ako architektúra, dizajn, film, hudba, tvorba počítačových hier či reklama, ale aj prezentačné aktivity pamäťových a fondových inštitúcií či výskumné aktivity podľa zákona*

č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov a reštaurátorské práce. Z pohľadu vymedzenia definičného rámca pre Slovenskú republiku je dôležitý aj vývoj v definovaní kreatívneho priemyslu a modelovaní nástrojov na podporu kreatívnej ekonomiky z pohľadu EÚ.“

Koncepčné a strategické materiály Ministerstva kultúry SR vytýčili v kontexte nového rezortného vnímania kultúry súvisiace prioritné oblasti:

- perspektívnosť kultúrneho sektora pre jeho *výrazný hodnotový a ekonomický potenciál* (Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, s. 14),
- rozvoj a podporu prostredia, v ktorom sa rozvíja, generuje a kumuluje kreativita,
- potenciál kultúrno-výchovných a umeleckých projektov a aktivít na všetkých úrovniach a všetkými formami,
- formovanie kultúrnych potrieb verejnosti a zvyšovanie potreby a dopytu obyvateľstva po kultúrnych aktivitách,
- uchovanie živého kontaktu prítomného s minulým vo forme kultúrneho dedičstva: okrem záchranu, ochrany a obnovy pamiatkového fondu a sprístupňovania kultúrneho dedičstva je dôležité integrovať kultúrne tradície predchádzajúcich generácií do súčasného kultúrneho života (Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, s 18),
- cielené a systematické podporovanie pôvodnej umeleckej tvorby od genézy, tvorenia, realizácie či výroby diela až po jeho prezentáciu a distribúciu,
- odbornú a teoretickú prípravu profesionálov pre oblasť kultúry,
- skvalitnenie odbornej reflexie kultúry a výskumu v oblasti kultúry, pričom sa pri výskume kultúry odporúča prihliadať na ďalšie strategické materiály,
- využívanie kultúry ako účinného a funkčného nástroja kultúrnej diplomacie.

Novosť nazerania na kultúru sa prejavuje v spôsobe konceptualizácie kultúry:⁴²

- centrovanie dôležitosti kreativity a z nej vyplývajúcich inovácií,
- upriamenie pozornosti na duševné vlastníctvo,
- kategorizovanie a segmentovanie široko vnímanej kultúry na jednotlivé produktívne sektory a odvetvia,
- modelovanie kultúry ako systému, v ktorom sú kľúčové komerčné a nekomerčné vzťahy, pričom kreatívne a realizačné výsledky činnosti a prejavov konceptualizuje ako *tovary a služby*,
- upriamenie pozitívnych prejavov kultúry v hospodársko-ekonomickej sfére na nadnárodnej úrovni, na úrovni jednotlivých štátov aj regiónov,
- prezentovanie prínosov do sociálnej roviny ako *pozitívnych benefitov*.

Pri analýze ohraničenia kultúry v strategických a koncepcne odborových dokumentoch Slovenskej republiky sa ukazuje nejasnosť principiálnych východísk konceptualizácie kultúry.

Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020 predstavuje kultúru ako fenomén, ktorého jadrom sú symbolické a normatívne kultúrne prvky:

- „*Kultúra je **zušľachtujúcou energiou**, utvára identitu a charakter spoločnosti dovnútra i navonok. ... Tvorí **hodnoty**, vďaka ktorým je život hodný žitia.* (s. 12, s. 37)
- *Kultúra predstavuje aj **perspektívny sektor** s výrazným hodnotovým a ekonomickým potenciálom. Navyše v intelektuálnom, emocionálnom i profesijnom rozvoji človeka zohráva nezastupiteľnú úlohu. Pod jej vplyvom sa utvárajú **spoločenské hodnoty**, vzniká **etická i estetická kultivácia človeka**.* (s. 14)
- *Kultúra však nielen spotrebúva prostriedky, ale aj vytvára hodnoty. Schopnosť kultúry tvoriť hodnoty predstavuje silný ekonomický po-*

⁴² LEHEČKOVÁ, E.: Konceptualizace kulturních a kreativních průmyslů a vývojová dynamika odborné terminologie. In: *Studie z aplikované lingvistiky* 2013/2, s. 58-59.

*tenciál a je prínosom pre rôzne oblasti spoločenského života. Pros-
triedky investované do kultúry sa vrátia mnohonásobne zúročené
v kultúrnych produktoch a službách.“ (s. 37)*

Naproti tomu **Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v SR (2014)** vníma kultúru už ako kultúrno-kreatívny priemyselný sektor, ktorého ťažiskom je kontinuálny kolobeh kultúrnych a umeleckých činností:

- „*podstata kreatívnych a kultúrnych odvetví zahŕňa tvorbu, výrobu a distribúciu produktov a služieb, ktoré využívajú tvorivosť, kreativi-
tu a intelektuálny kapitál ako primárne vstupy, ďalej súbor činností
založených na znalostiach, zameraných, ale nie limitovaných ume-
ním, potenciálne vytvárajúcich príjmy z obchodu a duševného vlast-
níctva, a napokon hmotné a nehmotné intelektuálne alebo umelecké
služby s kreatívnym obsahom, ekonomickou hodnotou a trhovými
cieľmi.“ (s. 9)*
- upriamuje pozornosť na tri sféry kultúrno-umeleckých hodnôt: imanentné, sociálne a ekonomické,
- jednotlivé segmenty kultúrneho a kreatívneho sektora vníma ako vzájomne sa ovplyvňujúce a previazané (modelovanie KKP ako schémy sústredných kruhov).

Česká lingvistka Eva Lehečková upozorňuje aj na ďalšiu dôležitú konceptualizačnú stratégiu kultúrneho a kreatívneho priemyslu (KKP) v slovenskom a českom jazykovom prostredí:⁴³

- Na označenie KKP sa v rôznych európskych jazykoch používajú odlišné spojenia s odlišnou mierou významovej stability: najmä v slovenčine a češtine nie je význam spojenia *kultúrny a kreatívny priemysel* ustáleným, jasne vymedzením pojmom.

⁴³ LEHEČKOVÁ, E.: Konceptualizace kulturních a kreativních průmyslů a vý-
vojová dynamika odborné terminologie. In: *Studie z aplikované lingvistiky*
2013/2, s. 60 a n.

- Slovenský jazykový úzus inštitucionalizoval spojenie *kultúrny a kreatívny priemysel* a o terminologickú jednotnosť sa snažia aj oficiálne preklady medzinárodných koncepcných a strategických dokumentov.
- V českom jazykovom prostredí nie je prijatý úzus prekladu termínu, k najčastejšie používaným prekladovým tvarom patria pomenovania *odvětví tzv. kreativního průmyslu, kulturní a kreativní sektor, kulturní a tvůrčí odvětví*.
- Gramatická forma jednotného čísla v slovenskom preklade *kultúrny a kreatívny priemysel* **významovo naznačuje homogénosť kultúry**. Pomenovanie v tvare jednotného čísla je vo významovom rozpore s modelovou schémou, ktorá akcentuje diferencovanosť a vnútornú stratifikáciu kultúry ako hospodárskeho systému. Pri odkazovaní na jednotlivé vnútorné zložky KKP nahrádzame gramaticky nevhodný tvar „priemysly“ pomenovaním *odvetvia*.⁴⁴
- Zavedený preklad kreatívne odvetvia je významovo adekvátnejší ako v niektorých prípadoch používaný preklad *tvorivé odvetvia*. Adjektívum *tvorivý* sa spája najmä s lexikálnymi jednotkami, ktoré patria do sémantického poľa ľudskej mysle, jej schopností a produktov (človek, schopnosť, duch, sila, energia, fantázia, činnosť). Adjektívum *tvorivý* je etablované v oblasti textov venovaných umeniu a kultúre. Odkazuje na vnútorné, individuálne aspekty ľudskej imaginácie. Adjektívum *kreatívny/kreatívne* je internacionalizmus, ktorý sa intenzívne používa najmä v ekonomickom a manažérskom diskurze s lexikálnymi jednotkami so sémantickým poľom činnosti a schopnosti, ktoré významovo odkazujú na procesuálne akty a predstavuje všeobecnejšiu, nadindividuálnu koncepciu. Adjektívum *kreatívny* významovo adekvátnejšie súvisí s koncepciou kultúry ako priemyselného odvetvia.

⁴⁴ Slovenský a český jazykový úzus pomenovanie *sektor* vníma ako vyššiu zložku organizačnej štruktúry a pripúšťa spojenia *súkromný kultúrny sektor, verejný sektor kultúry, komerčný sektor*.

- **Aktivity, činnosti a prejavy, ktoré sú situované v „jadre“ KKP**, patria do osobitne vymedzeného segmentu kultúrneho priemyslu, sú výsledkom ľudskej imaginácie. Na ich pomenovanie a označenie preferujeme **adjektívum tvorivý**. Sémantický rozdiel medzi tvarmi *kreatívny* a *tvorivý* umožňuje komunikovať odlišnosť vnímania kreatívnych odvetví ako komerčných a ziskových od kultúrnych odvetví, ktoré majú v rámci KKP výnimočnú pozíciu „jadra“, spojenú s kumulovaním špecifických hodnôt naviazaných na ľudskú tvorivosť.

Kreatívny priemysel predstavuje viacvrstvový medzisektorový hospodársky segment s narastajúcim potenciálom: strategické dokumenty prezentujú kultúrne a tvorivé/kreatívne odvetvia ako „chrbtovú kosť“ hospodárstva EÚ. Metodiky a stratégie regionálneho rozvoja (Agenda 21 pre kultúru) upozorňujú na nové funkcie kultúry **tým, že ju** prezentujú najmä ako tzv. **štvrtý pilier regionálneho rozvoja**.

Manažovanie kultúry v intenciách kreatívnej ekonomiky môže kultúrny a sociálny život výrazným spôsobom obohatiť, ale potenciálne obohatenie jednotlivcov či tzv. širokej verejnosti nesmie byť dôvodom na prehliadanie viacerých negatív a rizík. Jedným z najcitlivejších je absencia, resp. **slabá rozvinutosť mestskej kultúry metropolitného typu**.

Podobne ako v ostatných európskych štátoch, aj v Slovenskej republike narastajú kultúrne aj sociálne rozdiely medzi obyvateľmi hospodársky prosperujúcich oblastí a tzv. zaostalými oblasťami, v ktorých sú obyvatelia procesmi reštrukturalizácie priemyslu, deindustrializáciou a ekonomickou krízou v čoraz väčšej miere ohrození. **Sociálnopriestorová diferenciácia** sa prejavuje územnými rozdielmi v sociálnych charakteristikách, v kvalite infraštruktúry, v dostupnosti práce a služieb, v ponuke pracovných príležitostí, ale aj v rovine kultúrnych a sociálnych služieb a vymožeností.

Slovenská republika patrí medzi **krajiny so stabilizovaným vzorcom regionálnej štruktúry**: priestorová diferenciácia je ustálená a pozícia niektorých regiónov sa nemení. Zaostávajúce regióny sa takmer výlučne nachádzajú len v južnej časti stredného Slovenska a na východnom Slovensku, s výnimkou regiónu Žiar nad Hronom.

Vzniknutý vzorec už nadobudol formu medializovaného stereotypu, ktorý sa podieľa na polarizácii vzniknutého stavu a stigmatizuje rezidentov tzv. „málo rozvinutých“ a „výrazne zaostávajúcich“ regiónov, takže stigmatizácia obyvateľov dotknutých oblastí sa ešte prehľbuje. Vzniknutý začarovaný kruh je rizikový nielen pre hospodársko-sociálnu sféru, ale jeho dôsledky sú patologické najmä preto, lebo poznamenávajú mentalitu obyvateľov dotknutých oblastí a regiónov. Stigmatizovaní obyvatelia „problémových“ oblastí sú nielen znechutení a apatickí, ale často bez pomoci zvonku nevedia identifikovať potenciál a kvality regiónu ani seba. Riešenia poskytujúce zmeny tohto stavu nemôžu byť založené výlučne na investíciách do ekonomicko-hospodárskej oblasti, ale musia priniesť aj uvedomenie si skutočnosti, že význam investícií do sociálnej a kultúrnej oblasti nesmie byť naďalej podhodnocovaný a zanedbávaný.⁴⁵

Na ďalšie dimenzie problému upozorňujú prieskumy EU SILC, podľa ktorých Slovensko dlhodobo patrí medzi **krajiny s výraznými hospodárskymi a sociálnymi rozdielmi medzi regiónmi**. Pod vplyvom hospodárskej krízy sa výrazne prehľbili rozdiely medzi 10 % najvýkonnejších a 10 % najslabších regiónov. Najvyššie disparity sa prejavujú medzi regiónom Bratislava, s výrazne metropolitným charakterom, a regiónmi východného a stredného Slovenska, ktoré majú výrazný vidiecky ráz. Z realizovaných porovnaní vyplýva aj to, že **Slovenská republika patrí medzi členské krajiny OECD s najvidieckejším rázom**, keďže len 38 % obyvateľstva žije v mestských oblastiach, čo je najnižšia úroveň zo všetkých krajín OECD. Štatisticky Slovenská republika patrí medzi krajiny s nižšou mierou rizika chudoby, k najohrozenejším typom domácností patria rodiny s tromi a viac závislými deťmi, nasledované seniormi. Napriek tomu Národná stratégia regionálneho rozvoja vníma Slovensko ako krajinu s vysokou kvalitou života občanov na celom území štátu a vo všetkých regiónoch.

⁴⁵ SLUŠNÁ, Z.: Creativity in the local cultural conditions of Slovakia: opportunity and risks. In: Psychology & psychiatry, sociology & healthcare education, vol 2. Sofia : STEF92 technology, 2014. s. 177-184.

Disparity sa čoraz výraznejšie prejavujú v každodennom živote málo rozvinutých regiónov a subregiónov ako **zhoršovanie demografickej a vzdelanostnej štruktúry a zhoršovanie kvalitatívnych parametrov ľudského potenciálu**, ktoré sa následne premietajú do kvalít sídelného prostredia či do pripravenosti (ľudskej aj odbornej) na realizáciu regionálnych rozvojových projektov.⁴⁶

V prostredí verejnoprospešných kultúrnych subjektov je dôležitým cieľom systematické **aktivizovanie prijímateľov, podnecovanie ich záujmu o participáciu na verejnom živote a spoluvytváranie podnetov a príležitostí na prehlbovanie kreatívnych kompetencií**.⁴⁷ Spokojnosť obyvateľov s kultúrnym a spoločenským životom znamená aj vytváranie podmienok na udržanie a kreatívne rozvíjanie jedinečných a výnimočných miestnych kultúrnych tradícií a miestneho kultúrneho dedičstva a upevňovanie vedomia potreby zachovať ich pre ďalšie generácie. Kvalita kultúrneho a sociálneho života sa prejavuje aj v kvalite ľudských zdrojov. K viditeľným prejavom nepatrí len miera participácie na verejnom kultúrnom a sociálnom živote, ale aj priaznivá kultúrna klíma. Priaznivú kultúrnu klímu vytvára tolerantné spoločenstvo, ktoré kriticky rešpektuje kultúrnu a sociálnu odlišnosť, vie oceniť tvorivé inovácie a nebojí sa ocenenie navonok prejaviť.

ZHRNUTIE

V súčasných teoretických koncepciách sa čoraz častejšie využíva inkluzívny prístup ku kultúre. Jednu zo základných používaných definícií vytvorili odborníci spolupracujúci s organizáciou UNESCO. **Inkluzívny prístup ku kultúre** prezentujú aj koncepčné dokumenty Rady Európy. Pod kultúrou nie je myslené len vysoké umenie, ale všetko,

⁴⁶ GAJDOŠ, P.: Vývoj regionálnych disparít na Slovensku – málo rozvinuté regióny. In: *Životní prostor*, vol. 42, 2008, no. 1, s. 22-23.

⁴⁷ PRAVDOVÁ, H.: Kreatívny priemysel. Legitimizovanie ekonomizácie mediálnej kultúry. In *Metamorfózy priemyslu kultúry*. *Acta Culturologica*, no. 23. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2014, s. 152, s. 95.

čo je v súčasnej spoločnosti prostriedkom a nástrojom na zdokonalenie a kultiváciu (so špeciálnym dôrazom na voľnočasové aktivity).

V každodennom živote sa stretávame s rozmanitými kultúrami, nie s jedinou všeludskou kultúrou. Dokumenty a legislatíva Európskej únie, ako aj deklarácie UNESCO tento východiskový fakt zvyrazňujú často prízvukovanou tézou, že univerzálna kultúra má rozmanité formy v čase a priestore: **kultúra sa prejavuje vo svojej rozmanitosti.**

Za pozitívne dôsledky zdôrazňovania princípu kultúrnej odlišnosti a aplikovania princíпов kultúrneho pluralizmu možno považovať:

- zviditeľnenie faktu, že veľké sociálne celky („národ“) tvoria vnútorné rozmanité spoločenstvá a zoskupenia,
- v spoločnosti tvorenej rozmanitými prvkami majú mať prvky, ktoré rešpektujú normami ustanovený stav, rovnocenné postavenie,
- rozmanité prvky a zoskupenia majú právo prejavovať svoju jedinečnosť a odlišnosť, môžu vyžadovať toleranciu väčšiny, ale zároveň by mali prejavovať toleranciu smerom k väčšine.

V nazeraní na kultúru v rámci tzv. rezortného prístupu je sledovateľná **tendencia po jej ekonomizácii.** Vnímanie kultúry ako nového sektora priemyslu súvisí so snahou v maximálnej možnej miere využiť hodnoty a funkcie kultúry pri generovaní rozmanitých foriem kapitálu (ľudského, inštitucionálneho, kultúrneho a spoločenského). V kultúrnej politike a vo vládnych strategických dokumentoch je kultúra deklarovaná ako objekt verejného záujmu a s kultúrou sa aj naďalej spája verejnoprospešná **činnosť.** Napriek tomu sú hranice medzi komerčnou a nekomerčnou sférou kultúrnych aktivít, tovarov a služieb čoraz nejasnejšie.

Inováciou súčasných európskych legislatívnych dohovorov vo sfére kultúry je **akceptovanie osobitného charakteru kultúrnych aktivít, tovarov a služieb, ako aj zdôrazňovanie ich celospoločenského významu, celospoločenských hodnôt a verejnej prospešnosti.**

Do centra pozornosti sa dostala aj kvalita kultúrneho a sociálneho života (sociálna integrácia, vnútorná súdržnosť spoločenstva), ako aj kvalita ľudských zdrojov (kultivácia jednotlivca).

Dokumenty venované kreatívnej ekonomike a kreatívnym odvetviam zdôrazňujú, že kultúra môže byť východiskom **ekonomických aktivít** obcí, miest a regiónov.

Podľa koncepčných a metodických dokumentov sú dôležitou súčasťou kreatívnych odvetví priemyslu kultúrne vzdelávanie a tréningy, umenie a remeslá, ako aj aktivity spojené s prevádzkovaním galérií, múzeí, knižníc a s organizovaním výstav.

4

SÚČASNÁ KULTÚRNA SITUÁCIA: VÝZVY, RIZIKÁ A MOŽNOSTI

Pojmom globalizácia súhrnne označujeme rozsiahle a zložité procesy, ktoré sa najviditeľnejšie prejavujú v politickej a hospodárskej sfére zintenzívnením vzájomnej spolupráce a prepojením trhov. Spravádza ich kreovanie nadnárodných komunikačných, informačných, dopravných a kultúrnych sietí.

Globalizácia a pokračujúca modernizácia ovplyvňujú aj vnímanie **priestoru a času** ako základných antropologických kategórií. James Clifford považoval za metaforu, charakterizujúcu sociálnu a kultúrnu realitu od konca dvadsiateho storočia posun od „koreňov“ (*roots*) k „cestám“ (*routes*).

Zygmund Bauman pre toto obdobie rozlíšil vzorce životného štýlu, medzi nimi aj vzorec Tuláka a Turistu.

- Tulák opustil domov a k svojmu bytiu nepotrebuje korene: odmieťa sa zastaviť a zabývať sa, svoju trasu neplánuje, je náhodná a vyznačuje sa množstvom dočasných zastávok na miestach, ktoré mu ponúkajú možnosť zažiť niečo alebo zažiť čokoľvek.
- Turista opúšťa „domov“ s túžbou získať neustále nové a intenzívnejšie zážitky, aby v maximálnej miere uspokojil svoje momentálne potreby a požiadavky, ktoré sa menia príliš rýchlo na to, aby mohol so svojím momentálnym okolím nadviazať hlbšie a pevnejšie väzby.

„Vykoreňovanie“ a oslabenie vnímania symbolických dimenzií priestoru narušili kultúrne spoločenstvá. Hľadanie riešení upriamilo pozornosť na miestnu kultúru, ktorá je „trendovým“ problémom. Dôvody záujmu o túto oblasť pomerne jasne formuloval Ulf Hannerz:

„hovoríme o svetovej kultúre, ale nie vždy sme schopní dôsledne si uvedomiť, čo svetová/globálna kultúra je. Ľudia potrebujú obraz z „vtácej perspektívy“, ale je takýto pohľad možný v prípade kultúry?“ Za odpoveď môžeme považovať konštatovanie Kevina Robinsona, že lokálna kultúra je v porovnaní s globálnou vždy praktická, pretože vychádza z konkrétnej žitej skúsenosti.

4.1 KORÓZIA SOCIÁLNEHO PRIESTORU AKO DÔSLEDOK GLOBALIZÁCIE

Relativizácia dôležitosti „vrastenosti“ do konkrétneho (sociálneho a kultúrneho) priestoru signalizuje vysokú mieru flexibility a adaptability na zmeny (Richard Sennett). Koncom minulého storočia sa stala vyžadovanou osobnostnou kvalitou, keďže uľahčovala fungovanie jednotlivca v globalizovanom svete.

Jednotlivec bez koreňov sa ukázal byť nielen flexibilným, mobilným a adaptabilným, ale aj v mnohých prípadoch aj k daniu okolo seba ľahostajným, flegmaticky apatickým, emocionálne neukotveným v čase, v priestore či v sociálnych väzbách.

K sledovateľným prejavom globalizácie v kultúrnej a sociálnej sfére ďalej patria:

- narušenie sociálnych interakcií: atomizácia a partikularizácia,
- rozpad tradičného poriadku, rozklad tradičných sociálnych celkov a „vykoreňovanie“ jednotlivca z tzv. tradičných socialít,
- transformácia hospodárskych a výrobných procesov a s nimi spojené zmeny v sociálnej štruktúre,
- nový konzumerizmus (hyperkonzum), naviazaný na hedonistickú ekonomiku spotreby (ktorá je hnacím motorom globalizácie),
- radikálna mobilita ľudí a zrýchlená difúzia kultúrnych prvkov,
- prehlbujúca sa individualizácia.

Globálnu ekonomiku spotreby sprevádza nielen radikálna diferenciácia pracovných podmienok, ale aj sociálne a demografické zmeny:

starnutie populácie, rastúci podiel bezdetných manželstiev, posun veku prvorodičiek, zvýšenie záťaže na ľudí v produktívnom veku, pretože okrem starostlivosti o dorastajúce deti čelia aj etickému imperatívu starostlivosti o rodičov – seniorov, zvyšovanie podielu matiek samoživiteľiek a podobne. Prehlbujúca sa stratifikácia spoločnosti a nerovnomerné prerozdelenie zdrojov vedie k skupinovému deklasovaniu: k „zániku“ či rozkladu strednej triedy, k marginalizácii (miestami ghe-toizácii) lokalít či oblastí. Témou na prelome milénii sa stalo deštruktívne pôsobenie globálnych trhov: **korózia sociálnej súdržnosti**.

V roku 1996 Európska komisia publikovala správu o sociálnej súdržnosti, v ktorej zníženie ekonomickej výkonnosti spojili so sociálnou dimenziou (s nízkou mierou stability politických systémov, so slabými sociálnymi väzbami a s nízkou mierou solidarity medzi jednotlivými skupinami obyvateľstva). Za faktory polarizácie obyvateľstva považuje:

- nerovnomerné prerozdelenie ekonomického kapitálu, investícií a pracovných príležitostí,
- sociálne a kultúrne parametre „kvality života“,
- disparity prejavene v rovine miestnej kultúry,
- stigmatizovanie lokalít a regiónov: ich označovanie za nerozvinuté, neprogresívne, periférne, marginalizované.

Výskumy EU SILC zviditeľnili, že v prípade niektorých regiónov a oblastí sa disparity, diferenciácie a polarizácia prehľbujú. Jedným z negatívnych vyústení globalizačných procesov a tendencií tzv. druhej modernity je narušenie vnútornej súdržnosti národných štátov a miestnych spoločností.

4.2 MIESTNE KULTÚRNE SYSTÉMY AKO KONŠTITUTÍVNE PRVKY NÁRODNEJ KULTÚRY

So zmenou úlohy národných štátov sa do popredia sa dostali regióny a sídla (mestá a obce) ako nielen geograficky ohraničené územné

celky, ale najmä konkrétne kultúrne a sociálne jednotky, aktívne vstupujúce do procesov lokálneho a regionálneho rozvoja.

Posledné desaťročia poznamenala rekonceptualizácia procesu udržateľného rozvoja: v centre pozornosti je dynamizácia a mobilizácia aktérov a jednotlivých subjektov (obyvatelia, firmy, samosprávy a štátna správa), ktorí sú v konečnom dôsledku skutočnými realizátormi zmien. Aj štúdia OECD *Regions at a Glance* (2013) upozorňuje, že na hospodárskom a ekonomickom raste národných ekonomík sa čoraz výraznejšie podieľajú regióny. Zmierňovanie disparít a zlepšenie, či aspoň udržanie kvality života obyvateľov si vyžaduje súčinnosť a spoluprácu na všetkých úrovniach verejnej správy a koordináciu cieľov a politík adresne, cielene, bez zbytočného zvyšovania vynaložených prostriedkov a s maximálnou efektivitou.

Projekty regionálneho rozvoja nasmerovali záujem teoretikov aj aktérov občianskeho verejného života **na základné kolektívy vo forme miestnych (lokálnych) spoločenstiev**. Miestne kultúrne systémy sú rovnako dynamický a premenlivý jav ako celá kultúra. Najčastejšie existujú vo vnútri národnej kultúry a komunikujú s okolitými miestnymi kultúrnymi systémami, v kontexte s mainstreamovými a dominantnými kultúrnymi vplyvmi, s národnou kultúrou a s inými kultúrnymi tradíciami a vplyvmi.

Miestna kultúra predstavuje relatívne autonómny systém: základom spôsobu života ľudí v určitej lokalite je adaptácia na jedinečné, v mnohých prípadoch neopakovateľné, kultúrne, historické, spoločenské a geografické špecifiká. Miestna kultúra je špecifická a jedinečná konkrétnymi a konkretizovateľnými znakmi a prejavmi spôsobu života.

Každá miestna kultúra je neopakovateľný systém, viazaný na konkrétny priestor a na jeho environmentálne podmienky, konkrétne zoskupenie ľudí, konkrétny étos. Kultúrne systémy viazané na konkrétne sídelné spoločenstvo (miestna kultúra) majú s národnou kultúrou množstvo spoločných znakov a zároveň sa v niektorých znakoch môžu odlišovať. Najčastejšie existujú vo vnútri národnej kultúry a s národnou kultúrou komunikujú. Prejavy a charakteristické znaky

miestnej kultúry sú viazané na konkrétne teritórium. Sú priestorovo a časovo ohraničené. Predstavuje prostredie, s ktorým jednotlivec najčastejšie a najintenzívnejšie prichádza do každodenných kontaktov. Participácia na miestnej kultúre vo forme rozmanitých a pestrých kultúrnych aktivít, podujatí a kreatívnych či voľnočasových podujatí a aktivít umožňuje jednotlivcom prežiť skúsenosť človeka ako sociálnej bytosti, teda „bytia“ v spoločenstve.⁴⁸

Ak predchádzajúce desaťročia zvyčajne nevyhnutnosť vzájomnej odlišnosti, **v súčasnosti sa pozornosť zameriava na zviditeľnenie princípov, ktoré sú podmienkou pocíťovania spolupatričnosti a súdržnosti:** spoločných hodnôt, predstáv, presvedčení, „spoločných vízií“ a cieľov.

Kultúrny „lokálpatriotizmus“ prerástol do globálneho fenoménu a ako taký predstavuje pozitívny aspekt globalizačných procesov. Prejavuje sa:

- záujmom občanov o participáciu na verejnom občianskom živote,
- záujmom o lokálne a tradičné kultúrne prvky, obsahy a prejavy,
- záujmom o využívanie občianskych práv a slobôd,
- viditeľnejším verbalizovaním požiadaviek o neustále zlepšovanie životných podmienok,
- návratom k tradičným remeslám, k lokálnym komoditám a potravinám.

Súčasný človek potrebuje istoty, ktoré jeho každodennosti „dajú rozmer“ tak, aby mohol následne zažiť ontologicky nezastupiteľné pocity bezpečia a vnútornej naplnenosti, dôležitých oporných princípov „dobrého života“, ktorý v konzumnom svete nahrádza s „miesto človeka v kozme“ (Max Scheler).

Jednotlivec ako sociálna bytosť (aristotelovský *zoon politicon*) sa so sociálnym kolektívom identifikuje počas socializácie a enkulturácie,

⁴⁸ KRÝSTOŇ, M.: Historické aspekty voľnočasovej edukácie. In: Lukáč, M. (ed.) *Edukácia človeka: problémy a výzvy pre 21. storočie*. Prešov : Prešovská univerzita, 2012, s. 53-57.

pričom žiadna sociálna identita dnes nie je jediná, výlučná a definitívna.

Spolupatričnosť a súdržnosť sú opornými princípmi kolektívnej identity. Identita so sociálnym kolektívom a následná aktívna participácia na všetkých formách života občianskej spoločnosti predpokladá porozumenie svojej situácii, udalostiam a ďalším aktérom sociálno-kultúrneho systému. Preto musí mať oporu:

- musí byť „zakotvená“ v konkrétnych kultúrnych fenoménoch,
- v ritualizovanom a usporiadanom prežívaní každodennosti,
- v detailoch sociálnych interakcií,
- vo zvykoch, rutinách, v praktickom vedení a v kognitívnom kapitáli,
- v kontinuite významov, s ktorými sa vo vedomí subjektov spája a na pozadí ktorých ju jednotlivci a skupiny potvrdzujú a „zvecňujú“ tu a teraz, smerom do minulosti aj smerom do budúcnosti.

Kultúrne aktivity umožňujú vytrhnúť ľudí zo strnulosti konzumu ponúknutím možností niečo zažiť. Súčasný človek preferuje aktívnu zážitkovú participáciu na dianí, ale jej konkrétne prejavy už často nie je schopný definovať. Ďalšou z horúcich tém dneška sú projekty revitalizácie komunity a transformácie pasívnych nezainteresovaných občanov na občanov aktívnych a participujúcich. Takáto zmena ale predpokladá radikálny obrat a zmenu správania sa: prevzatie zodpovednosti za komunitu medzi jej členmi. Za pozitívne východisko, ale aj cieľ našich snažení môžeme považovať to, že verejná participácia na dianí a živote komunity je osvojiteľnou kompetenciou.

4.3 KULTÚRNE DEDIČSTVO: KULTÚRNY ANTIKVARIÁT, ATRAKTIVITA ALEBO ZDROJ INFORMÁCIÍ A NÁPADOV?

Kultúra je živé a dynamické bohatstvo každého spoločenstva, ktoré neprestajne vytvára, udržiava, obnovuje a pretvára tak, aby plnilo rozmanité, dynamicky a kontextovo sa meniace funkcie. Každé spoločenstvo nepretržite generuje nové prvky, významy, symboly, obrazy a jeho

členovia im permanentne prisudzujú funkcie a hodnoty. Reaktualizácii a inovácii funkcií podliehajú všetky prvky kultúry. Kultúrna tradícia a kultúrne dedičstvo podliehajú nepretržitému procesu obnovy a adaptácie. Uvažujeme o nich ako o tzv. otvorených systémoch, ktorých obsahy a prvky kvôli časovej ruptúre medzi „tvorcami“ a súčasnými nositeľmi musia byť aktualizované. Permanentná aktualizácia umožňuje to, že tradícia ako kanál nadväznosti medzi minulým a súčasným zostáva aj v odlišných podmienkach komunikatívna a „živá“. Hoci sa mnohé prvky kultúrnej tradície môžu zdať v konfrontácii so súčasným spôsobom života zastarané, nemoderné a nefunkčné, ich **význam spočíva v hodnotách, ktoré sociálny kolektív s tradíciou spája** a ktoré jej prisudzuje.

Ruský kulturológ Jurij Lotman hovorí, že kultúrna tradícia je informačnou pamäťou a komunikačným rezervoárom kolektívu. Tento systém je zároveň veľmi krehký a najmä globalizácia a turbulentné šírenie pseudokultúry (ako niektorí teoretici nazývajú súčasnú bulvarizovanú podobu kultúry šírenej masovými médiami) narúšajú nielen samotnú kultúrnu tradíciu, ale najmä vzťah jednotlivcov a spoločenstva k nej.

Dynamicky sa rozvíjajúce komunikačné technológie umožňujú rýchlu a dostupnú výmenu informácií a uľahčujú šírenie kultúrnych prvkov cez rozmanité kultúry. Súčasná, tzv. blahobytná spoločnosť produkuje výrazne viac ako potrebuje: spotreba nie je len motorom hospodárstva a ekonomiky, ale v mnohých prípadoch akoby zmyslom existencie na konzum orientovaných jednotlivcov. Konzument sa riadi primárne heslom módnosti a podlieha diktátu zmeny. To, čo sa rýchlo a dynamicky neobmieňa, považujeme za zastarané a podozrivé: postoj mnohých sa voči „dedičstvu minulosti“ zásadným spôsobom zmenil. Čoraz menej ľudí si uvedomuje dôležitosť a nevyhnutnosť tradovania, odovzdávania kultúry medzi generáciami idúcimi za sebou. Zachovávanie kultúrneho dedičstva je zase považované za zbytočnú, často dokonca až príliš nákladnú nenávratnú investíciu.

Ochrana kultúrnej tradície a kultúrneho dedičstva patrí medzi strategické ciele nadnárodných organizácií, ako je UNESCO, Európa-

ska komisia, aj medzi priority jednotlivých členských štátov Európskej únie. Uchovávanie a ochrana kultúrnej tradície a kultúrneho dedičstva je inštitucionalizovaným procesom, ale mala by mať oporu v každodenných spontánnych aktivitách dobrovoľníkov.

Kultúrna tradícia a kultúrne dedičstvo ako „odkaz“ minulosti neustále obnovujú svoju funkčnosť v novom kontexte, ktorý je odlišný – časom, ale aj spôsobom života spoločenstva a jeho členov, mentalitou a klímou doby. Rovnako ako kultúra, ani kultúrna tradícia nemôže existovať bez pričinenia človeka: **vyžaduje si aktívny, ale zároveň aj kreatívny postoj k „minulému“**. Tradície vždy fungujú v sociálnych kolektívoch: na svoje pretrvanie vyžadujú nositeľa – ľudí, ktorí tradíciu šíria, rešpektujú a vnímajú ako súčasť každodenného života. O tom, čo sa stane a momentálne bude súčasťou kultúrnej tradície a kultúrneho dedičstva, nerozhodli len predkovia v minulosti, svojím postojom a každodenným konaním sa na fungovaní tradície každodenne podieľajú všetci členovia spoločenstva. Ustanovovanie tradície a vnímanie jej funkcií a hodnôt je v súčasnej civilizačnej etape radikálne iné ako v predchádzajúcich vývojových typoch spoločností.

Ako otvorený a neustále sa ustanovujúci systém nie je dopredu určeným súborom prvkov a významov. Vnímanie a životnosť tradície súvisia so špecifickými hodnotami, ktoré tradícii ako celku, ale aj jej jednotlivým súčasťam, pripisuje spoločenstvo používateľov. V modernej spoločnosti tradícia nepredstavuje nespochybniteľne nadosobnú autoritu. Ak v predchádzajúcich civilizačných etapách bola „patina“ tradície garanciou a zárukou príťažlivosti a kvality tovaru, služby či výtvoru, v súčasnej spoločnosti je lákadlom pre používateľov krátkodobosť, módnosť, trendovosť.

Kultúru aj kultúru tradíciu „udržiavajú pri živote“ aktivity jednotlivcov, nositeľov tradícií, aj celého spoločenstva. Medzi nimi sú dôležité najmä tieto:

- „učenie sa“ kultúrnej tradícii, oboznamovanie sa s kultúrnym dedičstvom a medzigeneračné odovzdávanie povedomia o význame a hodnotách kultúrneho dedičstva,

- identifikovanie nových foriem a prvkov v kultúrnom dedičstve a v kultúrnej tradícii, pretože neustála aktualizácia znamená udržiavanie sebaobnovujúcej sa funkcie samotnej kultúry,
- oživovanie a reaktualizácia tých prvkov kultúry, ktoré na určitý čas stratili alebo zmenili svoje primárne funkcie, napríklad záujmom o tradičnú ručnú remeselnú výrobu alebo o unikátne tradičné výrobné postupy,
- pamätanie si rituálov, zvykov a obyčají spoločenstva a ich rešpektovanie ako súčasti nehmotného kultúrneho dedičstva,
- zachovávanie kultúrnej tradície alebo jej vybraných, funkčných a aktualizovaných častí a ich predstavovanie, interpretovanie a revitalizovanie ako ďalšieho svojím významom otvoreného fenoménu,
- imitovanie „odkazu predkov“ a ich scénická úprava a štylizovanie ako súčasť vzbudzovania záujmu o vrstvu našej tradičnej kultúry,
- nielen legislatívna, ale aj praktická každodenná ochrana kultúrneho dedičstva.

Tradícia sa obnovuje v tvorivom dialógu, ktorý môže mať rozmanité podoby: od ustrnutej a slepej imitácie cez kreatívne rešpektovanie až po jej vedomé popieranie či odmietanie. Tradície zostávajú „živé“ dovtedy, kým sú tvorené a reaktualizované prirodzeným spôsobom a kým ich spoločenstvo používateľov rešpektuje a zachováva bez donútenia a nátlaku. Ak spoločenstvo prestane kultúrnemu dedičstvu prisudzovať hodnoty, nebudú s ním spájať žiadne konkrétne funkcie a nebudú ich prvky oživovať opakovaním, tradícia prestane byť živá a hrozí, že stratí svoje opodstatnenie a zanikne. V prípade straty všetkých kontextových väzieb tradíciu možno oživiť a revitalizovať, ale vzniknutá ruptúra sa môže prejaviť zmenami vo vnímaní kultúrnych obsahov, obrazov či významov.

Zachovanie a ochrana starostlivo vybraných častí kultúrnych výtvorov vo forme kultúrneho dedičstva a kontinuálne odovzdávanie kultúrnej tradície sú garanciou vnútornej súdržnosti a kolektívnej identity spoločenstva, ale zároveň sú zdrojom podnetov, inšpirácií

a informácií aj pre ostatných, či už sú to ostatné členské štáty Európskej únie a obyvatelia Európy, alebo – vďaka aktivitám organizácie UNESCO – aj celé ľudstvo.

Naše slovenské kultúrne dedičstvo predstavuje unikátny a jedinečný systém, ktorý slúži na rozvoj spoločnosti a obohacuje nielen nás, ale aj celé ľudstvo. Je svedectvom a dokladom o tom, že náš materský kultúrny priestor (či už pod ním budeme vnímať národný štát, alebo celú Európu) je príkladom fungovania kultúrneho pluralizmu s jeho pozitívnymi aj negatívnymi aspektmi. Poznávanie kultúrneho dedičstva a kultúrnych tradícií slúži ako jedinečná príležitosť na vzájomné poznávanie sa odlišných kultúr. Stáva sa významným segmentom tzv. kultúrneho a kreatívneho priemyslu a potenciálom, ktorý v rámci kultúrnej turistiky ako nového a nesmierne dynamického segmentu hospodárstva generuje ďalšie zisky. Špecifikom Slovenskej republiky je rozmanité a bohaté kultúrne dedičstvo, ktoré môžeme vnímať ako atraktivitu generujúcu ďalšie potenciálne hodnoty. Jeho poznanie a využívanie je jedným z občianskych práv.

4.4 POTENCIÁL KULTÚRNEJ A SOCIÁLNEJ ANIMÁCIE

Animácia je svojou podstatou kreatívnou stratégiou, ktorej pomenovanie má základy v latinskom slove anima – duša. V okolí väčšiny z nás žijú ľudia, ktorí dokážu svojou prítomnosťou rozprúdiť ustrnutú komunikáciu, rozvíriť zábavu alebo akokoľvek inak zdynamizovať a oživiť svoje bezprostredné okolie.

Animácia je:

- komplexnou metódou a uceleným súborom stratégií zameraných na povzbudzovanie, oduševňovanie a motivovanie ľudí k účasti na dianí okolo seba, a to rovnako v sociálnom, ako aj v kultúrnom živote,
- zahŕňa mobilizačné aktivity zacielené na človeka a s ním spojený „ľudský kapitál“.

Podstatným cieľom všetkých animátorov musí byť úsilie, aby prostredníctvom animačných aktivít v konečnom dôsledku na kultúre participovala čo najširšia časť občianskej spoločnosti. Kultúrna animácia, ako momentálna žiadaná a žiaduca trendová metóda, je úspešná vtedy, ak jej realizátori nielen poznajú základné špecifiká kultúry, ale aj princípy, na ktorých kultúra od počiatkov rastie, tvorivo využívajú. Animačné aktivity majú v prvom rade zlepšiť kvalitu kultúrneho a sociálneho života konkrétnej skupiny ľudí. Rozsah poľa kompetencií kultúrnych animátorov je dnes neobyčajne široký, zasahuje aj do sfér, ktoré sme donedávna spájali výlučne so sociálnymi aktivitami. Táto dôležitá zmena súvisí s rozšírením oblastí, javov a fenoménov, ktoré môžeme pomenovať slovom „kultúra“.

Animácia je špecifická tým, že má svoje korene medzi konkrétnymi ľuďmi, nie medzi anonymnými úradníkmi a byrokratmi. Animačné aktivity vždy v prvom rade vyplývajú z konkrétnych potrieb a záujmov lokálnej komunity. Ich adresnosť je teda daná najmä tým, že citlivo a aktuálne reagujú na „impulzy zdola“. Pri projektovaní animačných aktivít zohľadňujeme a rešpektujeme požiadavky, potreby a ciele národných a nadnárodných stratégií, ale prispôsobujeme ich potrebám a situácii v konkrétnej lokalite.

Kultúrny animátor by mal vedieť správne pomenovať cieľ, ktorý chce animáciou dosiahnuť. V roku interkultúrneho dialógu môže byť našim cieľom zmena prístupu väčšinovej spoločnosti k rozmanitosti, môžeme upozorňovať na prítomnosť kultúrnej rozmanitosti v každodennom živote. Jedným z princípov, na ktorom občianska polykultúrna spoločnosť stavia svoju existenciu, je tolerancia. Množstvo realizovaných prieskumov dokazuje, že v tejto oblasti máme v našej spoločnosti viaceré slabé miesta. K základným predpokladom bezkonfliktného spolunažívania odlišných kultúr, a teda aj odlišných spôsobov života, patrí aj deformovanie obrazu kultúrne odlišných tak, že ich považujeme za nepriateľov.

Animačné aktivity sú špecifické v tom, že sú adresné a cieleňé na obyvateľov konkrétnej lokality. Pri ich príprave a realizácii sa snažíme rešpektovať sociálne a kultúrne vedomie konkrétnych ľudí. Výhodou

animácie je preto aj to, že jej realizátormi sú spravidla ľudia z daného sociálneho alebo kultúrneho priestoru. Každý lokálny kultúrny systém je samostatným a jedinečným systémom. Animačné aktivity vždy projektujeme **pre kultúrne aj sociálne konkretizované spoločenstvo**.

Preto je dôležité, aby boli animačné aktivity zaujímavé a pritažlivé v prvom rade pre tých, ktorým sú určené a ktorí sa na nich budú aktívne podieľať. Predpokladom úspešnosti animátora je poznanie potrieb sociálneho celku. Participácia na aktivitách spoločenstva, spoločnosti aj lokality je osvojiteľnou kompetenciou, a preto adekvátnymi animačnými aktivitami môžeme ovplyvniť kvalitu sociálneho života lokálnej komunity a odstrániť niektoré negatívne až patologické javy, ktoré sú jedným z dôsledkov zložitých transformačných a modernizačných procesov.

ZHRNUTIE

Cieľom pokračujúceho rozvoja nie je len finančná prosperita, ale najmä citeľné zlepšovanie kvality života: zdravá, bezpečná, tolerantná a kreatívna spoločnosť. Metodické materiály Európskeho spoločenstva upozorňujú na to, že kultúrne aktivity presahujú do všetkých verejných sfér a možno ich úspešne využiť najmä pri rozvoji kultúrnych, historických a spoločenských hodnôt, pri oživovaní občianskej angažovanosti (iniciovanie aktivity obyvateľov, zvyšovanie ochoty podieľať sa na verejnom a občianskom živote lokality) a pri zabezpečovaní primeraného a plnohodnotného života všetkých skupín obyvateľstva (seniorov, hendikepovaných, menších, rodín s deťmi).

Odporúčania smerom do praxe zdôrazňujú, že stratégie regionálneho rozvoja by vo sfére kultúry nemali prehliadať niektoré špecifické oblasti, s osobitým **zdôraznením nevyhnutnosti zabezpečiť udržateľnosť priaznivej a podnetnej kultúrnej a sociálnej klímy**. Jednou z priorít je vytváranie a podpora aktivít upevňujúcich identifikovanie sa obyvateľov s miestnym kultúrnym a sociálnym prostredím. Rovnako je dôležitá úloha **ochraňovať hmotné a nehmotné dedičstvo spo-**

ločenstva a venovať pozornosť jedinečným prejavom miestnej kultúry, ako sú remeslá či unikátne technológie a postupy. Keďže Európa je skutočným kultúrne pluralitným priestorom, aj naďalej je dôležité podporovať dialóg medzi kultúrne rozmanitými miestnymi spoločnosťami v duchu princípov kultúrneho pluralizmu. V nadväznosti na snahu pri zlepšovaní hospodárskych výsledkov intenzívnejšie využiť možnosti kreatívnej ekonomiky, k odporúčaniam patrí aj ponuka využívať potenciál kreatívnych odvetví v ich rozmanitom spektre. Všímať si a podporovať komerčné a ziskové tovary, ale neprehliadať ani sféru tzv. vysokej kultúry, v ktorej sa generujú špecifické expresívne hodnoty. Vzhľadom na bohatstvo a pestrosť nášho kultúrneho dedičstva je dôležité funkčnejšie a aktívnejšie využívať potenciál v oblasti kultúrnej turistiky, bez zbytočnej komercionalizácie a bulvarizácie jeho hodnotového odkazu.

ZÁVER

Aktuálne dokumenty, metodiky a odporúčania Európskej komisie zdôrazňujú, že treba metodicky a cielene využívať všetky funkcie kultúry tak, aby z nich v prvom rade profitovalo miestne spoločenstvo a následne aj celá spoločnosť. Zhodnocovanie potenciálu kultúry cez jej komodizáciu je procesom, ktorý prináša mnohé hospodárske benefity, ale obsahuje aj hrozby a riziká. Trend „**ekonomizácie**“ a **komodizácie** sa začína výraznejšie prejavovať vo sférach, ako sú tvorba, výroba, vydávanie a distribúcia umenia, obchodovanie s umením, ochrana kultúrneho dedičstva, kultivácia a vzdelávanie, riadenie a regulácia ľudských spoločenstiev. Primárnym benefitom kreatívnych činností nikdy nebol výlučne len finančný zisk, ale často to boli špecifické a jedinečné hodnoty (estetická, umelecká) alebo jedinečné zážitky a skúsenosti.

Implementácia princípov kreatívnej ekonomiky môže byť katalyzátorom hospodárskeho rastu. **Negatívnym dôsledkom je redukcia kultúry do kvantifikovateľných parametrov konzumného spotrebného tovaru.** Manažovanie kultúry v intenciách kreatívnej ekonomiky môže kultúrny a sociálny život výrazným spôsobom obohatiť, ale potenciálne obohatenie jednotlivcov či tzv. širokej verejnosti nesmie byť dôvodom na prehliadanie viacerých negatív a rizík. Kreatívna energia sa negeneruje len prostredníctvom formálnych aktivít v metropolitnom prostredí. **Najmä v podmienkach miest nemetropolitného typu a oblastí bez metropolitnej infraštruktúry predstavujú dôležitú a často prehliadanú katalyzátor kreativity a aktivity lokálnych kultúrnych aktérov.**

Konzum a pasívne prijímanie ponúkaného produktu kreativitu a aktivitu ľudí oslabujú, prehlbujúca sa individualizácia narúša sociálne väzby. Ponuka kultúrnych aktivít vrátane voľnočasových a kreatív-

nych, ako aj pestrosť a diferencovanosť kultúrneho života výraznou mierou prispievajú k celkovej atraktivite miestnej kultúry. Stimulovanie a podpora hodnotných kultúrnych inovácií (ktoré svojim spôsobom tvoria nezastupiteľnú súčasť kreatívnej ekonomiky) zvyšuje konkurencieschopnosť miest a regiónov a môže sa stať žiadanou atraktivitou či objektom záujmu kultúrnych turistov. Zlepšovanie kultúrnej infraštruktúry a zvyšovanie atraktivity a príťažlivosti lokality pre rezidentov a kultúrnu turistiku je cieľom, ktorý vyžaduje pomerne dlhodobé plánovanie a investície, ale v konečnom dôsledku znamená pre celé spoločstvo mnohé benefity. Vytváranie a upevňovanie **sociálnych a kultúrnych návykov** zúčastňovať sa na formálnych aj neformálnych občianskych, kultúrnych a vzdelávacích aktivitách predpokladá, že súčasný stav fungujúcich kultúrnych inštitúcií bude udržaný. Pozitívne vnímanie regiónov nesúvisí len s demografickými ukazovateľmi, ale je dané najmä manifestovanými a viditeľnými sociálnymi väzbami a každodenným prosociálnym správaním. Za rizikovú tendenciu považujeme **komercializáciu záujmových a umeleckých aktivít** a vzdelávania: mnohé atraktívne aktivity slúžia ako zdroj generovania primárne ekonomického zisku a najmä v kontexte prehlbujúcej sa polarizácie a stratifikácie spoločnosti sa **zvyšuje riziko, že pre niektoré skupiny obyvateľstva sú voľnočasové a kreatívne aktivity neprístupné.**

Ponuka kultúrnych, voľnočasových a kreatívnych aktivít by mala byť na jednej strane „odpoveďou“ na potreby a požiadavky miestneho spoločenstva. Zároveň by však mala byť pre miestne spoločenstvo aj „výzvou“ a otvoreným pozvaním na dialóg s novými, doteraz neskúsenými potenciálmi kreativity. Žiadaným trendom je „revitalizácia“ hodnotového rebríčka na konzum orientovanej spoločnosti prezentovaním pozitív kultúrnych hodnôt a ich postupným včleňovaním do hodnotových preferencií obyvateľstva. Pomocou animačných aktivít možno podporovať aktívnu participáciu občanov na verejnom a kultúrnom živote, napríklad využívaním dobrovoľníctva, a upevňovať sociálnu súdržnosť v miestnom spoločenstve využitím intrakultúrneho dialógu v rámci kultúry. Medzi dosiahnuteľné ciele s dlhodo-

bými benefitmi patrí vytváranie podmienok na udržanie a kreatívne rozvíjanie jedinečných a výnimočných miestnych kultúrnych tradícií a miestnych atrakcií. K overeným spôsobom patrí kreatívne využívanie miestnych kultúrnych tradícií pri budovaní zdravého lokálpatriotizmu a vedomia kultúrnej identity nezaťaženej šovinizmom a xenofóbiou. Kultivácia kultúrneho povedomia prispieva k zlepšovaniu kvality ľudských zdrojov.

ZOZNAM LITERATÚRY/ POUŽITÁ LITERATÚRA

- AUDIGIER, F.: *Project „Education for Democratic Citizenship“*. Basic Concepts and Core Competencies for Education for Democratic Citizenship. DGIV/ EDU/CIT (2000) 23, Strasbourg, 2000.
- AVOCATAS, G. (ed.): *Vykonávanie dohovoru UNESCO z roku 2005 v Európskej únii*. Brusel : Európsky parlament, 2010. Dostupné na: <http://www.diversitystudy.eu/es/esstudyunescoconventionsk.pdf>
- BALOG, M. a kol.: *Možnosti rozvoja kreatívneho priemyslu na Slovensku*. Bratislava : Slovenská inovačná a energetická agentúra, 2014, s. 69, ISBN 978-80-88823-56-8. Dostupné na: http://www.researchgate.net/profile/Miroslav_Sipikal/publication/260876895_Monosti_rozvoja_kreativneho_priemyslu_na_Slovensku/links/02e7e53294a339665e000000.pdf.
- BALOGOVIÁ, B.: Dobrá prax v konfrontácii s riskantnou praxou v sociálnej práci. In: *Výzvy pre sociálne profesie v modernej spoločnosti*, Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011, s. 60-71, ISBN 978-80-555-0372-1.
- BECK-DOMZALSKA, M. (ed.): *Cultural Statistics. Eurostat Pocketbooks. European Union* Luxemburg : European Union, 2011, ISBN 978-92-79-16396-8.
- BERGER, P.: *Pozvání do sociologie: humanistická perspektiva*. Brno: Barrister & Principal, 2003, ISBN 80-85947-90-0.
- BLEHA, B.: Lokálny demografický vývoj na Slovensku: percepčia, spoločenské implikácie a interdisciplinárne výzvy. In: *Sociológia*, 4, 2011, s. 363-364.
- BÚTOROVÁ, Z., GYARFÁŠOVÁ, O.: Občianska participácia: trendy, problémy, súvislosti. In: *Sociológia*, 5, 2010, s. 449-450.
- CANTLE, T.: *Community Cohesion: A New Framework for Race and Diversity*. Houndmills : Macmillan Publishers, 2001 (2008), ISBN 978-80-230-21673-0.

- DOHNALOVÁ, M., MALINA, J., MÜLLER, K.: *Občanská společnost. Minulost – současnost – budoucnost*. Brno : Masarykova universita, 2003, ISBN 80-210-3180-8.
- ELLER, J. D.: *Cultural Anthropology. Global Forces, Local Lives*. New York : Routledge, ISBN 978-0-203-87561-2.
- EUROBAROMETER 278: European Cultural Values, 2007. Dostupné na: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_278_en.pdf
- EUROBAROMETER 399: Cultural Access and Participation, 2013. Dostupné na: ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf
- FERRARO, G., ANDREATTA, S.: *Cultural Anthropology: An Applied Perspective*. Wardsworth : Cengage Learning, 2010, ISBN 978-0-495-60192-0.
- FILO, P., TAJTÁKOVÁ, M.: Kultúrne determinanty obcí a miest vo vzťahu k cestovnému ruchu. In: *Kultúra, osвета a turizmus*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2009. 97 s., ISBN 987-80-7121-316-1
- FLORIDA, R.: *Teorie kreativní třídy*. Forum for Creative Europe. March 26th-27th 2009, Prague. Dostupné na: <http://www.forumforcreativeeurope.cz/cs/Richard-Florida>
- GAJDOŠ, J.: Kreativní průmysly: rozvoj kultury nebo nová tržní totalita? In: *Disk*, 2011, 37, s. 7-19.
- GAJDOŠ, P., PAŠIAK, J.: *Sociálne zdroje lokálneho a regionálneho rozvoja*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2008, ISBN 878-80-85544-53-4.
- GAJDOŠ, P.: Vývoj regionálnych disparít na Slovensku – málo rozvinuté regióny. In: *Životní prostor*, 1, 2008, s. 21-27.
- GAŽOVÁ, V.: Úvod do kulturologie. Acta Culturologica No. 17. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2009, ISBN 978-80-7121-315-4.
- GAŽOVÁ, V.: Pojem kultúrneho priemyslu a jeho metamorfózy. In: *Metamorfózy priemyslu kultúry*. Acta Culturologica No. 23. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2014, s. 7-36, ISBN 978-80-223-3729-9.
- GAŽOVÁ, V.: Kulturologia, cultural studies, culture club. In: *Kulturologia ako akademická disciplína*. Acta culturologica č. 15. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2005, ISBN 80-7121-258-X
- GAŽOVÁ, V.: Kulturologické prístupy k reflexii kultúrneho priemyslu. In: *Kultúrny a kreatívny priemysel: aktuálne otázky*. Acta Culturologica 21. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, ISBN 978-80-223-3574-4.

- HIRT, T., JAKOUBEK, M.: *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*. Plzeň : Nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, ISBN 80-86473-83-X.
- HIRT, T. a kol.: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň : Západočeská univerzita v Plzni, 2012, ISBN 978-80-261-0122-2.
- HOFSTEDÉ, G.: *Kultury a organizace. Software myslí*. Praha : Linde, 2007, ISBN 80-86131-70-X.
- CHOMOVÁ, S.: Miestna a regionálna kultúra: priestor pre tvorivé aktivity. In: *Záujmové vzdelávanie: Teória, metodika, prax*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 201, s. 27-73, 87, ISBN 978-80-7121-313-0.
- CHOMOVÁ, S. a kol.: *Voľný čas: príležitosť na rozvoj kreativity, inovácií a vzdelávania*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2009, ISBN 978-80-7121-313-0.
- CHOMOVÁ, S. (ed.): *Vademékum pracovníka v kultúre*. Bratislava : NOC, 2007, ISBN 80-7121-274-1.
- KRAJŇÁKOVÁ, M.: Ručná výroba v súčasnej kultúre. Diplomová práca. Školiteľ Zuzana Slušná. Bratislava : Univerzita Komenského, Katedra kultúrológie, 2010.
- KRYSTOŇ, M.: *Andragogické aspekty využívania voľného času*. Banská Bystrica : PF UMB, 2011, ISBN 978-80-557-0211-7.
- KRYSTOŇ, M.: Historické aspekty voľnočasovej edukácie. In: *Edukácia človeka: problémy a výzvy pre 21. storočie*. Prešov : Prešovská univerzita, 2012, ISBN 978-80-555-0825-2.
- KVASNIČKOVÁ, A.: Kreativný priemysel ako obrat v definíciách kultúry. In: *Metamorfózy priemyslu kultúry*. Acta culturologica č. 23. Bratislava : Univerzita Komenského, 2014, ISBN 978-80-223.
- LEHEČKOVÁ, E.: Konceptualizace kulturních a kreativních průmyslů a vývojová dynamika odborné terminologie. In: *Studie z aplikované lingvistiky 2*, 2013, s. 57-81.
- LEHMANNOVÁ, Z.: *Kulturní dimenze mezinárodních vztahů*. Praha : VŠE, 1999, ISBN 80-7079-850-5.
- LEHMANNOVÁ, Z. a kol.: *Paradigma kultur*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010, ISBN 978-80-7380-297-4.
- LIPNICKÁ, P. a kol.: *Správa o stave a potenciáli kreatívneho priemyslu na Slo-*

- vensku*. Bratislava : Neology, 2013, s. 227. Dostupné na: www.culture.gov.sk/extdoc/.../sprava-kreativny-priemysel_MKSR_Neology
- MARČEK, E. (ed.): *Verejná prosperita: legislativa a prax. Verejný záujem a verejná prosperita v legislative a praxi orgánov verejnej správy*. Nadácia Otvorenej spoločnosti – Open Society Fund a Fórum donorov. Bratislava : Vydavateľstvo Pozsony, 2006, ISBN 80-967009-7-9.
- O`CONNOR, J.: *The Cultural and Creative Industries: a Review of the Literature. Creative Partnerships*. Art Council England, November 2007. Dostupné na: www.creative-partnerships.com/literaturereview.
- ONDREJKOVIČ, P.: *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu*. Bratislava: Veda, 2007, ISBN 978-80-224-0970-4.
- OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B.: *Základy teórie konštitucionalizmu*. Bratislava : Eurokódex, 2011, ISBN 978-80 – 89447-54-1.
- PETRUŠEK, M.: *Základy sociologie*. Praha : Akademie veřejné správy, 2009, ISBN 978-8087207-02-4.
- PETRUŠEK, M.. Humanistická teorie jednání Floriana Znanieckého. In: *Teorie jednání : jeden koncept, mnoho koncepcí*. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd a Filozofická fakulta, 2008, s. 19-25. ISBN 978-80-7308-219-2.
- PLAŠIENKOVÁ, Z.: *Obrazy človeka z filozofickej a eticko-axiologickej perspektívy*. 1. časť. Bratislava : Stimul, 2010, ISBN 978-80-8127-005-5.
- POMALIŠOVÁ, M. a kol.: *Zrcadlo udržitelnosti. Hodnocení kvality života ve městech se zapojením veřejnosti*. Praha : TIMUR, 2010, ISBN 978-80-904490-6-0.
- PORUBČINOVÁ, M.: *Ludský kapitál: bariéry a šance rozvoja v podmienkach informačnej spoločnosti*. In: *Prognostické práce*, 1, 2011, s. 27-49.
- PRAVDOVÁ, H.: *Kreatívny priemysel. Legitimizovanie ekonomizácie mediálnej kultúry*. In: *Metamorfózy priemyslu kultúry*. Acta Culturologica No. 23. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2014, s. 90-116, 152, ISBN 978-80-223-3729-9.
- SANDERS, L.: *Collective Creativity*. In: *AIGA Journal of Interaction Design Education* [online]. August 2001 [cit. 2011.07.11]. Dostupné na: http://www.maketools.com/pdfs/CollectiveCreativity_Sanders_01.pdf
- SLAVÍK, J.: *Umění zážitku, zážitek umění (teorie a praxe artefietiky)*, I díl.

- Praha : Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta, 2001, ISBN: 80-7290-066-8.
- SLUŠNÁ, Z., STRELKOVÁ, J.: Animácia kultúrnych činností. In: *Animátor kultúry : učebnica dištančného vzdelávania*. Bratislava : NOC, 2007, s. 158- 223, ISBN 978-80-7121-278-2.
- SLUŠNÁ, Z.: Umelecké a kultúrne aktivity v kontexte „kultúry participácie“. In: *Záujmové vzdelávanie: Teória, metodika, prax*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2011, s. 58-73, ISBN 978-80-7121-316-9.
- SLUŠNÁ, Z.: *Aspekty a trendy súčasnej kultúry*. Bratislava : Národné osvetové centrum, 2013. 124 s., ISBN 978-80-7121-341-3.
- SLUŠNÁ, Z.: Kreativna ekonomika v prostredí miestnej kultúry. Príležitosti a riziká. In: *Kultúrny a kreatívny priemysel : aktuálne otázky*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, s. 53-62, ISBN 978-80-223-3574-4.
- SLUŠNÁ, Z.: Creativity in the local cultural conditions of Slovakia: opportunities and risks. In: *Psychology & psychiatry, sociology & healthcare education*, vol 2. Sofia : STEF92 technology, 2014, s. 177-184, ISBN 978-619-7105-23-0.
- SLUŠNÁ, Z.: Nové funkcie umeleckých a kreatívnych voľnočasových aktivít. In: *Metamorfózy priemyslu kultúry*. Acta Culturologica No. 23. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2014, s. 61-89, 152, ISBN 978-80-223-3729-9.
- SLUŠNÁ, Z.: Človek konzumný v kultúrnom supermarkete. In: *Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2010, s. 703-709, ISBN 978-80-225-3024-8.
- SLUŠNÁ, Z.: Globalizácia a život lokálneho spoločenstva s dôrazom na kultúrno-osvetové aktivity. In: *Reflexia globalizácie v lokálnom spoločenstve*, Trnava : UCM, 2006, s. 135-146, ISBN 80-89220-46-0.
- SLUŠNÁ, Z.: Ľudský a spoločenský rozmer kultúry. In: *Národná osveta*, 3 – 4, 2010, s. 23-28.
- SMUDITS, A. a kol.: *Kunstoziologie. Lehr- Und Handbucher der Soziologie*. München : Oldenbourg, 2013, s.180, ISBN 978-3-486-85314-8.
- SOKOL, J.: *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-627-6.
- SOUKUP, M.: *Antropologie v psychosociálních vědách*. Praha : Vysoká škola psychosociálních studií, 2010, ISBN 978-80-904541-8

SOUKUP, V.: *Antropologie. Teorie člověka a kultury*. Praha : Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-432-8.

ŠUBRT, J. (ed.): *Soudobá sociologie III. (Diagnózy soudobých společností)*. Praha : Karolínium, 2008, ISBN 978-80-246-1486-1

ZUZANA SLUŠNÁ

**SÚČASNÁ KULTÚRNA SITUÁCIA
Z POHLADU TEÓRIE A PRAXE**

Vydala Univerzita Komenského v Bratislave vo Vydavateľstve UK

Redaktorka: Jordana Burianová
Technická redaktorka, obálka: Kristína Vozáková
Korigovala autorka

Rozsah 118 strán, 5,69 AH, 5,97 VH, prvé vydanie,
náklad 100 výtlačkov
vytlačilo Polygrafické stredisko UK v Bratislave

ISBN 978-80-223-4026-7